

46925

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DİYARBAKIR'DA TURİZM
POTANSİYELİ VE HASAN PAŞA HANI'NIN
KONAKLAMA AMAÇLI KULLANIMININ
İRDELENMESİ

Mimar D.Türkan KEJANLI

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalında
hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Ayfer AYTUĞ

İSTANBUL, 1995

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
TEZ KABUL MURAKKAZI

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vii
RESİM LİSTESİ.....	viii
TEŞEKKÜR.....	xii
ÖZET.....	xiii
ZUSAMMENFASSUNG.....	xiv
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Sorunun Tanımlanması.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	2
1.3. Varsayım.....	3
1.4. Sınırlılıklar.....	4
1.5. Yöntem.....	8
BÖLÜM II: TURİZM OLGUSU.....	9
2.1. Turistin Tanımı.....	9
2.2. Turizmin Tanımı.....	10
2.2.1. Turizmin Kültürel İşlevi ve Önemi.....	12
2.2.2. Turizmi Etkileyen Faktörler:	16
2.2.2.1. Kentsel Turizm.....	17
2.2.2.2. Kırsal Turizm.....	18
2.2.3. Turizmin Sınıflandırılması.....	19
2.2.3.1. Amaç Bakımından Turizm.....	19
2.2.3.2. Kişilerin Ekonomik Güçlerine Göre Turizm.....	20
2.2.3.3. Katılımlara Göre Turizm.....	20
2.2.3.4. Ulaştırma Araçlarına Göre Turizm.....	20
2.2.4. Turizm Konaklama Tesisleri Türlerine Göre Programlama ve Planlamayı Etkileyen Faktörler: Sınıflama ve Kısıtlamalar.....	21
2.2.4.1. Oteller.....	23

2.2.4.2.	Moteller.....	26
2.2.4.3.	Tatil Köyleri.....	26
2.2.4.4.	Pansiyonlar.....	27
2.2.4.5.	Kampingler.....	27
2.2.4.6.	Apart Oteller.....	27
2.2.4.7.	Oberjler.....	27
2.2.4.8.	Hotels-Garnis.....	28
2.2.4.9.	Konominyum.....	28
2.2.4.10.	Kiralık Konut.....	28
2.2.4.11.	Hosteller (Gençlik Yurtları).....	28
2.2.4.12.	Sağlık Tesisleri.....	29
2.2.5.	Otel ihtiyaç Programını Belirleyen Bölüm ve Odalar.....	29
2.2.5.1.	Ortak Mekanlar.....	29
2.2.5.2.	Yönetim.....	30
2.2.5.3.	Odalar ve Otel Birimi Olarak Yatak Odasının Nitelikleri ve Boyutlandırılması	31
2.2.5.4.	Hizmetler.....	36
2.3.	Turizmin Türkiye'deki Gelişimi.....	37
2.4.	Türkiye'de Turizm Anlayışı ve Türkiye'ye Gelen Turistin Beklentileri.....	40
BÖLÜM III: TARİHİ ÇEVRE, KORUMA KAVRAMI VE ANITLARIN TURİZM AMAÇLI DEĞERLENDİRİLMESİ.....		42
3.1.	Tarihi Çevre.....	42
3.2.	Anıt ve Sit Kavramları.....	43
3.2.1.	Anıtların Eskime Türleri ve Nedenleri.....	44
3.3.	Anıtların Korunması.....	47
3.3.1.	Korumanın Tarihçesi.....	47
3.3.2.	Korumanın Kültürel, Toplumsal ve Ekonomik Önemi.....	50
3.3.3.	Koruma Karar ve Yöntemleri.....	51
3.3.3.1.	Koruma Kararları.....	51
3.3.3.2.	Koruma Yöntemleri.....	52
3.4.	Anadolu'da Yapılmış Tek Anıt Ölçeğindeki Konaklama Yapılarının Gelişimi.....	53
3.4.1.	Anadolu'daki Tarihi Ticaret Yolları.....	53
3.4.2.	Anadolu'daki Konaklama Yapılarının Gelişimi.....	56

3.4.3.	İlk İslam Türk Devletleri Dönemindeki Konaklama Yapıları.....	57
3.4.3.1.	Karahanlılar Devri.....	57
3.4.3.2.	Gazneliler Devri.....	59
3.4.3.3.	Büyük Selçuklular Devri.....	59
3.4.3.4.	Anadolu Selçuklular Devri.....	60
3.4.3.5.	Beylikler Devri.....	63
3.4.3.6.	Osmanlılar Devri.....	64
3.5.	Günümüzde Tek Yapı Ölçekli Tarihi Eserlerin Turizm Amaçlı İşlev Verilerek Değerlendirilmesine İlişkin Örnekler.....	67
3.5.1.	Otel Merit (Harikzedegân Katevleri).....	68
3.5.2.	Asmazlar Konağı Otel (Asmazlar Havuzlu Konağı).....	72
3.5.3.	Alp Paşa Otel.....	75
3.5.4.	Kuşadası Otel Kervansaray (Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı).....	77
3.5.5.	Kervansaray Otel (Rüstem Paşa Kervansarayı).....	80
BÖLÜM IV: DİYARBAKIR'DA TURİZM POTANSİYELİ VE GELİŞİMİ.....		82
4.1.	Eski Diyarbakır Mimarisini Şekillendiren Etmenler.....	82
4.1.1.	Coğrafik Durum.....	82
4.1.2.	Topoğrafik ve Jeolojik Yapı.....	82
4.1.3.	İklim Durumu.....	83
4.1.4.	Sosyal Yapı.....	83
4.1.4.1.	Diyarbakır'da Tarihsel Gelişim.....	84
4.1.4.2.	Surlar.....	85
4.1.4.2.a.	Sur İçi Kent Dokusu.....	90
4.1.4.3.	Diyarbakır'da Bulunan Tarihi Yapılar.....	91
4.1.4.3.a.	Sur İçi'nde Bulunan Tarihi Yapılar.....	91
	-Tarihi Diyarbakır Evleri.....	91
	-Müzeler.....	92
	-Camiler.....	94
	-Mescidler.....	100
	-Medreseler.....	101
	-Kiliseler.....	102
	-Türebeler.....	104

-Bedesten ve Çarşılar.....	105
4.1.4.3.b. Sur Dışında Bulunan Tarihi Yapılar.....	109
-Köşkler.....	109
-Bağ Evleri.....	109
-Köprüler.....	109
4.2. Diyarbakır'daki Turizm Potansiyelinin İncelenmesi.....	110
4.2.1. Diyarbakır İlinde Mevcut Turizm ve Yatırım Belgeli Tesisler.....	110
4.2.1.1. Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri.....	111
4.2.1.2. Turizm Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri.....	111
4.2.1.3. Turizm İşletme ve Yatırım Belgeli Yeme-İçme Tesisleri.....	112
4.2.2. Belediye Belgeli Tesisler.....	112
4.2.2.1. Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri.....	112
4.2.2.2. Belediye Belgeli Yeme-İçme Tesisleri.....	113
4.2.3. Diyarbakır İlinde Bulunan Mevcut Tesislerin Faaliyetleri.....	113
4.2.4. Yeni Yatırımlar.....	113
4.2.5. Yatırımların Gelişimi.....	114
4.2.6. Diyarbakır'da Turizm Alanındaki Olası Gelişmeler.....	114
4.2.7. Turizm Konaklama Talebi.....	115

BÖLÜM V: DIYARBAKIR'DA BULUNAN TARİHİ HANLAR VE BU HANLARDAN

HASAN PAŞA HANI'NIN OTEL OLARAK KULLANIMININ İRDELENMESİ..... 117

5.1. Hanlar.....	117
5.1.1. Çifte Han.....	117
5.1.2. Deliller Hanı (Hüsrev Paşa Hanı).....	123
5.1.3. Hasan Paşa Hanı.....	130
5.1.3.1. Hasan Paşa Hanı'nın Otel Olarak Kullanımının İrdelenmesi ve Öneriler.....	137

BÖLÜM VI: SONUÇ VE ÖNERİLER..... 145

KAYNAKLAR..... 147

EK..... 152

ÖZGEÇMİŞ

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1. Bölgelere Göre Yatak ve Geceleme Sayıları.....	5
Şekil 1.2. GAP Bölgesindeki Tescilli Kentsel, Tarihsel, Arkeolojik ve Doğal Sitler.....	7
Şekil 2.1. Turizm Olayının Genel Akışı.....	15
Şekil 2.2. Turizmi Etkileyen Faktörler.....	17
Şekil 2.3. Tek Kişilik Yatak Odası Yerleşimi.....	32
Şekil 2.4. Tek Kişilik Yatak Odası Yerleşimi.....	32
Şekil 2.5. İki Kişilik Yatak Odası Yerleşimi.....	33
Şekil 2.6. 2+1 ve 2+2 Kişilik Yatak Odaları Yerleşimi.....	33
Şekil 2.7. Minimum Oda Genişliği.....	34
Şekil 2.8. Optimum Oda Genişliği.....	34
Şekil 2.9. Optimum Oda Derinliği.....	34
Şekil 2.10. Lavabo + Hela + Duş Teknesi.....	35
Şekil 2.11. Lavabo + Hela + Küvet.....	35
Şekil 2.12. Lavabo + Hela + Duş Teknesi + Bide.....	35
Şekil 2.13. Lavabo + Hela + Küvet + Bide.....	36
Şekil 3.1. Fiziksel Eskime.....	45
Şekil 3.2. İşlevsel Eskime.....	45
Şekil 3.3. Yeni İşlev Verilerek Değerlendirme.....	46
Şekil 3.4. Kral Yolu Haritası.....	55
Şekil 3.5. Daya Hatun Kervansarayı.....	58
Şekil 3.6. Ribat-ı Anuşirvan.....	60
Şekil 3.7. Anadolu'da Selçuklu Yolları ve Kervansarayları.....	61
Şekil 3.8. Şematik Olarak Anadolu Selçuklu Kervansarayı Karma Tipe Örnek.....	62
Şekil 3.9. Konya - Aksaray Yolunda Sultan Han.....	62
Şekil 3.10. Ortaköy Karacabey Kervansarayı.....	64
Şekil 3.11. Osmanlılar Devri Yol Haritası.....	65
Şekil 3.12. Bursa Issız Han.....	67
Şekil 3.13. Otel Merit 1. ve 2. Kat Planları.....	71
Şekil 3.14. Otel Merit Çatı Katı Planı.....	72
Şekil 3.15. Rüstem Paşa Kervansarayı Zemin Kat Planı.....	81
Şekil 3.16. Rüstem Paşa Kervansarayı Üst Kat Planı.....	81
Şekil 4.1. Diyarbakır Şehri Sur İçİ Planı.....	86

Şekil 4.2.	Diyarbakır İç Kale.....	90
Şekil 4.3.	1991 İle 1994 Yılları Arasında Diyarbakır'a Gelen Turist Sayısı.....	110
Şekil 5.1.	Çifte Han'ın İmar Paftasındaki Konumu.....	119
Şekil 5.2.	Diyarbakır Çifte Han Zemin Kat Plan Krokisi.....	121
Şekil 5.3.	Diyarbakır Çifte Han Üst Kat Plan Krokisi.....	122
Şekil 5.4.	Diyarbakır Çifte Han Bodrum Kat Plan Krokisi.....	122
Şekil 5.5.	Deliller Hanı'nın İmar Paftasındaki Konumu.....	124
Şekil 5.6.	Diyarbakır Deliller Hanı (Kervansaray Otel) Zemin Kat Planı.....	128
Şekil 5.7.	Diyarbakır Deliller Hanı (Kervansaray Otel) Üst Kat Planı.....	129
Şekil 5.8.	Hasan Paşa Hanı'nın İmar Paftasındaki Konumu.....	131
Şekil 5.9.	Diyarbakır Hasan Paşa Hanı Zemin Kat Planı.....	135
Şekil 5.10.	Diyarbakır Hasan Paşa Hanı Üst Kat Planı.....	136
Şekil 5.11.	Diyarbakır Hasan Paşa Hanı Bodrum Kat Planı.....	136

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1. GAP Bölgesindeki Kentsel, Arkeolojik, Doğal ve Tarihi Sit Alanları.....	6
Tablo 2.1. Turizm İle İlgili Kavramlar.....	10
Tablo 2.2. Turizm Arz Verileri.....	13
Tablo 2.3. Turizm Makro Planlama Süreci.....	14
Tablo 2.4. Turizm Endüstrisini Oluşturan Faaliyet Kolları.....	16
Tablo 2.5. Türkiye'ye Gelen Yabancıların Aylara ve Taşıt Araçlarına Göre Dağılımı.....	21
Tablo 2.6. Türkiye'de Belgeli Turizm İşletmelerinin 1990 Yılı Verilerine Göre Sayısal Durumu.....	22
Tablo 2.7. 1992 Yılı Verilerine Göre Türkiye'de Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Tesis Sayıları.....	23
Tablo 2.8. İşlevlerine Göre Alan ve Hacimler Arasındaki İlişkiler.....	30
Tablo 2.9. Büyük Bir Otelin Organizasyon Şeması.....	31
Tablo 2.10. Bir Otel İşletmesinde Gider Dağılımı.....	37
Tablo 2.11. Türkiye'deki Tesis ve Yatak Sayıları İle Konaklayan Kişi, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	40
Tablo 5.1. Otel Olarak Yeniden Kullanılacak Yapıların Seçimine Yardımcı Olmak Amacıyla Yapı Türüne Uygun Yeniden Kullanım Yönteminin Belirlenmesi.....	138
Tablo 5.2. Hasan Paşa Hanı'nın Otel Olarak Yeniden Kullanıma Uygunluğunun Denetimi...	139
Tablo 5.3. Hasan Paşa Hanı Odalarının Kullanımının İrdelenmesi.....	141

RESİM LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Resim 3.1. Otel Merit'in Dış Cephesinden Bir Görünüş..... (Resim: D.Türkan KEJANLI)	68
Resim 3.2. Otel Merit Avlu Merdivenlerinden Bir Görünüş..... (Resim: D.Türkan KEJANLI)	69
Resim 3.3. Otel Merit Yatak Odası Oturma Grubundan Bir Görünüş..... (Resim: D.Türkan KEJANLI)	70
Resim 3.4. Otel Merit Yatak Odasından Bir Görünüş..... (Resim: D.Türkan KEJANLI)	70
Resim 3.5. Otel Merit Yatak Odasından Bir Görünüş..... (Resim: D.Türkan KEJANLI)	71
Resim 3.6. Asmazlar Konağı Otelinin Dış Cephesinden Bir Görünüş..... (Resim: Mine BARAN)	73
Resim 3.7. Asmazlar Konağı Oteli Yatak Odasından Bir Görünüş..... (Resim: Mine BARAN)	73
Resim 3.8. Asmazlar Konağı Oteli Kahvaltı Salonundan Bir Görünüş..... (Resim: Mine BARAN)	74
Resim 3.9. Asmazlar Konağı Oteli Yatak Odasından Bir Görünüş..... (Resim: Mine BARAN)	74
Resim 3.10. Alp Paşa Oteli Dıştan Görünüş..... (Resim: D.Türkan KEJANLI)	75
Resim 3.11. Alp Paşa Oteli Merdiveninden Bir Görünüş..... (Resim: D.Türkan KEJANLI)	76
Resim 3.12. Alp Paşa Oteli Avlu Cephesinden Bir Görünüş..... (Resim: D.Türkan KEJANLI)	76
Resim 3.13. Alp Paşa Oteli Yatak Odasından Bir Görünüş..... (Resim: D.Türkan KEJANLI)	77
Resim 3.14. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Dış Cephesinden Bir Görünüş..... (Resim: F.Demet ÇETİN)	77
Resim 3.15. Kervansaray Otelinin Avlusundan Bir Görünüş..... (Resim: F.Demet ÇETİN)	78
Resim 3.16. Kervansaray Oteli Giriş Holünden Bir Görünüş..... (Resim: F.Demet ÇETİN)	78

Resim 3.17.	Kervansaray Otelı Avlu Restoranından Bir Görünüş.....	79
	(Resim: F.Demet ÇETİN)	
Resim 3.18.	Kervansaray Otelı Merdivenden Bir Görünüş.....	80
	(Resim: F.Demet ÇETİN)	
Resim 4.1.	Diyarbakır Surları.....	87
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.2.	Diyarbakır Surları.....	87
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.3.	Diyarbakır Burcu (Evlı Beden).....	88
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.4.	Diyarbakır Burcu (Yedi Kardeş).....	88
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.5.	Viran Kale'den Bir Görünüş.....	89
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.6.	Behram Paşa Konağı.....	92
	(Resim: F.Demet ÇETİN)	
Resim 4.7.	Ziya Gökalp Evi.....	93
	(Resim: F.Demet ÇETİN)	
Resim 4.8.	Cahit Sıtkı Tarancı Evi.....	93
	(Resim: F.Demet ÇETİN)	
Resim 4.9.	Gazi Seman Köşkü.....	94
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.10.	Ulu Cami Avlusundan Bir Görünüş.....	95
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.11.	Ulu Cami.....	96
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.12.	Kale Cami.....	97
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.13.	Safa Cami.....	98
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.14.	Şeyh Mutahhar Cami.....	98
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.15.	Ali Paşa Cami.....	99
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	
Resim 4.16.	Behram Paşa Cami.....	100
	(Resim: D.Ü. Müh. Mım. Fak. Arşivi)	

Resim 4.17.	Mesudiye Medresesi.....	102
	(Resim: D.Ü. Müh. Mim. Fak. Arşivi)	
Resim 4.18.	Meryemana Kilisesi.....	103
	(Resim: D.Ü. Müh. Mim. Fak. Arşivi)	
Resim 4.19.	Mar-Pityon Kilisesi.....	103
	(Resim: D.Ü. Müh. Mim. Fak. Arşivi)	
Resim 4.20.	Mar-Pityon Kilisesi.....	104
	(Resim: D.Ü. Müh. Mim. Fak. Arşivi)	
Resim 4.21.	Kuyumcular Çarşısı.....	106
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 4.22.	Yemeniciler Çarşısı.....	107
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 4.23.	Demirciler Çarşısı.....	107
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 4.24.	Ayakkabıcılar Çarşısı.....	108
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 4.25.	Sipahi Pazarı.....	108
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 4.26.	Dicle Köprüsü.....	109
	(Resim: F.Demet ÇETİN)	
Resim 5.1.	Çifte Han.....	118
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.2.	Çifte Han'ın Avlu ile Sokak Bağlantısı.....	118
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.3.	Çifte Han'ın Merdiveninden Bir Görünüş.....	120
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.4.	Çifte Han Avlu Cephesinden Bir Görünüş.....	121
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.5.	Deliller Hanı.....	123
	(Resim: D.Ü. Müh. Mim. Fak. Arşivi)	
Resim 5.6.	Deliller Hanı Avlusundan Bir Görünüş.....	125
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.7.	Deliller Hanı Merdiveninden Bir Görünüş.....	125
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.8.	Deliller Hanı Otel Restoramından Bir Görünüş.....	126
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	

Resim 5.9.	Deliller Hanı Yatak Odasından Bir Görünüş.....	127
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.10.	Deliller Hanı Yatak Odasından Bir Görünüş.....	127
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.11.	Deliller Hanı Banyodan Bir Görünüş.....	128
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.12.	Hasan Paşa Hanı Üstten Görünüş.....	132
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.13.	Hasan Paşa Hanı Dış Cephesinden Bir Görünüş.....	132
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.14.	Hasan Paşa Hanı Dış Cephesinden Bir Görünüş.....	133
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.15.	Hasan Paşa Hanı Şadırvandan Bir Görünüş.....	133
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	
Resim 5.16.	Hasan Paşa Hanı Avludan Bir Görünüş.....	134
	(Resim: D.Türkan KEJANLI)	

TEŞEKKÜR

Çalışmamı değerli bilgi ve görüşleriyle yönlendiren danışman hocam, Sayın Doç.Dr. Ayfer AYTUĞ'a sonsuz teşekkürlerimi arz ederim.

Ayrıca araştırmam için her türlü imkanı sağlayan, Sayın Doç.Dr. Zülküf GÜNELİ'ye; Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nin değerli hocalarından Sayın Yrd.Doç.Dr. Ayşe BALANLI'ya; Sayın Yrd.Doç.Dr. F.Emel YAMANTÜRK'e; çalışmalarım sırasında gerekli her türlü yardımı esirgemeyen mimar arkadaşlarım, F.Demet ÇETİN'e, Can Tuncay AKIN'a; Elk.Müh. Bilal GÜMÜŞ'e, iki yıllık öğrencilik hayatımı büyük bir özveri ile karşılayarak destek olan eşim, Haluk KEJANLI'ya ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

D.Türkan KEJANLI

ÖZET

İnsanlık tarihi, geçmiş zamanlardan beri bir seyahat etme fonksiyonunun içinde yer almaktadır.

Alışveriş olayının ilk başladığı dönemlerde insanlar birbirleriyle takas yoluna giderek ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar. Paranın bulunması ile alım gücünü yakalamış ve daha uzaklara ticaret yapmaya gitmişlerdir. Bu ticaret olayı ile birlikte insanlarda konaklama ihtiyacı doğmuştur. Konaklama ihtiyacı ile birlikte konaklama tesisleri yapılmaya başlanmıştır. Konaklama tesisleri ise, her devrin özelliğine göre değişik tip ve malzemede ortaya çıkmıştır.

Konaklama tesislerinde uzun ve yorucu bir yolculuk yapan kervanların tüm ihtiyaçlarını giderecek ve aynı zamanda hayvanlarını barındıracak birimler bulunmaktaydı.

Zamanla, insanoğlunun seyahat amaçları yaşadıkları devirlerin özelliklerine göre farklılıklar göstermeye başlamıştır. Teknolojik ilerlemeler sonucu değişik seyahat araçlarına ve farklı amaçlara yönelik seyahatler, konaklama tesislerinin de değişken ve bu amaçlara uygun yapılmasını ortaya çıkarmıştır.

Ancak, son dönemlerde hızlı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan çarpık kentleşme ve düşüncesizce yapılan beton binalar, insanların geçmişe özlem duymalarına yol açarak tarihi alanların ve mekanların ilgi odağı haline gelmelerine neden olmuştur. İnsanlara, tarihi değeri olan bir yapıda konaklamak ya da yemek yemek gibi aktiviteler son derece çekici gelmeye başlamıştır.

Bu çalışmada, eski yapıların turizme yönelik kullanılması amacıyla, Diyarbakır'da bulunan Osmanlı dönemine ait Hasan Paşa Hanına yeni işlev kazandırılması için öneriler oluşturulabileceği varsayılmıştır.

Birinci Bölümde; sorun, çalışmanın amacı, varsayımı, sınırlılıkları ve yöntemi belirlenmiştir.

İkinci Bölümde; turizmin ne olduğu, turistik hareketler ve turistlerin hangi amaçlarla seyahat ettikleri ile konaklama tesisleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Üçüncü Bölümde; Koruma ve onarım ile ilgili bilgiler verilmiş, Anadolu'da egemenliklerini sürdürmüş olan ilk islam Türk devletlerinin konaklama amacıyla yapmış oldukları kervansarayların nasıl bir gelişim gösterdiği ve devirlerinin ne gibi özelliklerini yansıttığı incelenmiş, tarihi yapıların, özellikle kervansarayların turizme yönelik kullanımlarına ait örnekler verilmiştir.

Dördüncü Bölümde; Diyarbakır'da egemenliklerini sürdürmüş olan çeşitli medeniyetlerin bırakmış oldukları eserlerin dökümü verilmiş, turizm potansiyeli incelenmiş ve konaklama tesislerinin dökümü verilmiştir.

Sonuç ve öneriler bölümünde; Diyarbakır'da bulunan hanlar incelenmiş, Osmanlı dönemine ait hanlardan Hasan Paşa Hanının turizme yönelik değerlendirilmesi amacıyla öneriler sunulmuştur.

ZUSAMMENFASSUNG

Seit Geschichte der Menschheit, hat die Reise eine bedeutende Funktion gespielt.

In der Zeit als der Handel begann, haben die Menschen ihre Bedürfnisse durch Tauschhandel gedeckt. Nachdem das Geld erfunden wurde, stieg die Kaufkraft und die Handelsleute begannen in entferntere Gebiete zu reisen um Handel zu treiben. Wegen den Reisenden tauchte selbstverständlich der Übernachtungsbedürfnis auf. Um diesen Bedürfnis zu decken, begannen die Menschen Übernachtungsanlagen zu erbauen. Der architektonische Stil und das Material der Übernachtungsanlagen wurden typisch für ihr Zeitalter verschiedenartig gebaut.

Innerhalb der Übernachtungsanlagen befanden sich Einheiten, die sämtliche Bedürfnisse der Karavane, die aus langen und ermüdenden Wegen kamen, decken konnten und gleichzeitig über Übernachtungseinrichtungen für Menschen und Tiere verfügten.

Mit der Zeit tauchten bei den Reisegründen der Menschen je nach der Besonderheit des Zeitalters Unterschiede auf. Durch den Fortschritt in der Technik, wurde es erforderlich, die Übernachtungsanlagen je nach Reisezweck geeignet zu erbauen.

Aber abhängig vom hohen Bevölkerungswachstum wurden in den letzten Jahren planlose Städte und unüberlegte Betonbauten erbaut. Das führte dazu, dass die Menschen sich nach der Guten Alten Zeit sehnten. Historische Plätze und Orte wurden zum Interessenmittelpunkt von nostalgischen Menschen. Für viele nostalgische Menschen wurde eine Übernachtung oder ein Essen in einem historischem Gebäude sehr reizvoll.

In diesem Zusammenhang wurden Vorschläge gemacht, um die alten Bauten für den Tourismus zu restaurieren, damit sie eine neue Funktion bekommen. Einer dieser Bauten befindet sich in Diyarbakır. Damit ist der Hasan Paşa Han (Karawanenserei) aus der osmanischen Zeit gemeint.

Im ersten Abschnitt wurden die Probleme, das Arbeitsziel, die Möglichkeit, die Begrenztheit und die Methode festgelegt.

Im zweiten Abschnitt wurde eine allgemeine Information über den Tourismus und die Übernachtungsanlagen gegeben, und aus welchen Gründen die Touristen reisen.

Im dritten Abschnitt wurde eine Information über die Bewahrung und Reparatur gegeben. Ferner wurde nachgeforscht, welche Entwicklung sich die Karawansereien der ersten islamischen türkischen Staaten, die zur Deckung des Übernachtungsbedarfs errichtet wurden, mit der Zeit gezeigt haben und welche Besonderheiten sie der Zeit widerspiegeln. Ausserdem wurden Beispiele von historischen Bauten- besonders von Karawansereien- gegeben, die dem touristischen Zweck zu Verfügung stehen.

Im vierten Abschnitt wurden die Werke von verschiedenen Kulturen, die im Gebiet von Diyarbakır geherrscht haben, aufgelistet. Das Tourismus-Potential von Diyarbakır wurde untersucht und ihre Unterkunftsanlagen angegeben.

Im Ergebnis- und Vorschläge-Abschnitt wurden die Hane in Diyarbakır untersucht. Es wurden einige Vorschläge gemacht, um den Hasan Paşa Han für den Tourismus zur Verfügung zu stellen.

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Sorunun Tanımlanması:

Türkiye, tarihi yapıları ve doğal güzellikleri ile son derece çekici bir ülkedir. Bu çekicilikler Türkiye'yi dünya turizmi açısından oldukça önemli kılmıştır. Sürekli bir artış gösteren turistik hareketler ile yatak kapasitesinin paralel bir artış göstermesi gerekmektedir. Artan turist sayısının konaklamasını sağlayacak konaklama tesislerinin yapım maliyeti son derece pahalıdır. Bunun yanı sıra konaklama tesisi kısa sürede işletmeye açılabilmelidir.

Herhangi bir konaklama tesisinin kısa sürede işletmeye açılabilmesi için, inşaat süresinin kısa olması gerekmektedir. İnşaat süresinin kısaltılabilmesi ise iki ayrı yolla yapılabilir. Bunlar, yeni inşaatta endüstrileşmiş yapım sistemlerinin kullanılması ve eski yapıların yeniden kullanımınıdır (Dinçer, 1988).

Turizm işletmeleri arasındaki ulusal ve uluslararası artan rekabet ile birlikte işletmeler, ayakta kalabilmek ve gelişebilmek için daha kuruluş aşamasında bazı avantajları sağlamış olmalıdırlar. Bu avantajlardan birisi tesisin konumudur. Konaklama tesisleri seri, ucuz ve kaliteli hizmet üretmek ve verimli olmak zorundadırlar. Bunun için de girdilerin azalması ve çıktıların artması gerekmektedir.

Artan turizm potansiyelini karşılayacak yatak kapasitesinin karşılanması ve düşük maliyetle kaliteli hizmet sunulması, eski yapıların yeniden kullanımı ile mümkün olabilecektir. Bu durum tarihi yapıların korunmasını da sağlamış olacaktır. Aynı zamanda eski yapıların kullanımı ile bir çekicilik sağlanmış olacağından, müşteri için de böyle bir yapıda konaklamak özel bir tercih nedeni olacaktır.

Türkiye'de uygulanan tarihsel çevre koruma örneklerinin çoğunda turizm amacına yönelik kullanımlar getirilmiş koruma ağırlık kazanmaktadır. Ülkemizde turizme verilen önem ve turistik yörelerimizde geleneksel dokuların yoğunlukta olmasının yanı sıra, koruma eylemini gerçekleştirmede önemli sorunlardan olan parasal kaynak bulma zorunluluğu, turizm amaçlı yatırımlara sağlanan krediler ile büyük ölçüde aşılmaktadır.

Anadolu'da, geçmiş çağlardan günümüze kadar pek çok medeniyet yaşamıştır. Bu medeniyetler, kendi kültürel ve toplumsal özelliklerini yansıtan eserler üretmişlerdir. Bu eserlerden bazıları yapılış amacını koruyarak günümüze ulaşmış, bazıları ise yapılış amaçlarına uygun olan işlevselliğini yitirmişlerdir. Özellikle, dini yapılar kullanım amaçları aynen devam ettiği için ilk işlevselliklerini korumuşlardır. Ancak, bu güne kadar ulaşmış eserler arasında bulunan medrese ve han gibi yapılar ise, kullanım amaçları değiştiğinden fonksiyonel eskimeye uğramışlardır.

Bu tür yapıların korunması, ya yapılış amacına uygun ilk işlevselliği ile yaşatılmasıyla ya da yapılış amacına en yakın işlevselliği vererek yaşatılması ile mümkün olacaktır. Bu sayede yapı simgesel değerini de kaybetmeyecektir.

Eski Çağ'dan itibaren ticaret ve kervan yolları üzerinde yapılmış olan konaklama yapıları, kervanların mallarını ve hayvanlarını çeşitli saldırılardan korumak, aynı zamanda geceyi geçirmek amacı ile yapılmışlardır. Bunun yanı sıra mal değiş-tokuşu ve alışveriş imkanını sağlayan yerler olarak da kullanılmışlardır. Bu konaklama yapıları yoğunluklu olarak, Anadolu'dan geçen adı daha sonraları İpek Yolu olarak anılmaya başlayan Kral Yolu ve bu yolun kolları üzerinde yapılmışlardır.

Anadolu'da egemenliklerini sürdürmüş olan ilk islam Türk devletlerinden olan Karahanlılar dönemi ile birlikte ribatlar ve daha sonraları kervansaraylar yapılmaya başlanmış, Gazneli ve Büyük Selçuklular döneminde de bu yapıların yapılmasına devam edilmiştir. Anadolu Selçukluları döneminde kervansaray yapılarının yanı sıra, Selçuklu Sultanlarının yaptırdığı Sultan Hanları da konaklama yapıları arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Konaklama yapılarındaki bu gelişim, Beylikler devrinde de aynı gelişmeyi göstermiş, muazzam bir mimari sergileyen Osmanlılar devrine kadar devam etmiştir.

Osmanlılar devrinde, kervansaray ve hanların yanı sıra askeri amaçlı kullanımıyla beraber konaklamaya da imkan veren Menzil yapıları gelişmiştir. Bununla birlikte, külliye adı verilen ve içinde konaklama imkanı da bulunan yapı kompleksleri yapılmıştır.

Yapılışı konaklama amaçlı olan bu yapılar, günümüzde teknolojik ilerlemeler sonucu bu özelliğini yitirmiş, çoğu ya başka amaçlarla kullanılmaya başlanmış ya da boş bırakılarak yıkılmaya terk edilmişlerdir.

Tezde konu alanı olarak seçilen Diyarbakır, 26 ayrı medeniyetin egemenliğine girmiş ve bu medeniyetlerin özelliklerini yansıtan tarihi yapılarla doludur. Aynı zamanda sivil, askeri, dini, özel mimari yapılarının hepsine sahiptir. Tarihi yapıların bu denli çeşit ve zenginlikte olması ve hepsinin bir arada bulunması turizm çekiciliğini doğurmakta ancak buna paralel yeterli yatak ve kaliteli tesisin bulunmaması Diyarbakır'a gelen turistlerin daha çok günübirlikçi olmalarına neden olmaktadır.

Yapılan bu çalışmadaki problem, geçmişin izlerini yaşatan, kültür sürekliliğinin ana ögesi olan tarihi yapılarımızdan Diyarbakır'da bulunan ve Osmanlı dönemi eseri olan hanlardan Hasan Paşa Hanı'nın, turizme yönelik değerlendirilmesinin nasıl olabileceği ve bu konuyla ilgili sonuç ve önerilerin neler olabileceğinin belirlenmesidir.

1.2. Çalışmanın Amacı:

Turizm olayının bir ülkede verimli gelişmesinin en önemli etmenlerinden birisi konaklama tesisleridir. Konaklama tesislerinin önemi ise, doğal ve kültürel değerler ile teknik alt yapı ve hizmetlerden sonra gelmektedir. Bir ülke ne kadar çekici olursa olsun, turistleri o ülkede tutabilmek için öncelikle konaklama ve yeme-içme gereksinimlerinin karşılanması gerekir.

Konaklama tesisleri, turizmin en çok sabit sermaye gerektiren tesislerdir. Bu tesislerin verimliliği, sektörün verimliliği anlamına gelmektedir. Böyle bir durumda konaklama yatırımlarını projelendirirken ya da eski bir yapıyı yeniden kullanım yoluna giderken, ülkenin neresinde olduğu ya da

olacağı, hangi doğal ve sosyo kültürel değerlerden yararlanacağı, hangi tür, sınıf ve kapasitede bir tesis oluşturulacağı, hangi müşterilere ne gibi hizmetleri sunacağı ve hizmetlerin hangi mekan, donatım ve gereçler aracılığı ile sunulacağını belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de artan turist ve konaklama tesisi sayısına rağmen doluluk oranları ve kalma süreleri yeterli düzeye henüz ulaşabilmiş değildir. Bunun nedeni ise, planlı ve programlı bir şekilde geliştirilemeyen turizm hareketlerinin çevreye olumsuz etkilerinin olmasıdır.

Bu etkiler (Olalı, Alp, 1986);

- Doğal çevrenin tahribi,
- Peyzajın bayağılaşması
- Hava, su, toprak kirlenmesi,
- Dünyanın ekolojik dengesinin bozulması,
- Geleneklerin yok olması,
- Hedef ülkenin tarihi, halkı, yaşamı, gelenek ve görenekleri hakkında doğru ve yeterli bir fikir verilmemesinin anti-kültür yaratan sonuçları,
- Tarihi sitlerin kirlenmesi,
- Turist mantalitesinin yarattığı baskı, turiste benzeme arzusu,
- Kültürel kirlenmedir.

Turistik hareketlerin özellikle tarihi mekanlara olan yoğun ilgisi ve bu ilginin yanı sıra, geçmiş dönemlerin izlerini taşıyan tarihi mekanları gelecek kuşaklara da görme hakkını tanınmasının zorunluluğu tarihi yapıların korunması gereğini ortaya çıkarmıştır.

Ancak, otel olarak yeniden kullanım kararı alınacak tarihi yapıların özgün durumları değiştirilmeden yeni bir işlev verilmelidir. Bu özgünlüğü kısmen kaybetmiş olan tarihi yapıların mevcut değerlerini korumak gerekmektedir.

Diyarbakır, son derece çeşitli tarihi yapıların bulunduğu bir ildir. Tarihi yapıların oluşturduğu kentsel sit ve bu bölgede yer alan Hasan Paşa Hanı’nın, turizm hareketlerine yönelik yatak kapasitesinin artırılması amacıyla otel olarak yeniden işlev kazandırılarak korunması yararlı olacaktır. Bu amaçla Hasan Paşa Hanı’nın turizme yönelik kullanımı için tasarım kriterlerinin oluşturularak korunması ve bu koruma sonucu yaşatılarak kültürel sürekliliğin sağlanmasına yönelik öneriler oluşturulmuştur.

1.3. Varsayım:

Ülkemizde koruma çalışmalarında karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi, tarihi yapıların toplum tarafından gelecek kuşaklara aktarılması gereken birer kültürel varlık ve mimari miras olarak görme bilincinin yerleşmemiş olmasıdır. Kültürel yargılar, değişen moda anlayışı gibi nedenler ile çoğunlukla terkedilen bu yapıların korunması, ancak yeniden kullanılmalari yoluyla sağlanabilecektir. Bunun için de yerli halk arasında bu bilincin yerleşmesi gereklidir.

Bilinçsiz halkın oluşturduğu çevresel bozulmaların en önemli etkeni bu tür alanların genellikle kent merkezlerinde yer almaları nedeniyle, kentin zaman içindeki fiziksel gelişmeleri, artan ticaret ve yapısal bozulmalar ile bölgenin gerçek kullanıcılarının yeni gelişme alanlarına kayması, burada eski yapıların ya boş kalması ya da kente sonradan göç eden alt gelirli kesimce kullanılması ve giderek daha da kötü duruma dönüşmesidir.

Tarihi yapıların korunması amacıyla halka bu tür yapıların kullanılabilir, işletilebilir dolayısıyla gelir getirebilir olduğu örneklerle gösterilirse özellikle ekonomik açıdan çekicilik sağlayacaktır. Yerli halkın bilinçlenmesi ve bu tür yapıların gelir getirebilir olduğunu öğrenmesi, tarihi yapıların korunmasını sağlayan önemli etkenlerden birisi olacaktır.

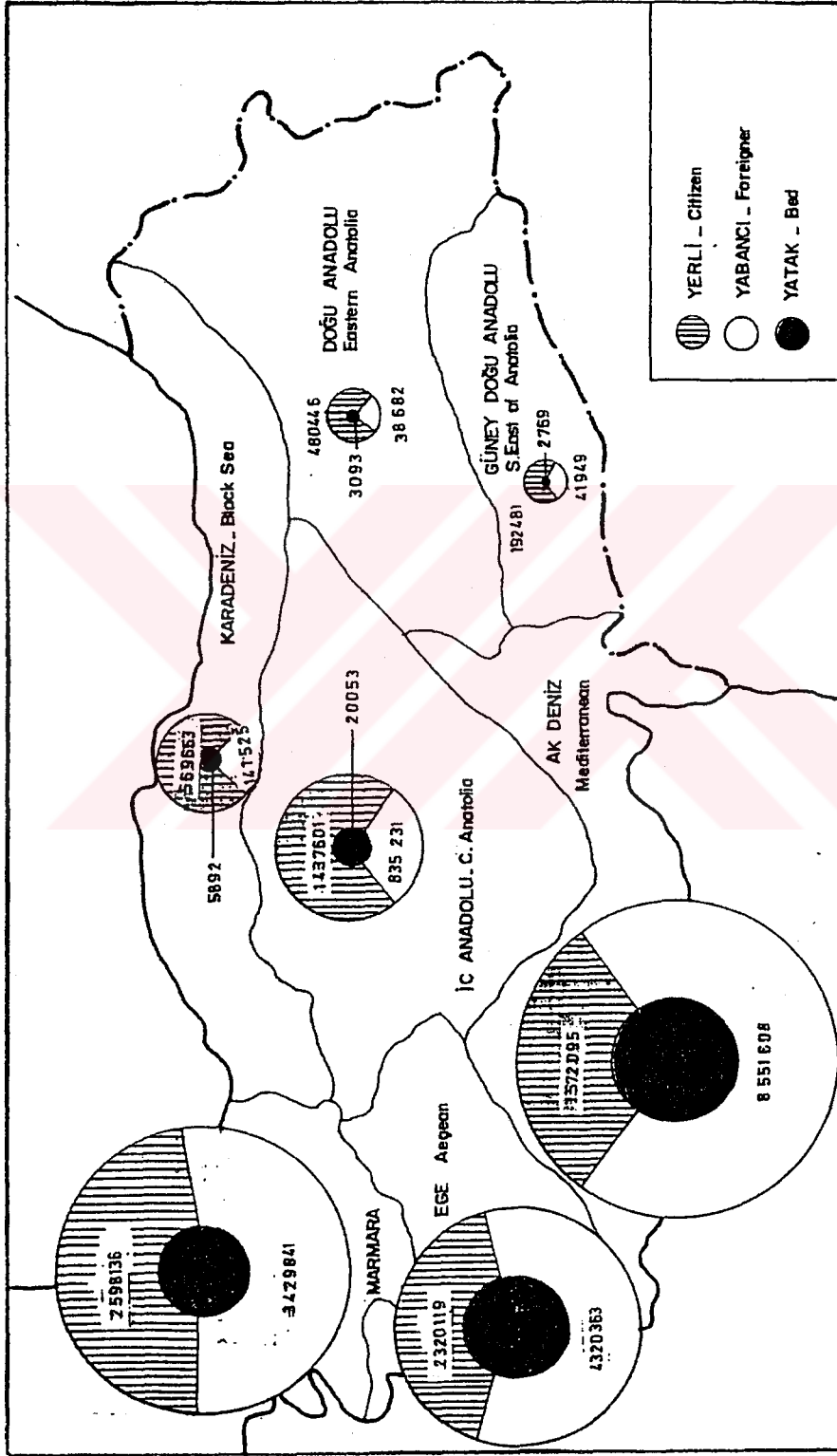
Diyarbakır'da bulunan son derece zengin tarihi doku ve bu doku içinde yer alan yapılar genellikle kendi kaderlerine terkedilmişlerdir. Oysa oldukça zengin bir geçmişe sahip olan Diyarbakır'da, bir çok medeniyetin izlerini taşıyan yapılar görmek mümkündür. Bu yapıların bir çoğunun boş bırakılması ya da yapılaş amacına uymayan kullanım, yapıların zamanla tahrip olmasına neden olmuştur.

Diyarbakır'da bulunan bu yapılardan farklı işlev yüklenerek kullanılmakta olan hanlardan Hasan Paşa Hanı'nın hem korunmasının sağlanacağı, hem de turizme katkıda bulunmaya yönelik yapılaş amacına uygun yeni işlev kazandırılabilceği varsayılarak çalışmaya başlanmıştır.

1.4. Sınırlılıklar:

Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, ve Batman illeri GAP bölgesi olarak adlandırılmıştır. Bu bölgeye gelen yerli ve yabancı turistler ile konaklama tesis sayıları, Adıyaman ili dışında pek önemsenmemiştir. Bu nedenle Türkiye genelinde bu bölge zengin tarihi kaynaklara rağmen turizm açısından en az paya sahiptir. Bölgedeki yatak sayısı toplamı 2.769, yabancı turist sayısı 41.949 ve yerli turist sayısı ise 192.481 kişidir (Bkz. Şekil 1.1).

Turistik hareketlerin bu bölgedeki gelişimi Adıyaman ili dışında genellikle günübirlik seyahatler şeklinde olmaktadır. Bunun nedeni, halkın turizmi gelir getiren bir kaynak olarak görememesi, turizm gelişimini etkileyen doğal kaynaklar, tarihi, arkeolojik ve folklorik değerlerin yeterince kullanılmaması ve halkın bu konuda bilinçlendirilmemiş olmasıdır.

Şekil 1.1 Bölgelere Göre Yatak ve Geceleme Sayıları
Kaynak: Turizm Bakanlığı, 1992 Yılı Konaklama İstatistikleri Bülteni.

Oysa bölgenin zengin tarihi geçmişi, aynı zamanda bir turizm kaynağı olacak kapasitededir. Ancak, bu zengin tarih ve buna bağlı turizm tam anlamıyla kullanılmamaktadır. GAP'ın ilerlemesi ile birlikte, bölgeye ulaşım daha iyi bir konuma getirilir ve bölgedeki güvenlik önlemleri artırılır ise turizmde bir ilerleme olacak ve ülke turizmüne büyük katkı sağlanabilecektir. GAP kapsamında yer alan Güneydoğu Anadolu Bölgesi tescilli kentsel, tarihsel, arkeolojik ve doğal sitlere sahip bir bölgedir (Tablo 1.1, Bkz. Şekil 1.2).

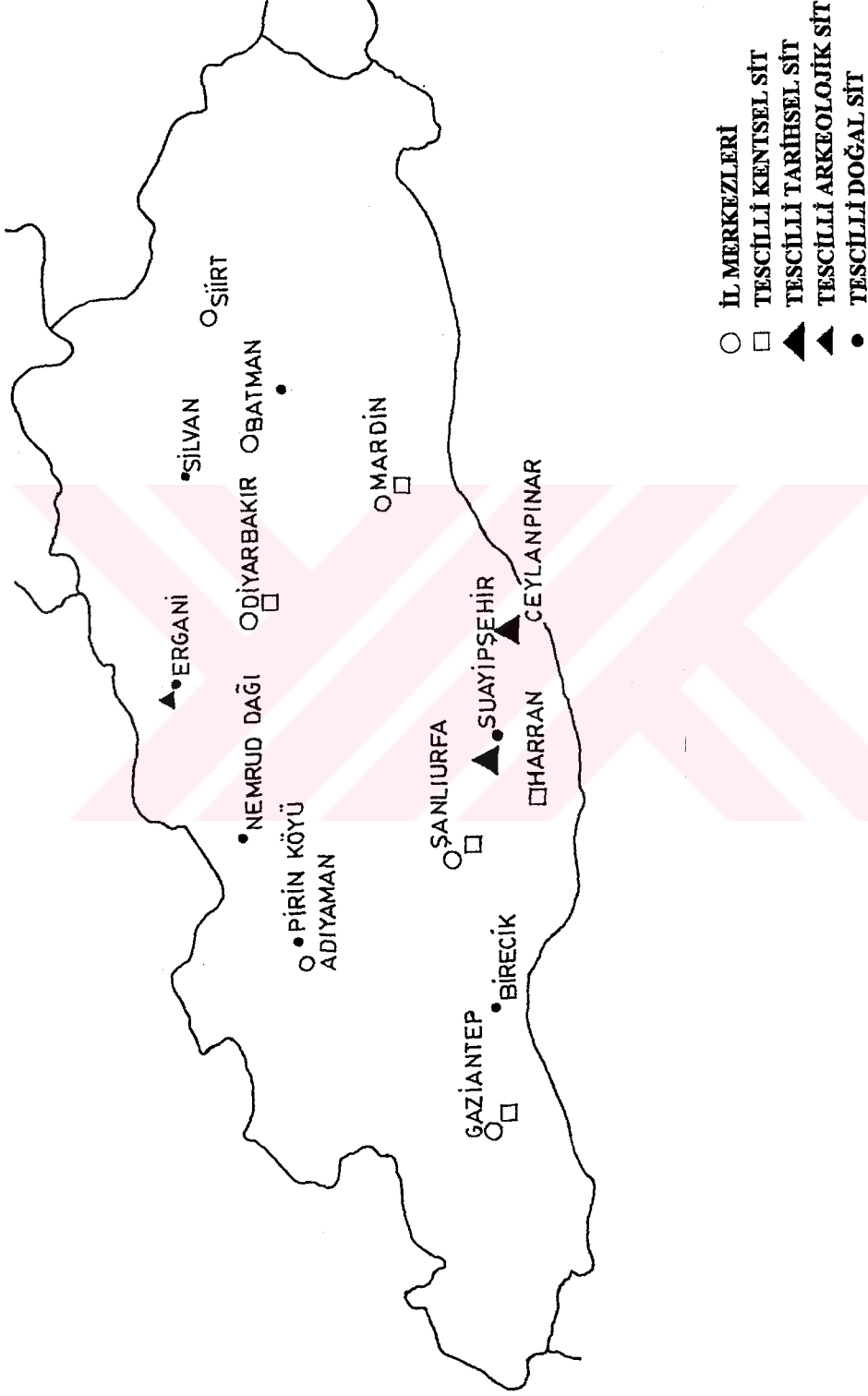
Bu bölgede yer alan Diyarbakır, GAP'la birlikte hareketlenecek turizm potansiyelini karşılayacak tesislerden yoksundur. Oysa mevcut bulunan ve tarihi 5000 yıllık bir geçmişe sahip olan Diyarbakır eski evleri, hanları, hamamları, camileri, medreseleri gibi değişik mimari yapılarıyla bir kentsel sit özelliğindedir.

Tablo 1.1 GAP Bölgesindeki Kentsel, Arkeolojik, Doğal ve Tarihi Sit Alanları

	Adıyaman	Diyarbakır	Gaziantep	Şanlıurfa	Mardin	Siirt
Kentsel Sit Alanları	-	- Merkez (Eski Diyarbakır Evlerinin Bulunduğu İç Kale)	- Merkez	- Merkez (Ş.Urfa Evleri ve Kalesi) - Harran (Harran Evleri ve Selçuklu Kalesi)	- Merkez	-
Arkeolojik Sit Alanları	-	- Ergani (Çayözü Kazı Alanı) - Ergani (Hilar Mağaraları)	-	-	-	-
Tarihsel Sit Alanları				-Ceylanpınar -Şuayip Şehri		
Doğal Sit Alanları	-Pirin Köyü (Yeraltı Mezarları) -Pirin Köyü (Mağaraları) -Nemrut Dağı (Sfenksler)	- Ergani (Hilar Mağaraları) - Silvan (Hasuni Mağaraları)	-	- Birecik (Kelaynak Kuşlarının Olduğu Bölge) -Şuayip Şehir (Yer Altı Şehri ve Mağaraları)		-Hasankeyf (Mağaraları)

Kaynak: Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurumu'ndan Alınmıştır.

Bu çalışma, Diyarbakır ve Diyarbakır'da bulunan Osmanlı dönemi hanlarından Hasan Paşa Hanı ile sınırlanmıştır. Çalışma konusu olarak Hasan Paşa Hanı'nın seçilmesi GAP'la birlikte artacak turizm potansiyelini karşılamaya yönelik yatak kapasitesinin karşılanması ve bu hanın asıl işlevine uygun bir çözüm önerisi olması açısından yarar sağlayacağı düşünülmüştür.

Şekil 1.2 GAP Bölgesindeki Tescilli Kentsel, Tarihsel, Arkeolojik ve Doğal Sitler.
Kaynak: Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurumundan Alınmıştır.

1.5. Yöntem:

Diyarbakır'da bulunan Osmanlı dönemi hanları, bu dönem han yapılarıyla benzerlik göstererek ortada bir avlu ve arkasında odalardan meydana gelmiştir. Giriş ve üst kattan oluşan bu hanlarda ayrıca kervanların hayvanlarını barındırabileceği bir de ahır bölümü bulunmaktadır. Bu tipteki hanların turistik amaçlı kullanımını sağlamak ve buna bağlı tasarım kriterlerinin oluşturulmasına yönelik çalışma, beş ana bölümden oluşmaktadır;

- Sorunun tanımlandığı, çalışmanın amacının, varsayımının, sınırlılıklarının ve yönteminin sunulduğu giriş bölümü,
- Turist ve turizm kavramlarının tanımı ile insanları turizm etkinliklerine yönelten etmenlerin neler olduğu ve turizm konaklama ve tesisleri türlerine göre programlamayı ve planlamayı etkileyen faktörlerin özelliklerinin literatür taranarak incelenip sunulduğu ikinci bölüm,
- Tarihi çevre ve içinde bulunan anıtların korunmasını, tarihi çevre içinde yer alan han ve kervansarayların gelişimlerinin literatür taranarak incelendiği ve günümüzde tarihi yapıların özellikle kervansarayların turizm amaçlı değerlendirilerek aynı zamanda korunmalarının da sağlanmış olduğu yapıların yerinde görülerek incelendiği, fotoğraflarının çekilerek sunulduğu üçüncü bölüm,
- Diyarbakır'ın tarihi dokusunun turistik çekiciliği belirlenerek tarihi yapıların dökümünün yapıldığı, turizm potansiyelinin belirlendiği, mevcut turizm ve yatırım belgeli tesislerin dökümünün yapıldığı, bu tesislerin faaliyetleri hakkındaki bilgilerin literatür taranarak, yerinde incelenerek ve fotoğrafları çekilerek sunulduğu dördüncü bölüm,
- Diyarbakır'da bulunan tarihi hanların yerinde görülerek, fotoğrafları çekilerek incelendiği ve turizme yönelik değerlendirilmesi amacıyla Hasan Paşa Hanı'nın nasıl kullanılabileceğinin önerildiği beşinci bölüm,
- Kentsel ölçekte alınabilecek bazı önlemlerin belirlenip, önerilerin sunulduğu sonuç bölümü yer almaktadır.

BÖLÜM II: TURİZM OLGUSU

2.1. Turistin Tanımı:

Turist; çeşitli amaçlar doğrultusunda (tatil, eğlenme, dinlenme, iş, öğrenim, din, vb.) ve bu amaçların etkisi ile, kendi oturduğu ülke veya şehirden, başka ülke veya şehire 24 saatten az olmamak üzere seyahat eden, belli bir potansiyele sahip ve belli ihtiyaçları olan bir tüketicidir.

Daha geniş bir açımla turisti tanımlamak gerekirse;

- Turist, turizm tanımındaki koşullara uygun olarak seyahat eden kişidir.
- Turist, merak, din, kültür, eğitim, öğretim, başkalarını taklit, dinlenme, eğlenme, spor ve sağlık gibi nedenlerle seyahat edip, bu isteklerini karşılayacak olanakları arayan kişidir (Aytuğ, 1990).
- Turist, çağımızda zamanı kısıtlı ve değerli olan, bu nedenle kısa sürede çok yer görmeye ve en yüksek tatmin düzeyini bulmaya çalışan kişidir.
- Turist, temizlik, vasat da olsa bir konfor, yenilikler ve değişiklikler arayan kişidir. Ancak geleneklerini de korumak isteyen kişidir. Bu nedenle gerek mal, gerekse hizmet açısından, arzın bu özellikleri gözönünde bulundurması gerekir.
- Turist, ziyaret ettiği ülkede 24 saatten fazla konaklayan veya o yerin konaklama tesisinde en az bir gece geçiren kişidir. 24 saatten az kalanlar ise, güntübirlikçi (excursionniste) sayılmaktadırlar (Bkz. Tablo 2.1).

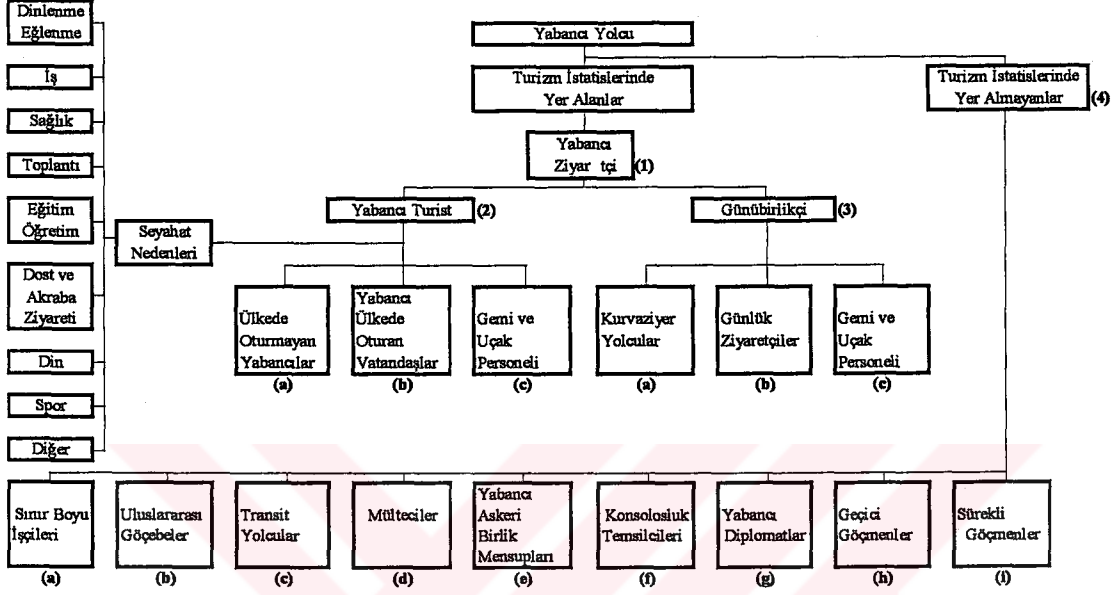
1937 yılında Milletler Cemiyeti (Cemiyet-İ Akvam) Uzmanlar Komitesi tarafından yapılan tanımı OECD Turizm Komitesi 1963 yılına kadar üye ülkelere benimsenmesini tavsiye etmiştir. Bu tanıma göre; devamlı oturduğu ülkenin dışında herhangi bir ülkeyi 24 saatten az olmayan bir süre için ziyaret eden kişi yabancı turisttir. Aynı komite, turist kapsamına alınmayacak kişilerin niteliklerini şöyle belirlemiştir;

- Mesleği ile ilgili çalışmalarda bulunmak veya bir görev almak üzere, çalışma anlaşması olsun ya da olmasın, bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye gidenler,
- Sınır bölgesinde oturanlarla konut ve işyerleri başka ülkelerde bulunanlar,
- Başka ülkeye yerleşmek için gidenler,
- Kalış süreleri 24 saatten çok olsa bile, bir ülkede beklemeyip transit olarak geçen yolcular,
- Resmi Turizm Milletlerarası Birliği'nin 1950 yılında aldığı karara göre, yatılı kuruluşlar ile, okullardaki öğrenciler ve gençler (Çakırcı, 1988).

1963 yılında Roma'da yapılan turizm konferansında; "Turistler, ziyaret ettiği ülkede 24 saat kalan ve ziyaret amacı aşağıda verilen başlıklar altında toplanan geçici ziyaretçiler" olarak tanımlanmıştır.

- Boş zaman değerlendirme (eğlence, tatil, sağlık, din, spor, kültür ve eğitim),
- İş, ailevi nedenler, diplomatik nedenler, toplantı gibi nedenler".

Tablo 2.1 Turizm İle İlgili Kavramlar

Kaynak: Olalı, 1990.

1968 yılında Birleşmiş Milletler ve IUOTO (Uluslararası Resmi Seyahat Acentaları Birliği), Roma tanımını tasvip ederek üyelerine ziyaretçi kavramını iki alt kategoriye ayırarak uygulamalarını tavsiye etmiştir. Bu kategorilerdeki turist tanımı;

- En az bir geceleme yapan ziyaretçiler,
- Ziyaret edilen ülkede geceleme yapmayanlar, günübirlikçiler (excursionnistler) şeklindedir.

Turistler kendi ülkelerini ziyaret etmek ya da başka ülkeleri ziyaret etmek amacıyla yaptıkları seyahatlerde yerli ve yabancı turist diye iki sınıfa ayrılırlar. Bir devletin ülkesinin kendi vatandaşları tarafından gezilmesi halinde bu gezmeyi yapan kişiye yerli turist, bir ülkeden başka bir ülkeye giden kişinin o ülkeyi gezmesi halinde bu gezmeyi yapan kişiye yabancı turist denir.

2.2. Turizmin Tanımı:

Turizm, genel olarak insanların yaşadıkları yerlerin dışında, ya başka bir şehir, ya da başka bir ülkeye giderek tatil-dinlenme-eğlenme gibi kişisel ihtiyaçlarını gidermesi amacıyla seyahatlerini ve buradaki geçici konaklamalarını kapsamaktadır.

1980'li yıllara kadar turizm, tatil, dinlenme ve eğlenme amacıyla yapılmasına karşın, bu yıllardan sonra daha farklı amaçları da içine almıştır. Bunlardan merak, eğitim, öğrenim, iş, sağlık, dost ve akraba ziyareti, kongre, seminer gibi toplantılara katılmak, değişik seyahat olaylarının içinde yer almaya başlamıştır. Bu farklı amaçlar, geçici bir süre kullanılacak olan konaklama tesislerinin de bu amaçlara hizmet edecek şekilde sınıflanmalarına neden olmuştur.

Turizm hareketleri ve konaklama tesislerinin hizmet ettiği amaca göre yapılması, turizmin zamanla bir bilim dalı haline gelmesine neden olmuştur. İktisat, İşletme, Maliye, Politika, Hukuk, Mimarlık, Çevre Bilimi, Sosyoloji, Demografi, Psikoloji ve benzeri bir çok bilim dallarından yararlanarak insanın yaşadığı yer dışındaki geçici konaklama ve seyahatlerinden doğan tüm olay ve ilişkileri bilimsel yöntemlerle ele alan ve inceleyen bir sosyal bilim dalı olmuştur (Barutçugil, 1984).

Endüstri devriminden sonra gelişmeye başlayan teknoloji ile ulaşım araçları gelişmiş aynı zamanda kara ve hava taşımacılığı için yollar, alanlar yapılmaya başlamıştır. Bu da turizm hareketlerini olumlu yönde etkilemiştir.

Yine bu dönemle birlikte sanayi kentleri oluşmuş ve insanlara yeni iş sahalarının açılmasıyla bu kentlere büyük bir insan göçü yaşanmıştır. Bunun sonucunda göç eden insanların barınması amacıyla yönelik yeni konutların yapılması, kentlerin sağlıklı gelişmesine neden olmuştur. Bu da birbirine çok yakın sağlıklı bir yerleşimi, havasız, güneşsiz yaşama ortamını, kentlerde ve kent içi ulaşımındaki aşırı kalabalığı beraberinde getirmiştir. Buna ayrıca insanların işlerine tüm dikkatlerini vererek çalışmalarını, beynsel ve bedensel yorgunluklarını da eklemek gerekmektedir. Bu durum, sonuçta değişik psikolojik sorunlarında beraberinde getirmiştir. Yoğun çalışma içindeki bu insanların yaşam standartlarında bir artışla birlikte eğitime önem verilmesi, daha bilgili ve meraklı insan tipini ortaya çıkarmıştır.

Ağır yaşama ortamlarından kaçan insanlar, senede 20 gün ya da 1 aylık izinlerini daha sakin, tabiat güzellikleri olan deniz kıyısı, dağ, vs. ya da tarihi güzellikleri olan ortamlarda meraklarını giderecek veya dinlenmelerini sağlayacak biçimde geçirmek istemektedirler. Bunun yanı sıra, emekliliklerini doldurmuş belirli yaş dilimindeki insanlar da sınırlı bir süreye sığdırmak zorunda olmadıkları tatillerini genellikle tarihi özelliği olan yerleri görerek geçirmeyi tercih etmektedirler.

Turizmin her yaş grubundan insanlara hitap edebilmesi, turizmin gelişmesi ile olmakta ve geniş kitlelere yayılmaktadır. Turizmin gelişmesinde etkili olan faktörler şu şekilde özetlenebilir;

- Ulaşım araçlarının çoğalması ve hemen her noktaya transit ulaşılabilmesinin rahatlığı,
- İnsanların hayat seviyelerinin yükselmesi,
- Boş zamanlarda yeni yerlerin görmek istenmesi ve bu zamanların en iyi şekilde değerlendirilmesi,
- Kalabalıktan uzaklaşmak isteği,
- Sağlık hizmetlerinin gelişimi ve yaygınlaşması ile birlikte, ortalama yaşam süresinin artması ve erken yaşlarda kazanılan emeklilik,
- Aşırı kalabalık ve beton binaların önlenemez yükselişi ile geçmişe duyulan özlem,

- Yeni otobanların yapılmasıyla birlikte gidilecek noktalara daha kısa ulaşılması ve insanların arabaları ya da karavanları ile yapacakları tatil,
- Geleneksel yerleşimlerin özel niteliklerinin kullanılabilir hale gelmesi (İnceoğlu, 1992),
- Reklam, tanıtım, propoganda'nın çoğalması ve yeni yerlerin insanların ilgisine ve meraklarına sunulması.

Günümüzde turizm, belirli sosyal grupları ilgilendiren bir olgu olmaktan çıkmış, mali gücü sınırlı kişilerin de ihtiyacını karşılayıp taleplerini ve beklentilerini aradıkları bir olgu olmuştur.

Turizm daha geniş bir açımla ele alınırsa;

- İnsanların sürekli yaşadıkları yer dışında değişik amaçlarla geçici konaklama yapmaları,
- İş, merak, din, sağlık, spor, dinlenme, eğlenme, kültür, deneyim kazanma, dost ziyaretleri ya da kongre, seminer gibi bilimsel amaçlı nedenler,
- Sadece para kazanmak veya politik ya da askeri bir amaç izlememek üzere, serbest bir ortam içinde gezmek amacına yönelik seyahatler,
- Kişisel ya da toplu olarak yapılan seyahatler,
- Bir tüketim olayı,
- İkinci dünya savaşından sonra, bir çok ülkenin milli gelirinde önemli bir yer işgal eden ve kalkınmasında rol oynayan birinci derecede bir kültür endüstrisidir.

2.2.1. Turizmin Kültürel İşlevi ve Önemi:

Farklı kültürlerden gelen insanların dinlenme, eğlenme ya da başka nedenlerle birbirlerini ve ülkelerini tanımaları uygarlaşmanın en önemli etkenlerinden birisidir. Değişik amaçlar sonucu oluşan turizm, başlıbaşına bir tüketim olayı olarak da ele alınabilir. Bunun sonucunda seyahat ve konaklama gereksinimlerini karşılamak için yapılan harcamalar, bu gereksinimleri karşılayan mal ve hizmetleri üreten ve arttıran bir gelir olma özelliğindedir.

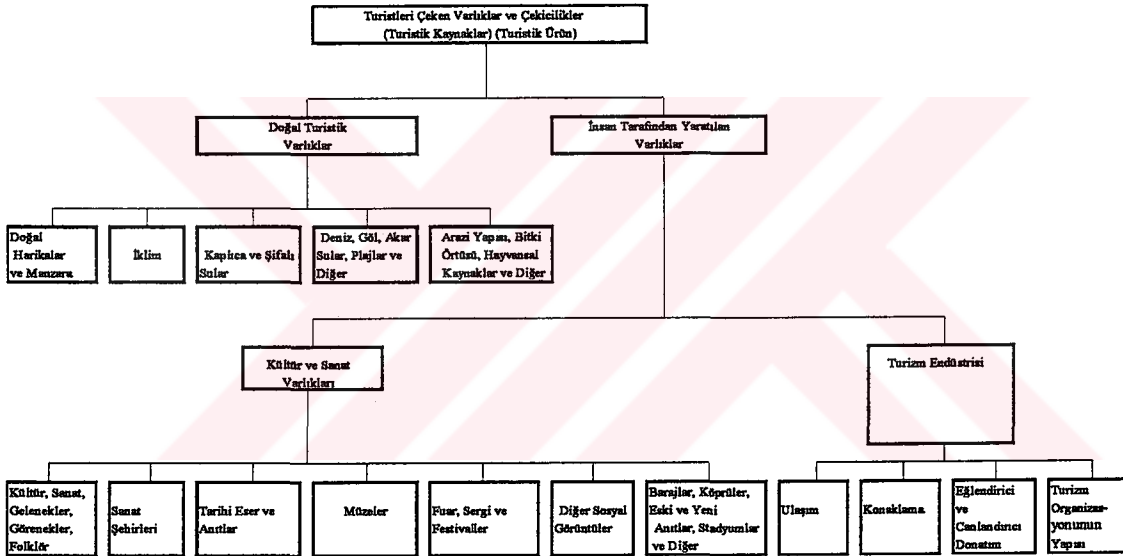
Turizm sektörünün ihtiyaçları, kitle halinde insanların kolay ve rahat ulaşımı, temiz ve belirlenmiş konfor şartlarının bulunması, değişik ve farklı kültürlere ait yeme-içme özelliklerini tanımaları, doğayı ve tarihi değerleri görmeleri, düzenli, temiz, güvenli ortamlarda dolaşabilmeleri için yeterli ve kalifiye elemana ihtiyaç duyulmaktadır.

Turistik tesislerin, gelen turisti yöre insanından koparmaması gereklidir. Özellikle turlarla gelen turistler belirlenen konaklama tesisine getirilir, daha önceden planlanan yerler gezdirilir ve yerli halkla kaynaşmalarına izin verilmez. Bu yanlış turizm; insanı, insan ilişkilerini, yöre insanını unutturduğu gibi, yerli kültürün anlaşılmasına neden olmaktadır (Bektaş, 1992a). Bu durum, uluslararası kültür alışverişine de imkan vermemekte, gelen turiste doğayı tam hissettirmemekte ve bu gibi ihtiyaçlara cevap verecek doğal ve tarihi güzellikleri bozan konaklama yapılarının yapılmasını çoğalttığı için çevreyi kirletmektedir.

Günümüzde pek çok uluslararası kültür kuruluşları, turizmin hem dünya barışı için, hem de ulusları birbirlerine yakınlaşması ve insanlar arasında evrensel sevgi bağlarının güçlenmesi açısından turistin yöre insanı ile kaynaşması gerektiğini vurgularlar (Ekinci, 1991). Özellikle, uluslararası turizmde turistin ilgisini çeken ana faktörler; doğal güzellikler, tarihsel sitlerle beraber o ülkenin yaşam biçimleridir. Bu yaşam biçimleri, kültürel varlığı ortaya koymaktadır. Gelen turist kendi ülkesinin kültürünü taşımakta, geldiği ülkenin kültürünü ise tanıtmaya yarayan bir araç görevi görmektedir.

Bir ülkede turisti çeken varlıklar ve çekici unsurlar bulunmaktadır. Doğal ya da insan eliyle yapılmış olabilen bu unsurlar ve bu unsurların kolları turizmde arz verilerini oluştururlar (Tablo 2.2).

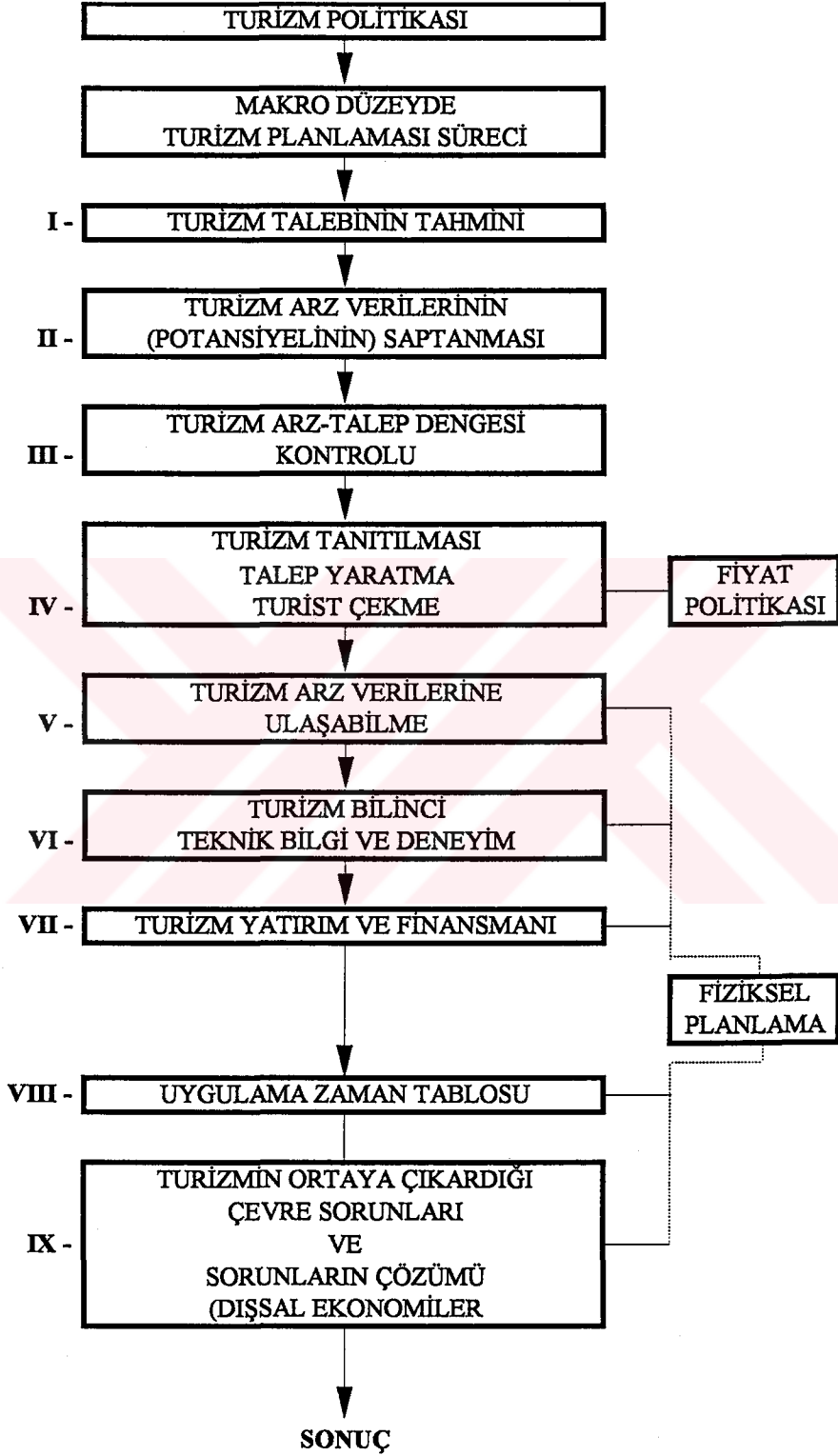
Tablo 2.2 Turizm Arz Verileri

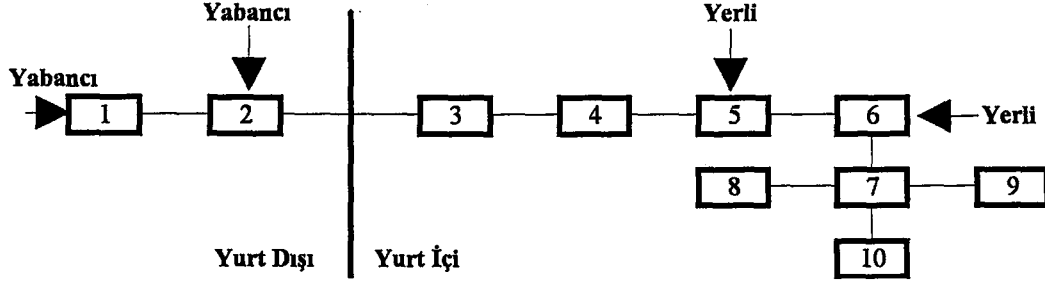
Kaynak: Olalı, 1990.

Doğal ya da insan eliyle oluşmuş olan çekicilikler turizmde canlılığa neden olmaktadır. Ancak doğru izlenecek olan turizm politikası ile turizmde belirli seviyelere ulaşılabilecektir. Turizm olayı makro düzeyde ele alınmalı ve gelecek olan turizm talebini karşılamaya yönelik saptamalar doğru yapılmalıdır. Bunun içinde turistik arz ve talep tahminlerinin doğru yapılarak dengelerin belirlenmesi gerekmektedir (Olalı, 1990) (Bkz. Tablo 2.3).

Tablo 2.3 Turizm Makro Planlama Süreci

Turizm olayının oluşması ve gelişmesi bir çok uygun ortamları gerektirmektedir. Bu ortamlar turistin kendi ülkesinde bulunan tur operatörlerinden başlayarak turist olarak gittiği ülkedeki konaklama tesisi ve tesisin çevresine kadar süreyi kapsamaktadır (Şekil 2.1).

- 1 - Tur operatörleri
- 2 - Ulaşım
- 3 - Polis
- 4 - Gümrük
- 5 - Seyahat Acentası
- 6 - Ulaşım
- 7 - Konaklama
- 8 - Alışveriş
- 9 - Eğlence
- 10- Çevre Gezileri

Şekil 2.1 Turizm Olayının Genel Akışı

Kaynak: Güner, 1992.

Turizm endüstrisi ağırlıklı olarak beş ayak üzerinde durmaktadır. Bunlar; seyahat ve ulaştırma işletmeleri, konaklama işletmeleri, gastronomi işletmeleri, turistik kamu hizmet işletmeleri ile ticaret, kültür ve diğer turizm işletmeleridir (Bkz. Tablo 2.4).

Ancak, bütün bunları elde etmek için yüksek düzeyde bir maliyet gereklidir ve büyük yatırım fonlarına ihtiyaç duyulur. Bunların sağlanması ile, makro ekonomik karlılığa diğer sektörlerden daha kısa sürede erişilebilir (Akoğlu, 1978).

Tablo 2.4 Turizm Endüstrisini Oluşturan Faaliyet Kolları

TURİZM ENDÜSTRİSİ					
Seyahat ve Ulaştırma İşletmeleri	Konaklama İşletmeleri	Gastronomi İşletmeleri Yiyecek - İçecek Eğlence - Dinlenme		Turistik Kamu Hizmet İşletmeleri	Ticaret, Kültür ve Diğer Turizm İşletmeleri
- Tur Operatörleri - Seyahat Acentaları - Rehberlik - Araba Kiralama Servisleri - Ulaştırma İşletmeleri (Hava, deniz, kara ve demiryolları) - Ve benzeri işletmeler	- Oteller - Moteller - Tatil Köyleri - Kampingler - Pansiyonlar - Hosteller - Oberjler - Kaplıcalar ve Termal Tesisleri - Ve benzeri işletmeler	- Lokantalar - Pastahaneler - Meyhaneler - Tavernalar - Kafeteryalar - Ve benzeri işletmeler	- Animasyon ve Rekreasyon Tesisleri - Kahvehaneler - Diskotekler - Gece Kulüpleri - Ve benzeri işletmeler	- Turizm Büro, Dernek Vakıfları - Mali Kuruluşlar - Dinlenme veya Sosyal Tesisler - Öğrenci Yurtları - Misafirhaneler - Ve benzeri işletmeler	- Hediyelik ve Turistik Eşya Mağazaları - Sergi / Fuarlık - Sportif Tesisler - Sanat ve Kültürel Şenlikler - Müzeler - Tiyatro, Sinema ve benzerleri

Kaynak: Ağaoğlu, 1992.

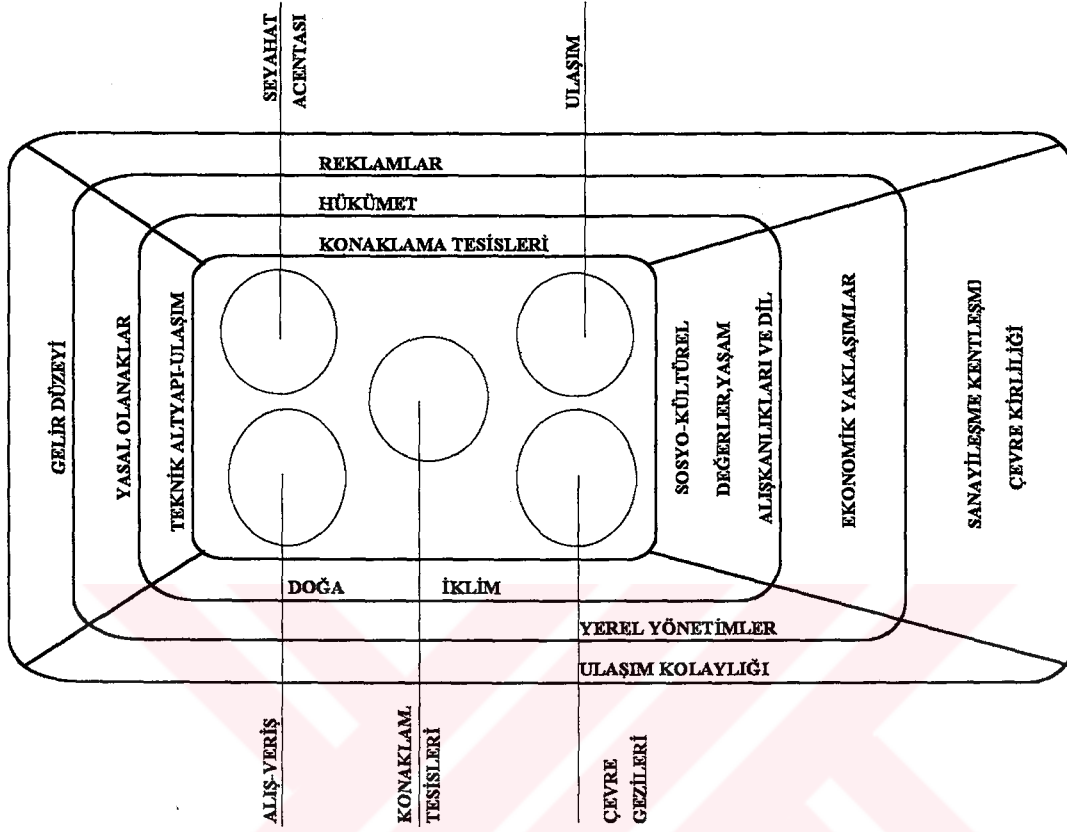
2.2.2. Turizmi Etkileyen Faktörler:

“Turizm, tarih boyunca insanların amaçlarındaki farklılıklarla beraber sürekli olarak ihtiyaç duydukları bir olgu olmuştur. Özellikle, 1960’lı yıllarda dünya turizmi büyük bir gelişim içine girmiş ve bu gelişim on yılda ortalama % 8 artmıştır (Aytuğ, 1990).

1980’li yıllara gelene kadar bu oran biraz gerilemekle beraber (özellikle kalkınma hareketlerinden dolayı), 1980’li yılların sonuna doğru seyahat etme tutkusu bir artış göstermiştir. Buna neden olan faktörlerin yoğun olması, bu gelişmeyi etkilemiştir.

İnsanlar bir çok nedenlerden dolayı mekan değiştirmişlerdir. Bu mekan değiştirme günümüzde de değişen ve gelişen boyutlarda devam etmektedir. Buna karşın turizm alanındaki gelişmeler de teknik ilerlemeleri hızlandırıcı bir rol oynamıştır.

Turizm gelişmesini etkileyen bir çok faktör vardır. Bu faktörlerin kapsamaları ve etkinlikleri farklılık gösterirler. Çevrelerini saran koşullar sürekli değişiklik gösterir ve bazı faktörler birbirleri ile ilişkilidirler (Bkz. Şekil 2.2).

Şekil 2.2 Turizmi Etkileyen Faktörler

Kaynak: Güner, 1992.

İhtiyaç duyulan bu faktörlere bağlı olarak iki tip turizm ortaya çıkmaktadır. Bunlar iki alt başlıkta ele alabileceğimiz kentsel ve kırsal turizmdir.

2.2.2.1. Kentsel Turizm:

Turizmin oluşumunu etkileyen teknik gelişme ile birlikte endüstrileşme meydana gelmiş ve buna bağlı olarak kentleşmeler meydana gelmiştir. Kentleşme ile birlikte zamanla sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmelere uygun ortam sağlanmıştır. Bu da bilim, sanat, iş, ticaret potansiyeline uygun turizm şekillerine imkan vermiştir.

Kentlerde bulunan ve bu tip amaçlara yönelik seyahatlerde, insanların gecemelerini sağlayan konaklama tesisleri, bu amaçları karşılayacak nitelikte yapılmaktadırlar.

2.2.2.2. Kırsal Turizm:

Turizmi etkileyen gelişmelerden biri, ulaşımın oldukça kolaylaşması ve her noktaya rahat ulaşabilme imkanını sağlayan teknik gelişmenin ilerlemesidir. Ulaştırma araçlarının çoğalması ve hızın artması ile birlikte uzak yerlere ulaşım kolaylaşmış, bu sayede turizm kırsal yörelere de sıçramıştır. Bununla beraber, insanları psikolojik olarak etkileyen stres, gürültü gibi yoğun iş ortamı ve büyük kentlerdeki koşuşturmalar sonucu, insanlar daha sakin olan kırsal bölgelere gidip dinlenme ihtiyacı hissetmişlerdir. Kırsal turizmin talebini arttıran nedenler arasında, insanların kırsal kökenden gelmeleri de oldukça etkili olmaktadır.

Özellikle Avrupa ülkelerinde genel olarak kültür düzeyinin yükselmesi kitap ve gazete satışlarının artması, fotoğraf ve sinema'nın günlük hayata girmeye başlaması, turizmin canlanması açısından olumlu etki yapan öğeler olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca yüzyılın sonlarına doğru artan kentleşme, ağır çalışma koşulları insanlarda, özellikle aydınlar arasında endüstri devrimine karşı bir reaksiyon oluşturmuştur. Tabiata dönüş, ona bağlı olarak görülen tarımın korunması eğilimi kendini göstermiştir (Güner, 1992). Bunu bir ölçüde sağlayabilmek, kırsal yörelerde yapılan tatil ile olabilmektedir.

Kırsal turizm talebini arttıran diğer nedenler ise, ekonomik nedenler ve düşük altyapı harcamalarıdır. Kırsal turizm talebini oluşturan kesim, ekonomik durumu iyi olan insanların oluşturduğu kesimdir. Ancak, kırsal yörenin yapısından kaynaklanan nedenlerle orta ve düşük gelir grubunda bulunan kişilerinde tercih ettiği bir turizm türüdür.

Bu alanların turizme açılması için gerekli altyapı harcamaları düşük düzeylerde olduğundan, turistlerin ödemesi gereken bedeller makul sınırlar içerisinde tutulabilmekte ya da aynı miktardaki harcamaların kırsal turizmdeki karşılığı daha uzun süreli bir tatil olmaktadır (Demircioğlu, 1993).

Kırsal turizmde önemli etken, ulaşım araçları ile hem gidilen uzaklık az, hem de enerji tüketimi söz konusu değildir. Beslenme giderleri, üreticisinden direkt sağlanabildiğinden daha düşük fiyatlı olmaktadır. Eğlence giderleri, alışılmış animasyonlardan farklı olduğundan daha ucuzdur.

1992 yılında Palermo'da toplanan "Kırsal Turizm Kollokyumu", kırsal yörenin özellikleri ile ilgili önemli saptamalar yapmıştır. Bu özellikleri kısaca aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür;

- Suyun bolluğu,
- Gezi etkeninin özenle organize edilmesi,
- Spor yapmaya elverişli olması (golf, tenis, yüzme, balık tutma),
- Milli parklara yakın olması,
- Tarihsel değerleri içermesi,
- Kolay ve doğrudan rezervasyon yapılabilmesi,

- Ulaşımının kolay ve ucuz olması,
- Geleneksel bir mimarinin sergilenmesi,
- Belirli bir üretim biçiminin sunulması (pamuk, tütün, narenciye vb.),
- Yöre insanının sıcak ve etkileşime açık olduğu yöreler, kırsal turizm için en uygun ortamları teşkil etmektedir (Demircioğlu, 1993).

2.2.3. Turizmin Sınıflandırılması

Turizm, insanların çeşitli amaç ve ihtiyaçlarından doğan bir tüketim olayıdır. Amaç ve ihtiyaçların çeşitliliği turizmde belirli sınıflamaları ortaya çıkarmıştır.

Bu amaç ve ihtiyaçların yanı sıra turizm hareketinin ne tür bir ulaştırma aracı ile yapıldığı ve kaç kişinin bu harekete katıldığı da turizmdeki sınıflamaları oluşturmaktadır.

2.2.3.1. Amaç Bakımından Turizm:

Farklı amaçlara yönelik turistik hareketler farklı turizm hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Turizm türlerindeki bu sınıflamalar hem kırsal hemde kentsel turizm kapsamlarından birine yada her ikisine de girebilmektedir.

- Mash Turizm: Sitlerin, sanat şehirlerinin ve tarihi yerlerin gezilmesi bu gruba dahil edilmektedir.
- Sağlık Turizmi: Tamamen kişilerin sağlık sorunlarıyla yapmış oldukları bir turizm hareketidir.
 - Klimatizm: Açık hava ile uygulanan tedavi sistemidir.
 - Termalizm: Tabii ve şifalı sularla uygulanan tedavi sistemidir.
 - Üvalizm: Bazı şehirlerde ya da ülkelerde kür amacıyla üretilen meyve ve sebzenin müşteriye sunulmasıdır.
 - Mağara Turizmi: Belirli hastalıkların tedavisi için kullanılan mağaralara yapılan seyahatlerdir.
- Sportif Turizm: Çeşitli spor dallarına yönelik yapılan turizm şeklidir. Bunlar, dağcılık, golf, avlanma, kayak gibi değişik spor dallarına yönelik olabilmektedir.

Yukarıda da değinildiği gibi tarihi sitler, milli parklar, dağlar, mağaralar, kaplıcalar gibi pek çok bölgesel dokular, insanları turizm etkinliklerine yöneltmektedir. Bu tür özellikleri olan bölgeler, turizme katkıda bulunulması amacıyla devlet eliyle koruma altına alınmaya başlanmış ve bunun olumlu sonuçları ile birlikte tarihi yapıların başka amaçlı kullanımı veya boş kalması sonucu yok olması engellenmiştir. Özellikle insanların geçmişi yaşama duygusunu tattıran bu yapılarda geceleme ya da yemek yeme, turisti çeken ve oldukça etkileyen bir özellik olmaktadır.

2.2.3.2. Kişilerin Ekonomik Güçlerine Göre Turizm:

- Lüks Turizm: Ekonomik güçleri yüksek kişilerin yaptıkları daha pahalı turizm türüdür.
- Sosyal Turizm: Daha çok sınırlı bir harcama kapasitesi olan memur, işçi ve öğrenci gibi sınıfları kapsayan turizm türüdür.

2.2.3.3. Katılımlara Göre Turizm:

- Kişisel Turizm: Genellikle bir ya da iki kişinin tek başlarına yaptıkları turistik hareketlerdir.
- Kollektif Turizm: İki kişiden daha fazla kişinin katılımıyla grup halinde yapılan turistik hareketlerdir.

Turizmin iç yapısındaki değişmeden doğan gelişme incelendiğinde, turistik hareketlerin aristokratik turizmden sosyal turizme, kişisel turizmden kolektif turizme doğru bir gelişme gösterdiği izlenmektedir (Olalı, Alp, 1986).

2.2.3.4. Ulaştırma Araçlarına Göre Turizm:

- Havayolları ile yapılan turizm,
- Denizyolları ile yapılan turizm,
- Karayolları ile yapılan turizm,
- Demiryolları ile yapılan turizm,
- Bisikletle ya da motorsikletle yapılan turizm,
- Hayvanlarla yapılan turizm,
- Yaya olarak yapılan turizm, şeklinde sınıflandırılabilir.

Genel olarak Türkiye'ye ulaşırma araçları ile gelen turistlerin hava yolları ile yaptıkları seyahatler yoğunluktadır. Bunu karayolları, denizyolları ve demiryolları ile yapılan seyahatler izlemektedir (Bkz. Tablo 2.5).

Tablo 2.5 Türkiye'ye Gelen Yabancıların Aylara ve Taşıt Araçlarına Göre Dağılımı

TÜRKİYE'YE GELEN YABANCIların AYLARA VE TAŞIT ARAÇLARINA GÖRE DAĞILIMI						
DISTRIBUTION OF FOREIGNERS ARRIVING IN TURKEY BY MONTHS AND MEANS OF TRANSPORT						
Aylar	Months	Taşıt aracı - Means Of Transport				Toplam Total
		Hava Air	Kara Land	Tren Train	Deniz Sea	
Ocak	January	54.747	43.002	3.023	11.352	112.124
Şubat	February	56.823	58.120	3.854	7.307	126.104
Mart	March	98.683	81.460	4.070	16.386	200.599
Nisan	April	148.261	103.320	3.736	43.681	298.998
Mayıs	May	259.285	109.206	3.773	79.562	451.826
Haziran	June	251.701	95.572	3.303	33.445	434.021
Temmuz	July	328.043	158.337	9.323	99.684	595.387
Ağustos	August	292.498	166.580	11.845	130.411	601.334
Eylül	September	295.073	129.226	7.140	112.416	543.855
Ekim	October	193.467	151.152	7.549	37.960	440.128
Kasım	November	68.644	105.138	4.605	25.875	205.262
Aralık	December	65.760	92.065	4.708	10.484	163.089
Toplam	Total	2.112.985	1.284.178	67.001	718.563	4.172.727
% Oranı	% Share	50.78	30.78	1.51	16.93	100.00

Kaynak: Olalı, 1990.

2.2.4. Turizm Konaklama Tesisleri Türlerine Göre Programlama ve Planlamayı Etkileyen Faktörler: Sınıflama ve Kısıtlamalar

Konaklama tesisleri, yatma işlevlerinin yanında çoğu kez yemek yeme işlevlerine de yanıt vermektedir. Bunun yanı sıra pazar istek ve verilerine göre farklı işlevleri de kapsamakta, konum ve turizm amaçlarına göre değişik tesis türleri ortaya çıkmaktadır. Bu tesisler, belirli bir süre seyahat edenlere konaklama hizmeti veren, tesislere gelen iş adamının büro, tatile çıkanın ise ev gereksinimini karşılamak amacıyla bu ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte ve farklı çeşitlerdedir.

Konaklama tesisleri, "işletme-bina-turist" gibi bir üçlünün varlığıyla ortaya çıkmaktadır. Binalar kullanıcılar için yapılır ve bir konaklama tesisinin de iki tür kullanıcısı vardır. Bunlardan biri işletme organizasyonu, diğeri de turistlerdir. İşletmenin ve turistlerin her tür özelliği yapıya yansımaktadır (Bayazıt, 1989).

Bu yüzden konaklama tesislerinin gelen turistin amacına, bulunduğu bölgenin özelliğine hizmet edecek niteliklere sahip ve Turizm Bakanlığı'nın belirlediği sınıflama ve kısıtlamalara uygun olacak şekilde yapılması öngörülmektedir.

Türkiye'de turizm işletmeleri, 12.03.1982 tarihli 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile;

- a- Turistik işletmeler ve oteller,
b- Turistik olmayan işletmeler ve oteller olarak iki gruba ayrılmıştır.

Belgeli Tesisler: Turizm Bakanlığının teşviki ile kredilendirilmiş olup onun denetimi altına girmiş işletmelerdir. Bu gruptaki işletmelerden oteller için, 5'ten (Lux, en kaliteli olmak üzere) 1'e kadar yıldız verilmiştir. Diğer işletme türleri (Lüx, 1., 2. sınıf vs.) sistemi yürürlükte bırakılmıştır. Türkiye'de Belgeli Turizm işletmelerinin 1990 verilerine göre sayısal durumu Tablo 2.6'da verilmiştir.

Tablo 2.6 Türkiye'de Belgeli Turizm İşletmelerinin 1990 Yılı Verilerine Göre Sayısal Durumu

Tesis Türü	Tesis Sınıfı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Otel	5 Yıldız	41	10.571	22.264
Otel	4 Yıldız	58	8.819	17.977
Otel	3 Yıldız	198	16.004	32.320
Otel	2 Yıldız	370	18.020	35.314
Otel	1 Yıldız	256	9.528	17.941
Motel	1 ve 2. Sınıf	46	1.616	3.204
Tatil Köyü	1 ve 2. Sınıf	39	11.522	24.823
Pansiyon		157	2.583	5.101
Oberj		13	712	2.369
Kaplıcalar		1	20	40
Apart Otel		15	344	1.068
Özel Belgeli Tesisler		36	1.202	2.599
Kampingler		30	2.832	8.207
Lokantalar		231		
Toplam		1.491	83.953	173.227

Kaynak: Ağaoglu, 1992.

Belgesiz Tesisler: Bu işletmeler, yıldızlama sisteminin dışında tutulmuş ve Turizm Bakanlığı tarafından kredilendirilmemiş tesislerdir. Belediyelerin denetimi ve kontrolü altındadır.

Değişik tür ve sınıftaki konaklama tesislerinin, Türkiye ölçeğinde turizm yatırım belgeli ve turizm işletme belgeli tesis sayıları Tablo 2.7'de verilmiştir. Tablo 2.6 ile karşılaştırıldığında 1990 ile 1992 yılları arasında belgeli tesislerin hızlı bir artış gösterdiği gözlenmektedir.

Tablo 2.7 1992 Yılı Verilerine Göre Türkiye’de Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Tesis Sayıları

TÜRÜ Type	SINIFI Class	TURİZM YATIRIM BELGELİ Tourism Investment Licences			TURİZM İŞLETMESİ BELGELİ Tourism Operation Licences		
		(A)	(B)	(C)	(A)	(B)	(C)
OTEL Hotel	5 YILDIZ/5 Star	55	15 557	33 593	63	17 317	36 051
	4 YILDIZ/4 Star	132	20 578	43 100	76	10 777	21 937
	3 YILDIZ/3 Star	624	51 382	106 107	284	23 748	48 224
	2 YILDIZ/2 Star	513	22 355	45 254	447	20 914	40 914
	TEK YILDIZ/1 Star	121	3 757	7 294	246	8 944	17 040
MOTEL Motel	1.sınıf/1.Class	25	984	2 022	16	892	1 743
	2.sınıf/2.Class	59	1 382	2 716	34	840	1 684
TATİL KÖYÜ Holiday Village	1.sınıf/1.Class	73	19 043	41 006	43	14 217	30 852
	2.sınıf/2.Class	23	4 247	8 965	9	840	1 848
PANSİYON Boarding House		264	4 532	8 842	179	3 008	5 862
KAMPİNG Camping		23	2 020	5 863	28	2 371	6 998
ÖBERJ Inn		1	56	150	8	376	1 181
APART OTEL Apart Otel					18	467	1 440
KAPLICA Thermal Resort					1	20	40
ÖZEL BELGELİ Special Licence		22	1 816	2 956	46	1 745	4 126
GOLF TESİSLERİ Golf Course Estab.		3	308	1 271			
T O P L A M T o t a l		1938	148 017	309 139	1 498	106 476	219 940

(A) TESİS SAYISI/Number of Establishments (B) ODA SAYISI/Number of Rooms (C) YATAK SAYISI/Number of Beds

Kaynak: Turizm Bakanlığı, 1992 Yılı Konaklama İstatistikleri Bülteni.

2.2.4.1. Oteller:

Seyahatte olanlara, bir ücret karşılığında yatak ve yemek sağlayan kamuya açık kuruluşlardır (Lawson, 1976).

Asıl fonksiyonları müşterilerinin geceleme ihtiyaçlarını sağlamak olan, bu hizmetin yanında, yeme-içme eğlence ihtiyaçları için yardımcı ve tamamlayıcı birimleri de bünyelerinde bulundurabilen en az 10 odalı tesislerdir (Kalkan, 1989).

Konaklama endüstrisinde ölçeğin büyümesi, sermaye gereksinimini arttırmış, büyük girişimler ve otel zincirleri ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de oteller, beş yıldızlı (lüks), dört yıldızlı, üç yıldızlı, iki yıldızlı, tek yıldızlı ve yıldızsız oteller olarak sınıflandırılırlar (Turizm Yönetmelikleri, 1994).

Tek Yıldızlı Oteller:

Tek yıldızlı oteller aşağıdaki nitelikleri taşırlar.

- En az 10 oda kapasitesi,
- Otel kapasitesine uygun iyi düzenlenmiş resepsiyon, bekleme yerini kapsayan lobi, telefon kabini, kıymetli eşya muhafaza kasası ve vestiyerden oluşan bir kabul holü (sadece yaz sezonu boyunca açık tutulan tesislerde rüzgarlık ve vestiyer mecburi değildir),
- Yönetim odası (Müdür, Muhasebe),
- Müşterilerin ineceği veya çıkacağı kat merdiveni dörtten fazla ise, otel kapasitesiyle orantılı müşteri asansörü,
- Kent içinde oda sayısının % 30'u kent dışında % 50'si oranında oturma imkanı veren rahat, iyi düzenlenmiş oturma salonu, (yazlık tesislerde oturma salonunun bir kısmı açık olabilir) ve bu salona hizmet veren en çok % 50'si alaturka WC'ler,
- Kahvaltı ofisi ve kahvaltı salonu (Kahvaltı ofisiyle bağlantılı yeteri büyüklükteki oturma salonu veya varsa lokanta bu amaçla kullanılabilir, yazlık tesislerde bir kısmı açık olabilir),
- Lokanta yok ise büfe servisi,
- Emanet (konsiyer), PTT hizmetleri ile ilk yardım dolabı.

İki Yıldızlı Oteller:

İki yıldızlı oteller, tek yıldızlı otel özellik ve hizmetleriyle beraber aşağıdaki hizmetleri de veren tesislerdir.

- En az 20 oda,
- Telefon santral bölümü ve odalarda telefon,
- İçki servisi verebilen büfe.

Üç Yıldızlı Oteller:

İki yıldızlı otel özellik ve hizmetleriyle beraber aşağıdaki hizmetleri de veren tesislerdir.

- En az 30 oda kapasiteli bir yapı veya yapılar grubu,
- Ana girişten ayrı servis girişleri,
- Yönetim odaları,
- Rahat ve iyi düzenlenmiş içki servisi imkanı olan bir oturma salonu (Yazlık tesislerde oturma salonunun bir kısmı açık olabilir),
- Müşterinin inip çıkacağı merdiven sayısı üçten fazla ise otelin kapasitesiyle orantılı müşteri asansörü, genel mahallerde ve iklim şartlarına göre odalarda ısıtma ve soğutma tesisatı,
- Yatak odaları döşemelerini tamamen kaplayan nitelikli malzeme,

- Alakart ve tabldot servisi olan lokanta veya kafeterya,
- Yatak odalarında müzik yayını,
- Toplantı salonu (kişi başına 1.5 m² olmak üzere en az 30 kişilik ayrıca fuaye, WC'ler ve bar hizmeti bulunur).

Dört Yıldızlı Oteller:

Üç yıldızlı otel özellik ve hizmetleri ile aşağıdaki niteliklere de sahip olan en az 70 odalı tesislerdir.

- Otel kapasitesine uygun, iyi düzenlenmiş bagaj odası, telefon kabinleri satış yerlerinden oluşan kabul holü,
- Müşterilerin ineceği ya da çıkacağı kat merdiveni ikiden fazla ise, oteli kapasitesiyle orantılı olarak müşteri asansörleri; ayrıca, servis merdiveni ve servis asansörleri,
- Banyolarda kütvet,
- Birinci sınıf lokanta (Lokantanın bir bölümü kahvaltı salonu olacak şekilde tertiplenmelidir),
- Çamaşır yıkama, ütüleme ve kuru temizleme servisi,
- Yemek salonu, bar, lobi, resepsiyon holü gibi genel mahallerde halı ya da benzeri nitelikte malzeme ile tam kaplama, (sıcak iklimde, kaliteli sert kaplama malzemesi),
- Eğlence, müzik, serbest zamanları değerlendirme imkanı sağlayan uygun mahaller ile sayfiye otellerinde spor tesisleri, minibar, TV salonu,
- 05.00-24.00 saatleri arasında oda servisi,
- Tüm hacimlerde air-condition,
- Sıhhi tesisatın diğer odaları rahatsız etmeyecek şekilde çalışır olması,
- Özel doktor ve hemşire ile ilkyardım gereçleri odası ve eğitim görmüş personel,
- Müşteri hizmetleri servisi,
- Banyolarda saç kurutma makinası,
- Berber-kuaför,
- Turizm amaçlı küçük satış yerleri,
- Odalarda TV.

Beş Yıldızlı (Lüks) Oteller:

Beş yıldızlı oteller, yerleşme durumu, yapı, tesisat, donatım, dekorasyon ve hizmet standardı olarak üstün özellikler gösteren en az 100 odalı dört yıldızlı otellerde öngörülen nitelik ve özelliklere ek olarak aşağıdaki nitelikleri de taşıyan tesislerdir.

- Odalar uluslararası standartlara uygun tefrişli ve banyo hariç 20m² nin üzerinde olmalıdır.
- Çok maksatlı salonlar (balo salonu, sergi salonu, defile salonu) ve amaçlarına uygun planlanmış ve en az 3 çalışma odası ile bağlantılı, sekreter ve simultane tercüme hizmetlerini de kapsayan kişi başına yan hizmetleriyle birlikte en az 1.5m² alan düşen, en az 80 kişilik kongre salonu,

- Bütün odalarda kasa (kıymetli eşya ve para muhafazası için),
- Banyo odalarında telefon,
- TV, video kanalları ve yabancı dilde uydu yayınları imkanı,
- Garaj,
- Yüzme havuzu (işletmenin kapasitesine uygun büyüklükte),
- Gece kulübü veya diskotek,
- 24 saat oda servisi,
- Self servis olarak çalıştırılmayan biri alakart en az üç ayrı yiyecek ünitesi,
- Aletli jimnastik salonu (min. 40m²) sauna masaj odası, sguash salonu veya benzeri imkanlar sağlayan üniteler,
- Yatak odalarında ses geçirmezlik

2.2.4.2. Moteller:

Motorlu araçlarla seyahat edenlere hizmet eden ve bu nedenle, karayoluyla kolay ulaşılabilir konumda ve otopark olanağı olan tesislerdir (Lawson, 1976).

Yerleşim merkezleri dışında karayolu güzergahı veya yakın çevrelerinde inşa edilen ve motorlu araçlarıyla yolculuk yapanların konaklama, yeme, içme ve araçlarının park ihtiyaçlarını karşılayan en az 10 odalı tesislerdir (Kalkan, 1989).

Bazı örneklerde (Fransa, Norveç, İrlanda, Irak, Portekiz, Türkiye), moteller için planda bulunması gereken, arabaların kolay ulaşabilmesi, minimum kapasitelerde gerektiğinde bir restoran, diğer faaliyetler için (Türkiye'de) minimum standartlar ve bir petrol pompası ve servisini de içine alan özel kanunlar uygulanır. Nerede olurlarsa olsunlar, sınıflandırma standartları otellerinkine benzerdir.

Moteller, trafik gürültüsünün en az olacağı bir konumda kurulur, çevresi iyi düzenlenir ve tesisin kolaylıkla bulunabilmesi için yol ve yön işaretleriyle, otopark ve diğer hizmet tesislerini gösteren işaretler bırakılır ve yeterli aydınlatma sağlanır.

2.2.4.3. Tatil Köyleri:

Yemek ve yatağın yanısıra, yoğun bir rekreasyon ve spor olanağı sağlayan konaklama tesisleridir (Lawson, 1976).

Doğal güzellikler içinde ya da arkeolojik değerler civarında kurulmuş, rahat bir konaklama yanında çeşitli spor ve eğlence hizmetlerinin de sağlandığı en az 50 odalı konaklama tesisleridir (Kalkan, 1989).

Tatil köylerinin yapımında, doğal karakterin korunmasına özen gösterilerek, boş zamanları değerlendirilmede yardımcı sosyal tesislerin sağlanmasına ağırlık verilir.

Tatil köyleri, genellikle deniz kenarlarında ve dağlık yerlerde yapılmaktadırlar.

2.2.4.4. Pansiyonlar:

Bir hafta ya da daha uzun süre kalınan, yatak hizmeti dışında genellikle yemek de verilen ve yatak dışındaki olanaklarından yalnızca sakinlerinin yararlanabildiği konaklama tesisleridir (Lawson, 1976).

Konaklama tesisi olarak planlanıp inşa edilmiş olan, yönetimi basit, müşteriye yeme-içme hizmeti veren veya müşterilerin kendi yemeklerini bizzat hazırlayabilme imkanları bulunan en az 5 odalı konaklama tesisleridir (Kalkan, 1989).

Pansiyon olarak ifade edilen konaklama tesisleri, genellikle mevsim şartlarına bağlı olarak, birkaç aylık hizmet sunmaktadırlar. Pansiyonlar, özellikle deniz kıyılarında, göl ve nehir kenarlarında, dinlenme ve kür yörelerinde, sağlıkla ilgili doğal kaynakların ve tesislerin bulunduğu, doğal güzelliklere sahip köy ve kasabalarda kurulmaktadır.

2.2.4.5. Kampingler:

Çadır, karavan ya da başka bir hareketli konaklama aracı ile açık havada kalınabilecek imkanlara sahip arazilerdir (Lawson, 1976).

Karayolu güzergahları ve yakın çevrelerinde, kent girişlerinde deniz, göl, dağ gibi doğal güzelliği olan yerlerde kurulan ve genellikle turistlerin kendi imkanları ile geceleme, yeme, içme, dinlenme, eğlence ve spor ihtiyaçlarını karşıladıkları, en az 30 ünitelik tesislerdir (Kalkan, 1989).

Kamping alanları, kamping iç ve dış güvenliklerinin sağlanabileceği biçimde çevre özelliklerine göre çit, duvar, yeşillik vb. ile çevreden tecrit edilir.

2.2.4.6. Apart Oteller:

Hem konut-otel hem de konutları birlikte barındıran, konutların da, mal sahibi kullanmadığı dönemlerde konut-otel olarak kiralandığı konaklama tesisleridir (Lawson, 1976).

Apart oteller, belgeli bir otel veya tatil köyü yatırım ve/veya işletmesi bütünü içinde yer alan müşterinin kendi yeme ve içme ihtiyacını karşılayabilmesi için gerekli teçhizat ile donatılmış, bağımsız apartman veya villa tipinde konut olarak inşa ve tefriş edilmiş, fakat otel gibi işletilen konaklama tesisleridir (Kalkan, 1989).

Apart oteller, ilk olarak İspanya'da 1970 yılında Melia Şirketi tarafından geliştirilmiş ve daha sonra diğer ülkelerce benimsenerek yayılmıştır.

2.2.4.7. Oberjler:

Seyahattekiler için konaklama olanağı sağlayan motelden daha küçük ve daha çok yeme içme

ağırlıklı konaklama tesisleridir (Lawson, 1976).

Oberjler, doğa güzelliklerinden yararlanmak için, spor amacı ile kırlarda yapılan gezintilerde konaklama gereksinmesini karşılamak üzere yapılan konaklama tesisleridir. Bu tesisler, genellikle yerleşim yerlerinden en az 20 km uzaklıkta, akarsu yakınlarında, turistik yol kenarlarında, karlı bölgelerde, kayak alanlarına giden yollarda, ağaçlıklı ve dinlenmeye olanak sağlayan yerlerde kurulmaktadır.

2.2.4.8. Hotels-Garnis:

Yatma hizmeti dışında yalnız kahvaltı veren konaklama tesisleridir (Lawson, 1976).

2.2.4.9. Kondominyum:

Tesisin tüm masraflarına katılarak mülk sahibi olunan ve istendiği takdirde, kullanılmadığı zaman işletme tarafından kiraya verilebilen birimlerden oluşan konaklama tesisleridir (Lawson, 1976).

Turizm yatırım ve işletmeleri nitelikleri yönetmeliğinde konaklama tesisleri arasında yer almayan kondominyumlar, Türkiye'de tatil siteleri olarak yapılan konutların büyük bir bölümünün işletme özelliklerini gösterirler.

Yatak odası, suit, apartman katı veya dairesi ya da villa gibi bir üniteyi satın alan kişi, tesisin bakım ve onarım masrafları, spor alanları, güvenlik ve idari hizmetlerin karşılanması ve vergiler ile ilgili tüm masraflara katılmaktadır. Mülk sahibi kendi ünitesini satabilmekte veya kullanmadığı zamanlarda yılın tümü veya bir bölümünde, kendisi veya işletme aracılığıyla turistlere kiraya verebilmektedir.

2.2.4.10. Kiralık Konut:

Uzun süreli, genellikle mevsimlik olarak kiralanabilen mobilyalı apartman ya da villalardır (Lawson, 1976).

Kent merkezlerinde ya da turizm merkezlerinde bulunan bu konutların iç veya dış turizm amacıyla kiralanması esasına dayanır. Yeme-içme; temizlik gereksinmelerinin kiralayıcı tarafından karşılandığı bu konaklama tipinde, kiralanın konutun konumu ve yeri, turizm amacına uygun olarak seçilmektedir.

2.2.4.11. Hosteller (Gençlik Yurtları):

Özellikle öğrencilerin, teenagerların ve gençlerin konakladığı, gençlik turizmine yönelik, uluslararası konaklama tesisleridir. Genellikle kültürel ve sportif amaçlarla seyahat edenlere yönelik

hizmet vermektedirler.

Turizm yatırım ve işletmeleri nitelikleri yönetmeliğinde asgari nitelikler açısından oberjlerle aynı maddede ele alınmışlardır.

2.2.4.12. Sağlık Tesisleri:

Sağlık turizmine yönelik olarak geliştirilecek alanlarda sağlık tedavi tesisleri ve konaklama gereksinmesinin karşılanması amacıyla, tedavinin amacına uygun olarak yapılan konaklama tesisleridir.

2.2.5. Otel İhtiyaç Programını Belirleyen Bölüm ve Odalar:

Bir otelin türü ve sınıfı ne olursa olsun, ihtiyaç programı dört ana bölümden oluşmaktadır.

Bunlar;

- Ortak mekanlar,
- Yönetim,
- Odalar,
- Hizmetlerdir .

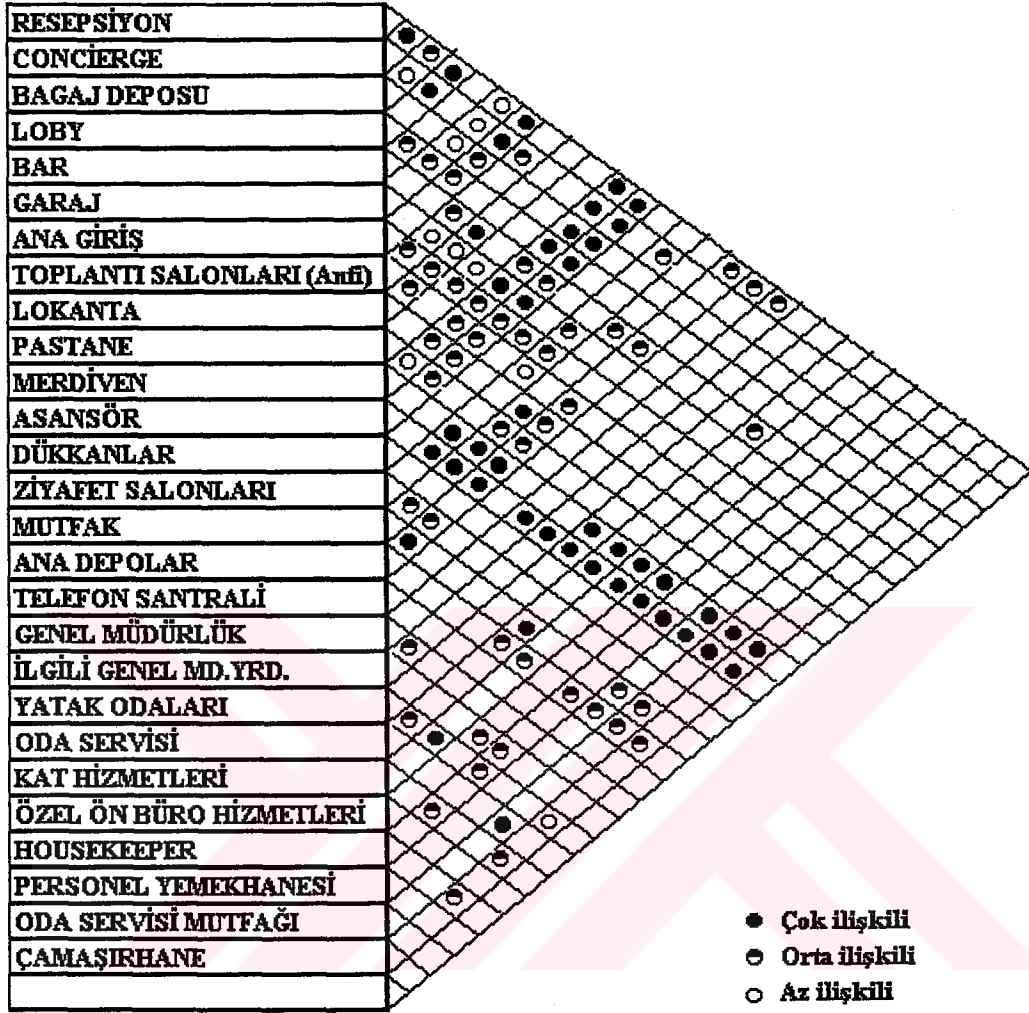
2.2.5.1. Ortak mekanlar

Bir otelin ihtiyaç programında otelin türü ve sınıfı, farklı ortak mekanları ortaya çıkarmaktadır. Genel olarak ortak mekanlar aşağıdaki başlıklar altında toplanmaktadır (Dinçer, 1988).

- Lobi,
- Yiyecek ve içecek servisi yapılan salonlar ,
- Etkinlik mekanları ,
- Rekreasyon mekanları .

Bu ortak mekanlar birbirleriyle az, orta ya da çok ilişkili olabilmektedir. Tablo 2.8'de konaklama tesislerinin işlevlerine göre alan ve hacimler arasındaki ilişkiler verilmiştir.

Tablo 2.8 İşlevlerine Göre Alan ve Hacimler Arasındaki İlişkiler

Kaynak: Güner, 1992.

2.2.5.2. Yönetim

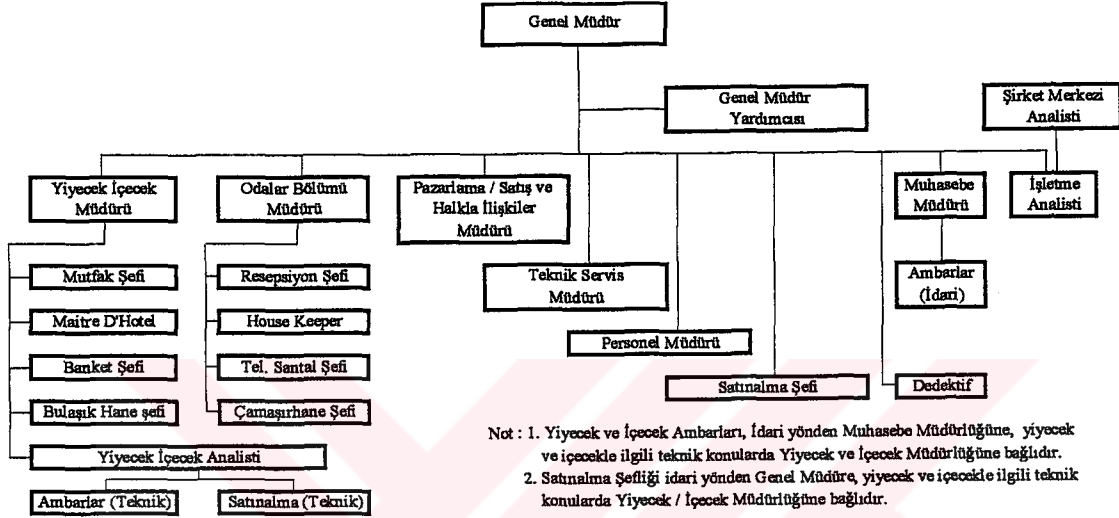
Organizasyon türlerinde iş ve işgören ilişkileri, turizm işletmelerinde bazı bölümlere ayrılarak organize edilmektedir. Bunlar;

- İdari bölüm,
- Önbüro bölümü,
- Servis bölümü,
- Mutfak bölümü,

- Kat hizmetleri bölümü,
- Teknik hizmetler bölümüdür.

Bu bölümlenme işletme türü ve yönetim gibi kriterlere göre farklılık göstermektedir. İyi bir yönetim alt bölümlerinde iyi hizmetler sunmalarını sağlar (Tablo 2.9).

Tablo 2.9 Büyük Bir Otelin Organizasyon Şeması

Kaynak: Ağaoğlu, 1992.

2.2.5.3. Odalar ve Otel Birimi Olarak Yatak Odasının Nitelikleri ve Boyutlandırılması:

Konaklama tesisleri, geçmiş çağlardan itibaren gelişerek günümüze ulaşmıştır. Buna paralel olarak konaklama tesislerinde bulunan müşterilere ait oda tipleri ve özellikleri konfor gereksinimlerinin değişmesine karşılık ve daha fazla ihtiyaca cevap verebilmesi amacıyla gelişim göstermektedir.

Bugün yapılan konaklama yapılarının müşteri yatak odalarını; arsa, manzara ve hitap edilen pazar etkilemektedir. Bu etkilenmeler sonucu tesis biçimlenmekte ve bu biçime göre de içinde kullanılacak eşyalar belirlenmektedir. Ancak, konaklama türü ya da pazarı ne olursa olsun, otel odalarında kullanılacak ana eşya yataktır.

Günümüz konaklama yapılarında minimum oda genişliğini, yatağın oda içindeki konumu belirlemektedir.

Yatak odalarının alt mekan araçlarına göre sınıflandırılmaları Bayazit (1978) tarafından aşağıdaki gibi yapılmıştır;

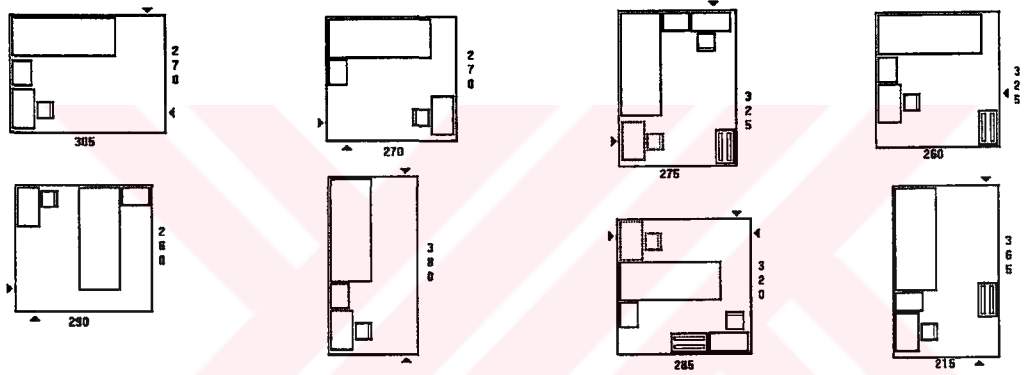
- girişsiz,
- yalnız geçiş,

- geçiş, ayna, gardrop,
- geçiş, ayna, gardrop, bavulluk,
- geçiş, gardrop, bavulluk, tuvalet masası, sandalye,
- geçiş, ayna, bavulluk, soyunma.

Oda içindeki eşyaların bulunma oranları ile bağlantılı olarak odanın genişliği veya derinliği de değişmektedir. Bununla beraber, odanın kaç kişilik olacağı da oda boyutlarını etkilemektedir. Bunlar;

- 1 kişilik yatak odası,
- 2 kişilik yatak odası,
- 2+1 kişilik yatak odası,
- 2+2 kişilik yatak odası (Bayazıt, 1978) olarak dört ayrı tiptedir.

Yatak ve diğer kullanılacak olan alt mekan araçlarının odadaki yerleşimi oda tiplerini oluşturmaktadır (Bkz. Şekil 2.3, 2.4, 2.5, 2.6).

Şekil 2.3 Tek Kişilik Yatak Odası Yerleşimi

Kaynak: Bayazıt, 1978.

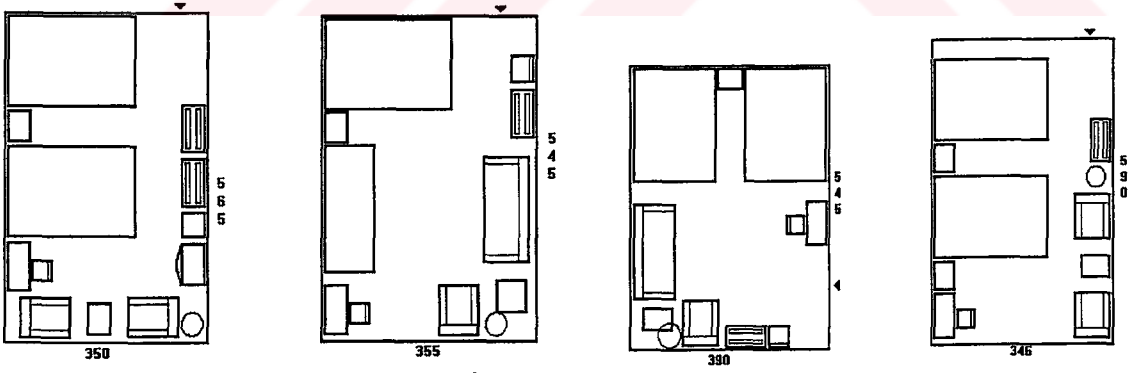
Şekil 2.4 Tek Kişilik Yatak Odası Yerleşimi

Kaynak: Bayazıt, 1978.

Şekil 2.5 İki Kişilik Yatak Odası Yerleşimi

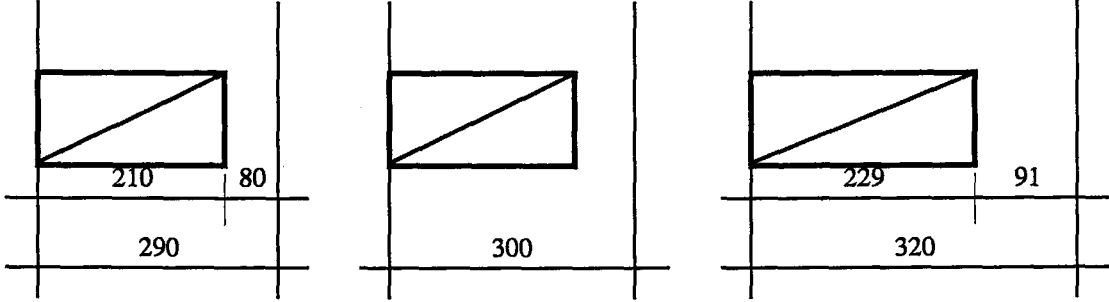
Kaynak: Bayazıt, 1978.

Şekil 2.6 2+1 ve 2+2 Kişilik Yatak Odaları Yerleşimi

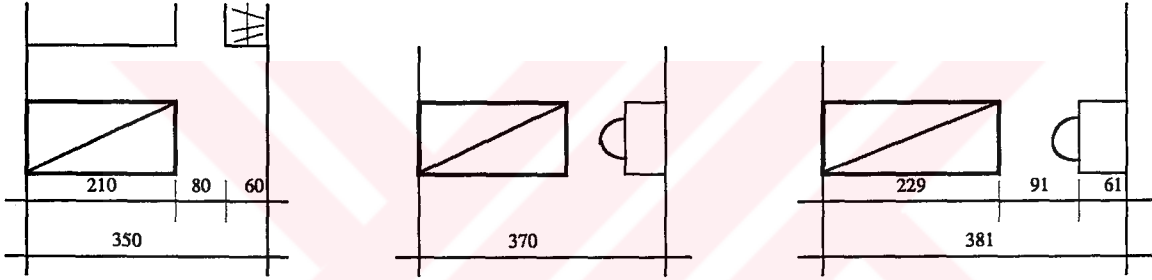
Kaynak: Bayazıt, 1978.

Yatak odalarının minimum ölçüleri ile optimum oda genişlik ve derinlikleri çeşitli kaynaklara göre farklılık göstermektedir (Şekil 2.7, 2.8, 2.9).

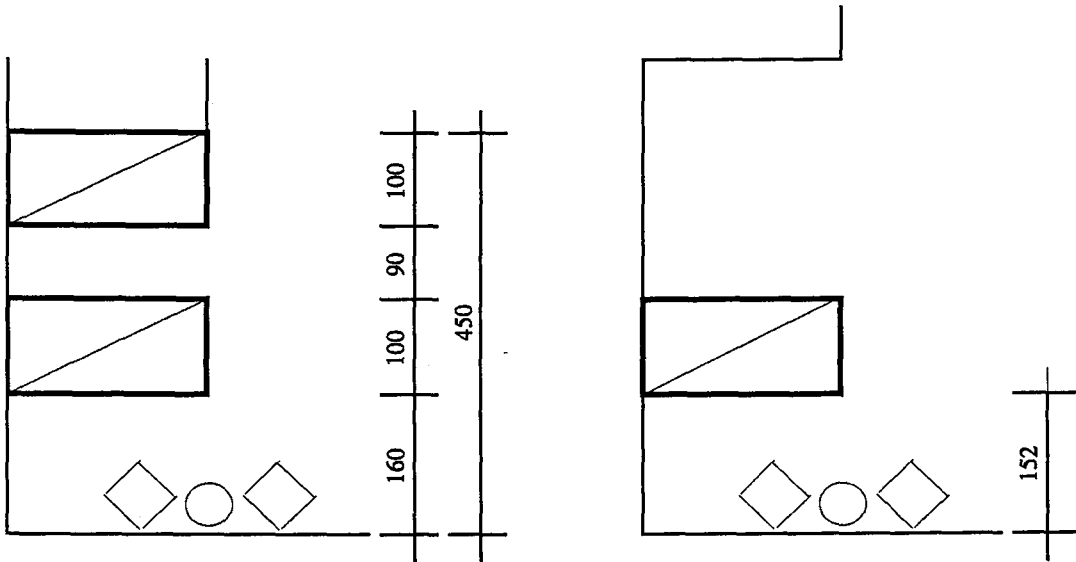
Şekil 2.7 Minimum Oda Genişliği

Kaynak: Dinçer, 1988.

Şekil 2.8 Optimum Oda Genişliği

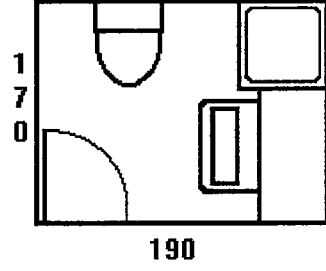
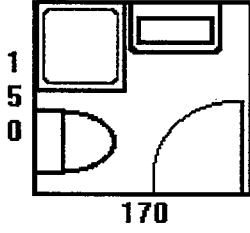
Kaynak: Dinçer, 1988.

Şekil 2.9 Optimum Oda Derinliği

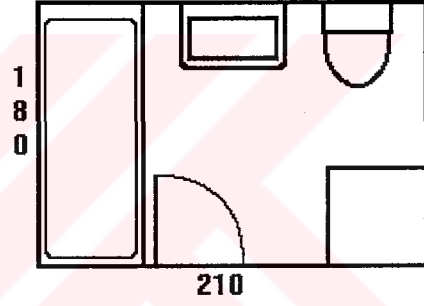
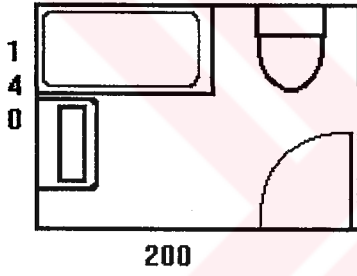
Kaynak: Dinçer, 1988.

Optimum veya minimum ölçülerdeki yatak odalarının içinde banyoların bulunması zorunluluğu vardır. Bu zorunluluk farklı banyo ölçülerini ortaya çıkarmıştır. Banyolarda kullanılan eşyalar Lavabo+hela+duş teknesi yada küvet ve ek olarak da bidedir (Bkz. Şekil 2.10, 2.11, 2.12, 2.13).

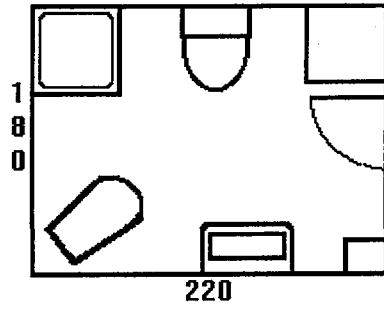
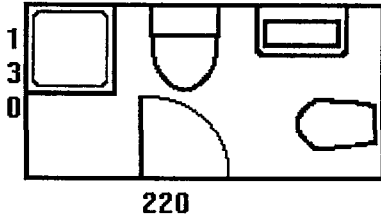
Şekil 2.10 Lavabo+Hela+Duş Teknesi

Kaynak: Bayazıt, 1978.

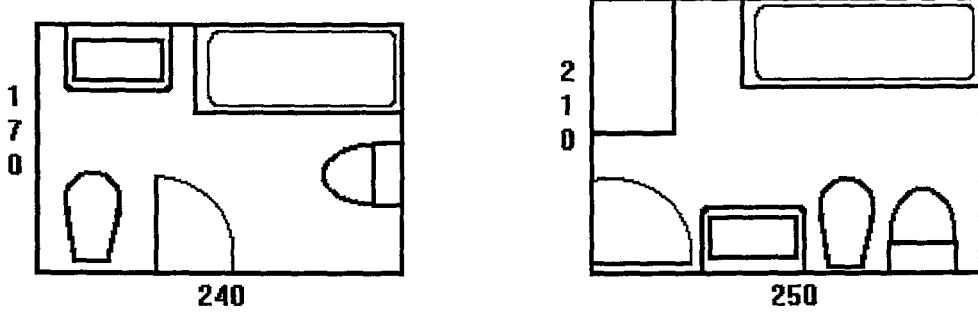
Şekil 2.11 Lavabo+Hela+Küvet

Kaynak: Bayazıt, 1978.

Şekil 2.12 Lavabo+Hela+ Duş Teknesi+ Bide

Kaynak: Bayazıt, 1978.

Şekil 2.13 Lavabo+Hela+Küvet+Bide

Kaynak: Bayazıt, 1978.

2.2.5.4. Hizmetler:

Turizm, hizmet üreten yada sunan tesislerden oluşmaktadır. Özellikle turizm sektöründe hizmetler, büyük oranda insan eliyle sunulmaktadır. Ancak sunulacak bu hizmetler için kalifiye elemana ihtiyaç duyulmaktadır. İşletmeciler yeterli kalifiye eleman bulamamaktan yakınmaktadır. İyi hizmet sunmak için personel planlamasının son derece dikkatli yapılması gerekmektedir. Bunlar (Schaetzing, 1978);

- İş basitleştirme (work simplification),
- İş kontrolü (work supervision),
- İş standardizasyonu (work standards),
- Kadrolama (work staffing),
- Çalışma planı (work scheduling).

Bu faktörlerin her biri diğeriyle içiçedir ve güçlü bir etkileşim içerisindedirler.

Genel olarak turizm işletmelerinde ortaya çıkan giderlerin %30-40'ı personel giderlerine gitmektedir. Bunun sebebi iyi hizmet sunmak için kalifiye elemana daha fazla ödenen para ve nerdeyse %100'lere varan insan eliyle yapılmak zorunda olan hizmetleri karşılayacak personele sahip olmasının getirdiği mecburiyettir. Tablo 2.10'da bir otel işletmesinde gider dağılımının yüzde oranları verilmiştir.

Tablo 2.10 Bir Otel İşletmesinde Gider Dağılımı

Gider Yeri	Toplam Giderlere % Oranı
Personel Ücretleri	30.6
Yiyecek Maliyetleri	24.6
İçecek Maliyetleri	7.3
Bakım Tamir ve Yenileme Giderleri	6.6
Amortismanlar	15.5
Genel Giderler	15.2
Toplam	100.0

Kaynak: Kahraman, 1986.

Bir konaklama tesisinde iki ana hizmet birimi bulunmaktadır. Bunlar; konaklama hizmetleri ve yiyecek-içecek hizmetleridir. Kaliteli bir hizmetle turistleri memnun etmek çok daha kolaydır. Konaklama tesisinin bazı eksiklikleri kaliteli hizmetle kapanabilmektedir. Ancak projelendirme sırasında hizmetlerin aksamamasına dikkat edilmelidir. Özellikle eski yapıların konaklama tesisi olarak yeniden kullanımında hizmetin aksamaması yada en aza indirilmesi gerekmektedir.

2.3. Turizmin Türkiye'deki Gelişimi:

Türkiye, turistik değerler bakımından çok özel ve hiç bir ülkede bulunmayan imkanlara sahip bir ülkedir. Parlak güneş, üç tarafı denizlerle çevrili olması nedeniyle yılın her zamanı kumsallar, ılık deniz, dört mevsimi içinde barındıran iklim şartları, doğal güzellikleri, şifalı suları ve 4000 yıl öncesinden başlayarak oluşan tarihi kalıntılarla dolu bir turistik cennet özelliğini taşımaktadır.

Mevcut olan bütün bu güzelliklerin değerlendirilebilmesi, bir çok yan sektörün bu olaya ciddiyle bakması, gerekli hizmetlerle destek vermesi sonucunda olacak ve daha fazla turistik hareketlerin yaşanmasını sağlayacaktır. Tarihsel gelişme, doğal ve politik olaylar, ulaşım ve trafik, güvenlik tedbirleri, belediye hizmetleri (yol, su, kanalizasyon vb.) gibi konulardan etkilenmektedir (Bayazit, 1979). Bu konuların tümünün turizm sektörü açısından rahat işlemesi gerekmektedir.

Tarihsel, mimari ve doğal çevrenin korunmasına özen gösteren bir çok ülke bu konuda yasalar oluşturarak özellikle koruma çabalarına etkin bir içerik kazandırabilmek için çalışmalar yapmaktadırlar.

Türkiye'de 1846 yılında Aya İrini Kilisesinin Askeri Müzeye dönüştürülmesi, 1863'de İstanbul'da Sergi-i Umumi-i Osmani adı ile ulusal bir fuarın açılması, aynı yıl yine İstanbul'da bir seyahat acentasının kurulması ve 1890 yılında Seyyahlara tercümanlık edenler hakkında 190 sayılı nizamnamenin yayınlanması, turizm konusunda ilk önemli olaylar olarak kabul edilmektedir (Güner, 1992).

Ancak daha sonraki yıllarda, Osmanlıların parçalanması bu gelişimi durdurmıştır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte, Türkiye'de turizme yönelik ilk adım 1923 yılında Seyyahin Cemiyeti adında bir otomobil kurumunun kurulması ile başlamıştır. 1930 yılında bu kurumun adı, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumuna dönüştürülmüştür. Yine aynı yılda bu kuruluş, Bakanlar Kurulu Kararı ile kamu yararına çalışır dernek niteliğini almıştır (Bulca, 1979).

1934 yılında 2450 sayılı yasanın, "İktisat Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri Kanunu" içinde yer alan kamu hizmetleri arasında turizm de bulunmaktadır. Bu madde yalnız propoganda amaçlı olduğundan, "Neşriyat, Propoganda ve Turizm İşleri" adı altında çıkarılmıştır.

1939 yılında, Ticaret Vekâleti kurulmuş ve bu şube de "Turizm Müdürlüğü" adını alarak yine yalnız propoganda işleriyle ilgilenmiştir.

1940'lı yıllarda Turizm, 3837 sayılı yasa ile "Başvekâlet"e bağlanan "Matbuat Umum Müdürlüğü" içine katılmıştır (Bulca, 1979).

1943 yılında "Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü" adı ile yeni bir örgüt kurularak turizm işi, basın-yayın teşkilatları içinde bırakılmıştır.

1947-1948 yıllarında Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, "Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü" olarak yeniden düzenlenmiştir. 5392 sayılı Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu gereği olarak her yıl toplanması gereken Turizm Danışma Kurulu 1949 ile 1964 yılları arasında 6 kez toplanmıştır.

1950 yılında kabul edilen "Teşvik Sistemi" turizmin desteklenmesi konusunda ilk yasal olanakları sağlamaya yöneliktir. 1953 yılında 6086 sayılı yasa ile "Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu" yürürlüğe konmuştur. 1963 yılında 265 sayılı yasa ile "Turizm ve Tanıtma Bakanlığı" kurulmuştur. 1972 yılında 1618 sayılı "Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği" yasası çıkarılmıştır. 1975 yılında 5643 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Turizm İşbirliği Nizamnamesi" yürürlüğe girmiştir.

Turizm Bakanlığının kurulması; 12.3.1986 tarihli ve 3268 sayılı, 9.4.1987 tarihli ve 3347 sayılı, 12.10.1988 tarihli ve 3479 sayılı kanunların verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulu'nca 24.1.1989 tarihinde kararlaştırılmıştır (Turizm Mevzuatı, 1991).

Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı; yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlamak ve Türk toplumunun sağlıklı dinlenme ihtiyacını karşılayacak şekilde değerlendirmektir. Bunun yanı sıra turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için önlemler alınması, turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının yönlendirilmesi ve işbirliğinde bulunulması için Turizm Bakanlığı'nın kurulması, teşkilat ve

görevlerine ilişkin esasların düzenlenmesidir. Turizm Bakanlığı'nın görevleri şunlardır (Turizm Mevzuatı, 1991);

- Turizmi milli ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak,
- Yerli ve yabancı yatırım potansiyelini yönlendirmek,
- Turizm yatırımları ile ilgili taşınmazları temin etmek ve kamulaştırmak, etüt, proje ve inşaatını yapmak ve yaptırmak,
- Turizm konuları ile ilgili kurum ve kuruluşları yönlendirmek, teşvik etmek ve işbirliğinde bulunmak,
- Türkiye'nin turistik varlıklarını her alanda tanıtıcı dökümantasyonu hazırlamak ve hazırlatmak, her türlü imkan ve araçlardan faydalanarak turizmle ilgili tanıtma hizmetlerini içerde ve dışarda yürütmek,
- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

12.3.1982 yılında kabul edilen ve yapılan değişikliklerle 1991 yılında yeniden düzenlenen Turizmi Teşvik Kanunu; Turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamak amacıyla yürürlüğe girmiştir (Turizm Mevzuatı, 1991).

Ayrıca bu kanun ve kararnamelere dayalı bir çok yönetmelik ve tebliğlerden söz edilebilir. Orman, Çevre, Bayındırlık ve İskân, Kültür, Belediyeler gibi organizasyonun kuruluş kanunları ve bu kuruluşlara görev veren diğer kanunlar da turizmi etkilemektedir. İmar Yasası, Kıyı Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Milli Parklar Kanunu, yabancı yatırımcı ve işletmeciler için de Yabancı Sermaye Kanunu ve iki ülke arasında yapılan antlaşmalar geçerlidir (Güner, 1992).

Bugün ülkemizde turizm, ülke ekonomisine en önemli katkıda bulunan bir sektördür. Ancak her yıl artan turist sayısına rağmen, yeterli altyapı ve tesislere sahip olamadığımız ortadadır. Özellikle turisti yöre halkından koparan beton bloklar, zaten bu yüzden ülkesinden senenin belirli günlerinde kaçıp dinlenmek isteyen turistlere çekici gelmemeye başlamıştır.

Bu olumsuzluklara rağmen Türkiyede bulunan çekici unsurlardan tarih, doğa, deniz son derece etkili olmakta ve turisti çekmektedir.

Tüm bu faktörler ele alınarak Türkiye'deki tesis ve yatak sayıları ile konaklayan kişi, geceleme, ortalama kalış süresi ve doluluk oranlarının 1981 ile 1992 yılları arasındaki dağılımı yerli ve yabancı turist ayırımı yapılarak Tablo 2.11'de verilmiştir.

Tablo 2.11 Türkiye'deki Tesis ve Yatak Sayıları İle Konaklayan Kişi, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı

YILLAR	ANKETE	TESİS	YATAK	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			ORTALAMA KALİŞ SÜRESİ			DOLULUK ORANI (%)		
	KATILIM ORAN	SAYISI	SAYISI	Number of Arrivals			Nights Spent			Average Length of Stay			Occupancy Rate (%)		
YEARS	Rate of Participation	Number of Establishment	Number of Bed	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
				Foreigner	Citizen	Total	Foreigner	Citizen	Total	Foreigner	Citizen	Total	Foreigner	Citizen	Total
1981	52,6	529	59 242	639 028	1 993 497	2 646 502	1 630 473	3 330 207	5 150 680	2,5	1,8	1,9	11,2	50,7	43,9
1982	55,1	569	62 372	786 114	1 883 880	2 669 994	1 967 600	3 405 177	5 372 785	2,5	1,8	2,0	15,7	27,3	43,8
1983	70,0	611	65 954	1 128 038	2 243 483	3 371 523	2 911 015	4 156 391	7 076 404	2,5	1,8	2,0	17,8	25,5	43,3
1984	74,0	642	68 266	1 423 813	2 272 102	3 697 915	3 852 735	4 657 735	8 410 140	2,7	2,0	2,3	22,2	26,2	48,5
1985	76,5	689	85 995	1 793 955	2 304 053	4 108 008	5 014 933	4 648 191	9 663 124	2,7	2,0	2,3	25,4	23,6	49,0
1986	77,2	751	92 129	2 142 843	2 271 091	4 413 934	6 312 677	5 210 143	11 522 220	2,9	1,9	2,3	25,3	20,9	46,3
1987	74,0	834	106 214	2 661 890	2 899 495	5 561 385	8 325 001	9 388 695	13 713 696	3,1	1,8	2,4	29,8	19,3	49,1
1988	78,0	957	122 306	3 411 983	3 032 343	6 444 326	11 455 182	5 577 660	17 232 772	3,4	1,8	2,7	34,1	16,3	50,4
1989	94,8	1 102	146 086	5 783 941	5 087 269	10 871 210	11 864 746	5 565 564	17 430 310	3,1	1,5	2,5	33,2	15,1	47,5
1990	95,1	1 250	173 227	3 869 166	3 854 287	7 723 453	13 270 641	6 878 328	20 149 009	3,4	1,9	2,7	31,7	16,4	48,1
1991	94,6	1 404	200 678	2 398 666	3 829 585	6 228 251	9 499 097	8 011 350	17 710 447	4,0	2,1	2,8	20,6	17,0	37,6
1992	91,4	1 498	219 940	3 720 627	4 100 495	7 821 122	16 785 452	9 170 541	25 955 994	4,5	2,2	3,3	32,2	17,6	49,8

NOT: KONAKLAYAN KİŞİ VE GECELEME SAYILARININ YILLARI TIBARİYLE KARŞILAŞTIRILMASINDA ;TESİS VE SAYILARINI SÜREKLİ DEĞİŞİM GÖSTERMESİ FAKTÖRÜNÜN DİKKATE ALINMASI GEREKMEKTEDİR.

Kaynak: Turizm Bakanlığı, 1992 Yılı Konaklama İstatistikleri Bülteni.

2.4. Türkiye'de Turizm Anlayışı ve Türkiye'ye Gelen Turistin Beklentileri:

Türkiye'de turizm, başlangıçta iç ve dış olarak ayrı ayrı görülmemiştir. Ağırlıklı olarak yalnız dış turizm hareketleri olduğu varsayılmış ve yabancı turistlere döviz getiren bir kaynak gözüyle bakılmıştır. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı özellikle dış turizm amacına hizmet eder bir bakanlık olarak kurulmuştur. Bu nedenle, kısıtlı sayıda tesisi kontrol eden, olaylara üst düzeyden bakan, lükse, yüksek kaliteye, sanata hayranlığı olan ve yabancı turiste hizmet eden bir bakanlık haline gelmiştir (Bayazit, 1979).

Yerli halkda bu anlayış içine girmiştir. Yabancı turisti ya konuk olarak görmekte ve hiç bir kazanç amacı gütmeyen geleneksel Türk misafirperverliği gösterilmekte, ya da tam tersi, turisti kendisine fahiş fiyatla mal ve hizmet satılabilen bir kaynak olarak görmektedir.

Oysa, Türkiye'deki turist hareketlerine bakıldığında, tarihi sitler ve deniz son derece çekici durumdadır. Buralara ağırlıklı yabancı turistler gruplar halinde gelmektedirler.

Dolayısıyla, konaklama işletmelerinde sunulacak hizmetler, yiyecek-içecekler müşterilerin kültür düzeyi ve beklentileri doğrultusunda olmalıdır. Konaklama tesislerindeki bazı hizmetleri sunan hizmetlilerin statüsü ne kadar yüksek olursa turistler de o oranda memnun kalacaktır. Ayrıca bazı hizmetlerin hazırlanma ve sunuluşunda belirli bir görenek varsa, hizmetin bu görenek doğrultusunda sunulması hizmeti daha çekici kılacaktır.

Bunların yanı sıra, turist her türlü gereksinimini karşılayacak araç ve yöntemler ile çalışabilme, dinlenme, haberleşme, temas ve çevrenin olumlu etkilerini de beraber görmek istemektedir.

Özellikle, bir çok Avrupalı turist, tarihsel sitler, tarihsel alanlar ve bölgesel özellikleri olan yapılara ilgi göstermektedirler. Bu nedenle, turizmin gelişmesi konusunda doğal ve tarihsel mirasın korunması önemli bir yer tutmaktadır. Tarihi özellik taşıyan tek yapı birimlerinin restore edilmesi ve kullanımının yanı sıra tarihi çevrenin düzenlenmesi ve yeni kullanım kazanması sırasında tarihi alanlarda genel uyumu bozmayacak şekilde çağdaş, kullanışlı ve değişik formlu turistik tesislerin yapılmasında sakınca olmayabilir. Ancak bu tesisler tarihi çevreye yakışır nitelikte olmalıdır. Bu durum son derece başarılı sonuçlar doğuracak ve özellikle ana amacı dinlenmek olan turiste görsel bir rahatlık da sağlayacaktır.

BÖLÜM III: TARİHİ ÇEVRE, KORUMA KAVRAMI VE ANITLARIN TURİZM AMAÇLI DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.Tarihi Çevre:

Kentlerde çağdaş yapı teknolojisi ile günümüz ihtiyaçlarına cevap veren yeni binaların oluşturulması, sanayi devrimi ile başlamıştır. Bu dönemden önce ortaya çıkmış, ve koruma çabası içinde olduğumuz yapıların oluşturduğu kent dokusuna "Tarihi Çevre" diyoruz. Bir çok dönemin izlerini taşıyan bu eserler, geçmiş çağlardan günümüze kadar gelen tek yapı ya da yapılar bütünüdür tarihi çevre içinde taşımaktadırlar.

Tarihi çevre, insanların yaşam mekanlarıyla biçimsel ve işlevsel olarak bütünleşmektedirler. Bu bütünleşme, insanların kentle özdeşlik kazanmasında ve insanlar arası ilişkiler boyutunda etkili olmaktadır. Yaşam mekanlarının insan çevresinin oluşmasındaki olumlu katkıları şöyle özetlenebilir;

- Tarihi çevre ve yapı, kentlerin kişiliğini belirleyen, çevreyi biçimsel ve mekansal olarak zenginleştiren en önemli veridir.
- Tarihi çevre ve yapı, fiziksel çevrenin zaman içindeki boyutunu, dolayısıyla toplumun zaman içindeki boyutunu anımsatan en önemli öğedir.
- Tarihi çevre ve yapı, yarattığı imgesel zenginlik ve esinlemelerle, yeni tasarımlar için güçlü bir kaynak oluşturur.

Ülkemiz genelinde tarihi çevrelerin barındırdıkları değerler; Geçmiş, günümüz ve geleceğe yönelik üç ayrı zaman kesitinde değerlendirildiğinde (Akpınar, 1994);

- Geçmişte varolmak için neler yaptığımızı kanıtlayarak geçmişimizin bellekleri kimliğimizin belgelerini oluşturmaktadırlar.
- Geçmişin sürekliliği içinde bugünkü yerleşim kültürümüze girdi oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda güncel bir işlevsellik boyutu içermektedirler.
- Özellikle tekrar üretilmeyen-üretilemeyecek çevreleri oluşturmaktadırlar. Bu nedenle tarihi çevrelerimizi hem kent ölçeğinde, hem de yapı grubu ya da tek yapı ölçeklerinde onarıp sağlıklılaştırarak bizden sonra gelecek kuşaklara da o yapıları görme hakkını tanınmamız gerekmektedir.

Hızlı nüfus artışı ve sanayileşme sonucu oluşan göçler, kentlerin yeni alanlara doğru gelişmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra yapılanmış alanlarda ise, bir yenilenme ve yeniden yapılanma başlamıştır. Bu hızlı yapılanma tarihi mekanların savunmasız kalmasına neden olmuştur. Özellikle küçük kentlerde yeni alanlara doğru gelişme, tarihi yapıların harabe haline dönüşmesine neden olmaktadır. Genellikle kentin merkezi alanlarında yer alan tarihi dokular, kentin diğer alanlarındaki yerleşim birimlerinden çok daha fazla baskı altındadırlar. Bu nedenle korunmaları çok zor olmaktadır.

3.2. Anıt ve Sit Kavramları:

Tarihi çevrenin sınıflandırılmasında esas olarak iki ayrı kavram ele alınmaktadır. Bunlar birbirini tamamlayıcı birer unsur olan "Anıt" ve "Sit" kavramlarıdır.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğüne göre (1988) Anıt; "Önemli bir olayı veya büyük bir kişinin gelecek kuşaklarca tarih boyunca anılması için yapılan, göze çarpacak büyüklükte sembol niteliğinde yapı, abide" denmektedir.

10 Nisan 1906 tarihli Asâr-ı Atika Nizamnamesi'nin 5'inci maddesinde, "Hükümeti Osmaniy'e'nin tasarufunda bulunan arazide vaktiyle sakin olan alelumum akvamı kadimenin sanayii nefise ve ulûm ve edebiyat ve edyan ve hırfete müteallik bilâ istisna kaffei müzaharet ve her türlü mamûlâtı âsarı atikadan mahduttur" diye tanımlamış ve 6'ıncı maddesinde ise, "Kadim duvar ve âbidat bakayası ve alefimum herhangi cinsten olursa olsun âbidat ve eşyayı kadîme kesarâtı ve kaya parçaları, dağınık tuğlalar, taş ve cam ve ağaç kırıkları çinilerle mamûlâtı tûrabiye parçaları, âsarı atikadan mahduttur" (Yüce, 1980) denilmektedir.

Sözen ve Tanyeli'nin (1986) anıt kavramı için yaptıkları sınıflandırma ilgi çekicidir;

- Heykel sanatı ürünü olarak anıt, bir kişinin ya da kişilerin anısına adanmış olsun olmasın, kentsel mekânda yer alan her türlü yapıt anlamına gelir.
- Kentsel açıdan anıt, kentin dokusu içinde, diğer yapıların oluşturduğu çokluktan ayırddilebilen yapıdır. Bu anlamda anıt, kentsel doku içinde karşıtlık yaratan bir ögedir.
- Koruma bağlamında anıt, ICOMOS'un tanımına göre; arkeolojik, tarihsel, estetik ya da etnografik önemiyle tanınır ve bundan ötürü korunmaya değer bulunan her türlü taşınmaz maldır.

1710 sayılı Eski Eserler Kanunun'da (1973) Anıt kavramı; "Önemli tarihi olaylara sahne olan veya arkeoloji, tarih, sanat bakımından bir önemi ve özelliği bulunan, korunması ve değerlendirilmesi gerekli her türlü taşınmaz mimari eserlere ve aynı nitelikteki heykellere ANIT denir" şeklinde tanımlanmıştır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunun'da (1990) "Anıt" kavramı değiştirilerek "Kültür Varlıkları" tanımlaması yapılmıştır. Bu konudaki tanımlamaya göre Kültür Varlıkları; "Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır".

Tarih öncesi ve sonrası devirlerin izlerini taşıyan taşınır ve taşınmaz varlıkların tümü; dönemin sosyal, kültürel, bilimsel, dinsel özelliklerini yansıtan, tarihsel bir olay ya da kişiyle doğrudan bağlantılı olan yapılar, özel bir mimari stil yaratan yapılar, güzel sanatlarla ilgili yapılar "Anıt" niteliği taşırlar.

Anıtların koruma ve korunması, koruma alanı ve değerlendirilmesi yine 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda (1990) tanımlanmıştır. Bu tanımlamalara göre;

- Koruma ve Korunma: "Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir".

- Koruma Alanı: "Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanlardır".
- Değerlendirme: "Kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır".

Şener (1977), koruma için sözkonusu tarihi çevreyi, genel olarak "Anıt" ve "Sit" olarak ifade etmiştir. Geleneksel yapıların herbirini "tek anıt", sınırları belli olan tarihi geleneksel doku bütünü "kentsel sit", kentsel sit içinde ortak özellikteki tek anıtlar grubunu da "anıt ailesi" olarak tanımlamıştır.

Anıtlar ve sitler birbirini tamamlayan kavramlardır. Anıtların yoğunlukla bulunduğu alanlar sit alanı olarak koruma kapsamına alınmaktadır.

1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nda (1973) Sit'in tanımlanması şöyledir; 'Homojen oluşları ve özellikleri tarihi, estetik, artistik, bilimsel, ekolojik, etnografik, ebedi veya efsanevi önemler bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken, tabiatın veya tabiatla insanların müşterek eseri olan topoğrafik bölgelere denir'.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunun'daki (1990) tanımlamada ise Sit; "Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tesbiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır" şeklinde açıklanmıştır.

Bu tanımlamalara göre sit alanı, yalnız tarihi yapıların bulunduğu yöreler değildir. Doğal güzelliklerin, herhangi bir tarihi olayın cerayan ettiği yerlerin, daha önce insanların yaşadığı fakat günümüze kalıntıları kalmış bölgelerin hepsini içine almaktadır.

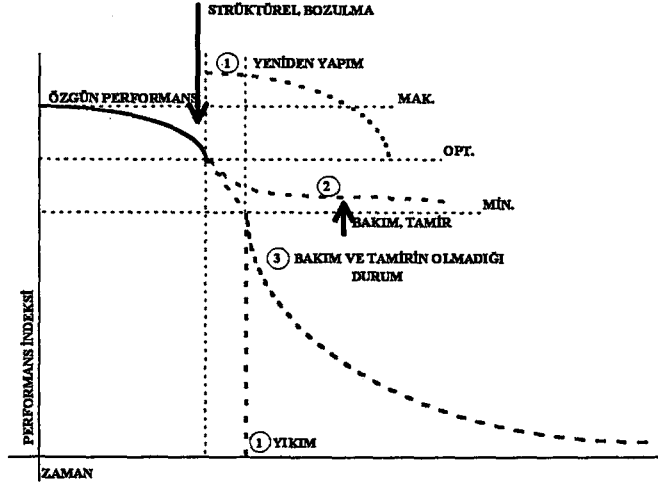
3.2.1. Anıtların Eskime Türleri ve Nedenleri:

Tarihi anıtların gelecek kuşaklara iletilebilmesi için mümkün olduğunca iyi bir bakım yapılmalıdır. Aynı zamanda bu anıt niteliğindeki yapılarda ikamet eden kullanıcılarında bilinçlendirilmesi gerekir. Anıtlara iyi bir müdahale yapılabilmesi için, anıtın eskime türlerini ve nedenlerinin bilinmesi gerekir. Bir yapının eskimesi onu etkileyen dış etkenlerle direkt bağlantılıdır. Bu eskime türleri dört ana başlık altında incelenebilir. Bunlar;

- Fiziksel Eskime,
- İşlevsel Eskime,
- Çevresel Eskime,
- Ekonomik Eskime şeklinde sınıflandırılabilir.

Fiziksel Eskime: Yapılarda yaşayan kullanıcılarla beraber, dış ortamdaki doğal etkiler de eskimeye neden olmaktadır. Kullanıcıların bilinçsizce ya da amaçları doğrultusunda yaptıkları tahripler, depremler, yangın, güneş ve suyun değişik etkileri ile yapı eskimeye uğramaktadır. Bu tür eskimeler

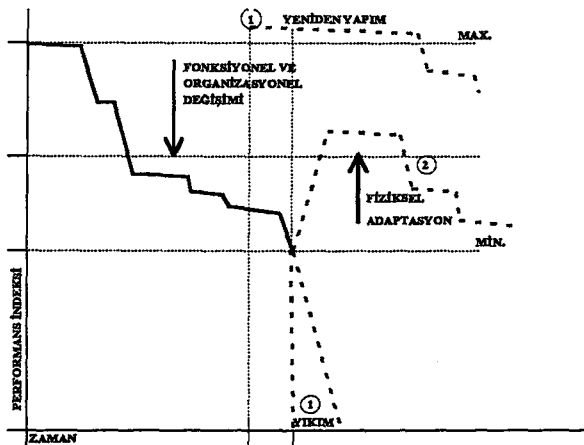
objektif ve ölçülebilir değişimler olarak ortaya çıkmaktadır. Yapıya belirli aralıklarla bakım uygulanmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Fiziksel Eskime

Kaynak: Cowan, 1962-63.

İşlevsel Eskime: Anıtların yapıldığı dönemde hangi amaç için yapıldığına bakılmalıdır. Kullanım amacını yitirmiş anıtlar işlevsel eskimeye uğramaktadır. Kendi haline bırakılan bu anıtlar zamanla çeşitli doğa etkilerine maruz kalmaktadır. Anıtların eskimesini önlemek için, anıta yeni bir işlev kazandırmak gereklidir. Özellikle yapım amacına uygun yeni bir kullanım, anıtların eskimesini önleyecektir. Böyle bir kullanım, kullanıcılara tarihi yaşatması bakımından da önem kazanacaktır (Bkz. Şekil 3.2).

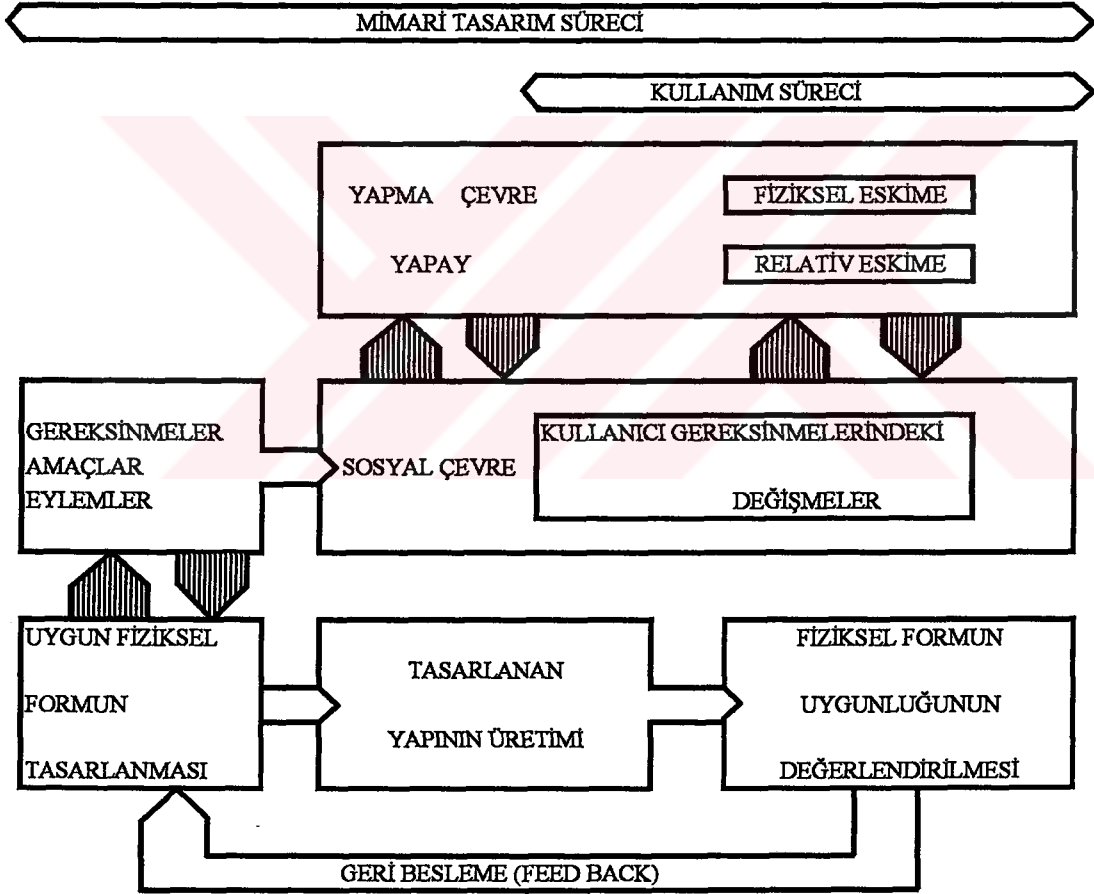

Şekil 3.2 İşlevsel Eskime

Kaynak: Cowan, 1962-63.

Fiziksel eskimenin fonksiyonel eskimeden daha hızlı olduğu durumda, tesis onarılıp yenilenerek kullanıma açılabilir. Fonksiyonel eskime hızı, fiziksel eskime hızından fazla olduğu takdirde değişen kullanım biçimi nedeni ile bina bazı değişimlere zorlanacaktır.

- Çevresel Eskime: Anıtın çevresinin olumsuz bir değişime uğratılması ile birlikte sosyo-ekonomik sebeplerle oluşan göçler sonucu, bu anıtlara yerleşen insanların yapıda oluşturdukları çevresel eskimedir. Göçlerle gelen insanların maddi olarak yapının bakımını karşılayacak güçte olmaması ve zamanla bu yapıların eskimeye uğraması söz konusudur. Bu gibi durumlarda göçlerle gelen insanların barınacakları yeni yerleşim birimleri oluşturulmalı ve bu yapıların bakımı yapılarak yeni işlev verilmelidir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 Yeni İşlev Verilerek Değerlendirme

Kaynak: Çakırcı, 1988.

- Ekonomik Eskime: Anıtlara gerekli bakımı yaptıracak olan kullanıcıların maddi imkansızlıklarla bunu karşılayamamaları sonucu meydana gelen tahriplerdir. Böyle durumlarda devlet eliyle destekli bankaların faizsiz kredi vererek anıtların bakımında yardımcı olmaları mümkün olabilir. Aynı zamanda kamunun destekleyici ve ödüllendirici fonlar oluşturması anıtların sürekliliği açısından önemlidir.

3.3. Anıtların Korunması:

Geçmiş zamanlardan günümüze kadar geçen süre içinde anıtlar, çeşitli kanun ve tüzüklerle koruma altına alınmışlardır. Bu kanun ve tüzüklerle insanların anıtlar hakkında uyması gereken kurallar belirlenmiştir.

3.3.1. Korumanın Tarihçesi:

Koruma ile ilgili neler yapıldığı konusunda geçmişe bakıldığında, bu bilincin çok önceden var olmaya başladığını görüyoruz.

Ülkemizde eski eserlere karşı ilk ilgi, XIX. yüzyıl ortalarında başlamıştır. Bu ilgi, siyasal gelişmeler doğrultusunda üç değişik aşamadan geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Akçura (1972), bu aşamaları;

- Tanzimat Devri,
- İttihat ve Terakki Devri,
- Cumhuriyet Devri olarak açıklamaktadır.

Tanzimat Devri:

27 Temmuz 1858 (28 Zilhicce 1274) günlü Ceza kanunu, kamu ve kutsal hayır yapılarını ve konutları yıkan, yok eden ya da kimi yerlerini kırıp dökken, bozan; cami avlularındaki, gezinti ve pazar yerlerindeki ağaçları kesip telef edenlere uygulanacak cezaları belirlemiştir (Bektaş, 1992b).

1884'te Turuk ve Ebniye Tüzüğü ile bazı imar kuralları belirlenmiş ve uygulamaya konulmuştur (Bektaş, 1992b).

24 Mart 1873'de yürürlüğe konan "Asâr-ı Atika Nizamnamesi" ile koruma konusunda tarihimizde ilk defa bilinçli yasal bir önlem alınmıştır. Bu nizamnamedeki birinci maddede, eski zamanlardan kalma insanlara ait her tür nesne eski eser olarak nitelendirilmektedir. İkinci madde ise, bu tanıma daha fazla açıklık getirmektedir. Aynı zamanda eski eserleri, para ve taşınır ya da taşınmaz nesnelere olarak belirlemektedir. Üçüncü madde de ise, eski eserlerin devletin olduğunu belirtmektedir. Kazılarda bulunan eserlerin üçte birinin bulanın, üçte birinin arazi sahibinin ve geriye kalan üçte birlik hissenin de devletin olduğunu belirtmektedir (Akozan, 1977).

11 Eylül 1881'de Müze-i Humayun müdürlüğüne atanan ünlü ressamlarımızdan ve Sanayii Nefise Mektebi Alf'nin kurucusu olan Osman Hamdi Bey eksiklerini yakından izlediği 1873 tarihli Asâr-ı Atika Nizamnamesi'nin değiştirilmesini de sağlamıştır. 9 Şubat 1882 tarihinde yeni bir Asâr-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur (Edhem, 1970). Bu nizamname'nin birinci maddesinde eski çağlardan kalan her türlü sanat eşyasının eski eser olduğu hükme bağlanmış (Bektaş, 1992b), üçüncü maddesi ise, 1873 nizamnamesinin, "eski eserlerin 1/3 oranında bölüşülmesi" sistemini kaldırmıştır. Aynı zamanda bütün eski eserlerin devlete ait olduğunu belirlemiştir. 37 maddeden oluşan bu nizamnamenin 8. maddesi ise, koruma tarihimizde ilk defa eski eserlerin, yabancı ülkelere götürülmesini resmi olarak yasaklamıştır (Akozan, 1977).

İttihat ve Terakki Devri:

Bu devir, milliyetçilik akımları ile başlamış ve koruma konusuna daha ciddi yaklaşmıştır. Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından 1893 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti gizlice kurulmuştur. Bu siyasi parti Meşrutiyet Devriminin oluşumuna ve 24.07.1908'de Kanun-i Esasi'nin ilanının sağlanmasına yol açmıştır (Yüce, 1980).

1908 Meşrutiyet döneminden önce 10 Nisan 1906'da yeniden düzenlenen Asâr-ı Atika Nizamnamesinde bu fikir hareketlerinin etkisi görülmektedir. Bu nizamnamenin kapsamı genişletilerek Türk-İslâm eserleri de koruma kapsamı içine alınmıştır (Salman, 1976). Yine bu nizamnamede eski eserlerin hiç bir biçimde yurt dışına çıkarılmayacağı belirtilmiştir (Bektaş, 1992b).

"1912 yılında Asâr-ı Nakşiye ve 1913 yılında Evkaf-ı İslâmiye müzelerinin açılması" (Yüce, 1980), 30 Temmuz 1912 (17 Temmuz 1328) günlü Muhafaza-i Âbidat hakkında nizamnamenin çıkması (Bektaş, 1992b) koruma tarihimizde İttihat ve Teraki devrinin etkinlikleri sonucudur.

Cumhuriyet Devri:

29 Ekim 1923'de Cumhuriyetin kurulması ile koruma konusunda yeni ve çağdaş ilkeler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde "Hars Müdürlüğü" kurulmuştur. Bu müdürlüğün kurulmasıyla birlikte ülkemizde müzecilik de gelişmeye başlamıştır.

10.06.1933 yılında kabul edilen ve 21.06.1933 yılında yayınlanan 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile, yapıların çevreleri ile birlikte bir bütün olarak korunması gerektiğine değinilmiştir (Akozan, 1977).

1934 yılında müzeler, 1935 yılında ise Vakıflar yeni bir düzenleme kapsamına alınmışlardır (Akçura, 1972).

2 Temmuz 1951 yılında kültür mirasımız ve kültürel çevremizin korunmasını içeren 5805 sayılı kanunla Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur. Bu kurulun kurulması ile Cumhuriyet döneminde korumayla ilgili çok büyük bir adım atılmıştır. 1956 yılında yayınlanan 6785 Sayılı İmar Kanunu ve bu yasaya bağlı olarak 1957 yılında kabul edilen 4/9153 Sayılı İmar

Nizamnamesinin 39. maddesi ile, eski eserler ve arkeolojik sahaların korunması konusunda yetki artırılmıştır.

1952, 1959, 1962 yıllarında Gayri Menkul Eski Eserler Yüksek Kurulu yönetmelikleri, 1956-1957 yıllarında İmar Kanunu'nun tarihi anıtlarla ilgili maddelerin değişiklikleri, 1972 yılında ise Emlak Vergisi Kanunu'nun ilgili maddeleri belirlenmiştir.

6785 Sayılı İmar Kanunu'nda, 11.07.1972 yılında 1605 sayılı değişiklik, tarihi anıtların tek başına değil, çevreleri ile beraber düşünülmesi ve "Sit" anlayışının yerleşmesine neden olmuştur (Salman, 1976).

25.4.1973 ve 1710 sayılı "Eski Eserler" yasası ile tarihi eserlerin korunmasına ciddi ilk adım atılmıştır. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, kültürel miras ve kültürel çevremizin korunması ile ilgili çalışmalar 5805 ve 1710 sayılı yasalar kapsamında sürdürülmüştür. Bu kanunla, taşınır ve taşınmaz eski eserlerin ayrıca, anıt, külliye, tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit kavramlarının ilk defa ayrıntılı tanımları ve kapsamı belirtilmiştir. Ayrıca bu yasayla eski eserlerin bulunduğu çevrelerde şehir plânlarının tanziminde ve daha önce yapıp, tasdik edilmiş imar planlarının eski eserler, tarihi ve tabii anıtlar bakımından değiştirilmesine gerek görüldüğünde "Anıtlar Yüksek Kuruluna" na danışılması hükmü getirilmiştir.

1974 yılında "Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu" (GEEAYK) yönetmeliği yayınlanmıştır. Bu yönetmelik 1983 yılına kadar korumayla ilgili sorunları çözümlenmekle yükümlü kılınmıştır (Akın, 1992).

21 Temmuz 1983 yılında 2863 Sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" yayınlanmış, 1987 yılında bazı maddelerindeki değişikliğe ilişkin 3386 sayılı yasa yürürlüğe girmiştir.

Ülkemizde koruma ile ilgili yapılan bu çalışmalar eksik ve yetersiz olmasına karşın, yine de bir şeyler yapılmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, aynı zamanda uluslararası kararlar ile desteklenmiş ve zorunlu da olsa ülkelerin bu kararlara uyması ve koruma bilincinin daha da ciddileşmesini sağlamıştır. Bu amaca yönelik ilk adım, 1904 yılında Madrid'de yapılan VI. Uluslararası Mimarlar Kongresinde (The Sixth International Congress of Architects) atılmıştır. Bu kongre de alınan kararlarda; Anıtlar ölü veya yaşayan olmak üzere ikiye ayrılmakta, "Mimaride yararlık, güzelliğin temel esaslarından biri olduğu için, yaşayan anıtlar sürekli kullanılacak biçimde onarılmalıdır" denmektedir (Dulundu, 1987). Bu kongreyi 21-30 Ekim 1931 yılında Atina'da düzenlenen "Tarihi Anıtları Koruma Konferansı" izlemiştir. Bu konferansta alınan kararların en önemlisi korumada uluslararası işbirliği yapılması sonucuna varılmış olmasıdır.

1933 yılında Atina'da toplanan uluslararası Mimarlık Kongresi'nde (CIAM), korumanın kapsam ve yararları ile "Şehircilik İlkeleri" belirlenmiştir.

1964 yılında Venedik'te toplanan, ikinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimarlar ve Teknisyenleri Kongresi'nde hazırlanan ve kısaca "Venedik Tüzüğü" olarak adlandırılan tüzük'te, evrensel koruma ve onarım alanında temel ilkeler saptanmış, sıradan yapıların da korunması gereği belirlenmiştir (Dinçer, 1988). Yine bu tüzük te, "tarihi evlerin özgün yapıt gibi yaşama hakları" (Kuban, 1990) vurgulanmıştır.

25-27 Kasım 1969'da "Avrupa'nın ortak kültürel ve mimari değerlerinin ivedilikle korunması" konusunda çabalar neticesinde Bürüksel'de bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansın hedefleri doğrultusunda 1973 yılında Zürih'te yapılan bir başka konferansta, 1975 yılının "Mimari Miras Yılı" olarak ilanına karar verilmiştir (Yüce, 1980).

1975 yılında Avrupa Konseyi'nin himayesinde "Amsterdam Kongresi" yapılmıştır.

1965 yılında, UNESCO aracılığı ile ICOMOS örgütü kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır.

Bütün bu konferananslarda alınan uluslararası kararlara rağmen Kültürel Mirasımızın korunması için insanların bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu da kültürel mirasımızın sürekliliği konusunda iyi bir eğitimin verilerek desteklenmesiyle olacaktır. Bunun yanı sıra yasal önlemlerin alınması, yeterli derecede ekonomik desteğin sağlanması ve kamuoyunda bu konuda bilinçlenip koruma bilincini kitlelere yansıtması gereklidir.

3.3.2. Korumannın Kültürel, Toplumsal ve Ekonomik Önemi:

Koruma, genellikle tek yapı, yapı grubu ve bir kent bölgesi gibi üç ayrı ölçekte ele alınmaktadır. Ancak zaman içerisinde bu anlayış değişmiş, tek yapı ya da sitin çevre bütününden ayrı tutulamayacağı anlaşılmıştır. Anıtsal yapıları koruma gerekliliğini sadece milli kültürü sağlayan ya da toplum bireylerini birbirine bağlayan değerler olarak görmemek gerekmektedir. Anıtsal bir yapı, tarihi çevreyi koruma fikrini geliştirmek ve buna bağlı olarak zengin bir çevre oluşturmak için korunmalıdır. Anıtlardaki koruma gerekliliği üç temel nedenle sınıflanabilir. Bunlar;

- Tarihsel nedenler,
- Toplumsal-Sosyokültürel nedenler,
- Ekonomik nedenler şeklindedir.

Tarihsel nedenler: Bir yapının anıt olabilmesi için gerekli olan kavramlardan biri, tarihi bir öneminin olması gereğidir. Geçmişte yapılmış olması nedeniyle, özgün bir sembol olması ve türünün son örneklerinden olması korumayı gerekli kılmaktadır. Korunacak yapı, gelecek kuşakların daha anlamlı ve daha geniş yelpazede yaşam sürmesine yardımcı olacaktır. Tarihi çevre ve yapı, aynı zamanda yarattığı imgesel zenginlik ve yeni birşeyler yaratma açısından da güçlü bir kaynak oluşturur.

Toplumsal-Sosyokültürel nedenler: Tarihsel çevrenin somutlaşmış görüntüsü, toplumun bilincini ortaya koymaktadır. Günümüze kadar gelen bu görüntüler, geçmişte yaşayanların alınteri ile oluşturdukları eserlerdir. Toplumların kültürlerini yaşattıkları için toplum olarak korunmasını ve kültürel sürekliliğin sağlanmasını gerektirir. Bu kültür sorunu olarak koruma, uygarlık bilinci, insan ve yarattığı tarihi çevrelere saygı, ulusal kimlik, özgün estetik duyarlık, çevre verilerinde çoğulculuk, toplumsal psikolojinin stabilitesi gibi sorunları içeren çağdaş bir olgu ve konudur.

Ekonomik Nedenler: Bir anıtın korunması, o anıtın tarihselliğini, ve sosyokültürel değerlerini yaşatmaktadır. Bunların yanı sıra ekonomik açıdan da değerlendirilmeleri gerekir. Onarılıp kullanılmayan yapılar hem yapının kaybedilmesine hem de çevrelerinde bozulmaya neden olmaktadır. Bu açıdan ele alındığında çağdaş insana tarih ile birlikte yeni yaşam olanakları sağlamak gereklidir. Koruma, hem tarihi yapının zamanla yok olmasını önlemek, hem de korunması ile birlikte insanların ilgisini çekecek yeni bir işlev kazandırmayı sağlamakla mümkün olacaktır.

Eski durumlarını koruyamayan çevre ya da anıtı yaşatmak ve kentin ekonomik etkinliğini canlandırmak gerekmektedir. Buna bağlı olarak değişen yaşam biçimi ve çevresinin değişmesi, anıtların çağdaş gereksinimler için yenilenmesini zorunlu kılar. "Verimlilik, simgesel değer, çağdaşlık, işlevsel ve anlamsal elverişlilik, ekonomik, kültürel, toplumsal fayda, fizibilite ve daha pek çok kavram" yeni işlev kazandırmada gözardı edilmemelidir (Eldem, 1988).

Tek yapı ölçeğine inildiğinde Venedik Tüzüğü'nün 5. maddesinde belirtildiği gibi, anıtların korunması her zaman onları yararlı bir toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için yeniden kullanım arzu edilir. Fakat bu nedenle yapının planı ya da bezemesi değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde işlev değişikliğinin gerektirdiği değişimler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir. İşlevlendirmede, anıta verilen işlevin anıtın yapısıyla bütünleşmesi gereklidir. Anıt, tasarlandığı ilk işlevselliği ile yaşatılırsa, simgesel değerini de tam olarak koruyabilmektedir.

Ekonomik politikanın korumayla bağlantısını gösteren çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Kıran (1993), yapıların koruma nedenlerini sahip olduğu değerler açısından beş grupta toplamıştır. Bunlar; Kültürel, morfolojik, duygusal, işlevsel ve kullanıma ait değerlerdir. Bu değerler ülkelerin tarihsel, sosyal, kültürel, ekonomik yapıların simgeleri olarak gelecek kuşaklara aktarılmalı fikirlerinin geliştirilmesidir.

3.3.3. Koruma Karar ve Yöntemleri:

Mimari mirasın korunması, ona duyulan saygıyla, eğitim, öğretim ve kültürle olur. Korunması gerekli yapıların sağlaştırılması, kullanımı ve çevresiyle her türlü içiçeliği birbirine bağlı olgulardır. Bu olguların devamını yaşatabilmek için yeterli olanaklar sağlandıktan sonra başarılı bir koruma gerekir. Korumayı sağlamak ise belli aşamalardan geçerek sağlıklı bir amaca dönüşür. Bu aşamaları iki bölümde toplamak mümkündür. Bunlar;

- Koruma Kararları,
- Koruma Yöntemleridir.

3.3.3.1. Koruma Kararları:

Koruma kararlarının nasıl olacağı ve koruma kararının hangi tür anıtlara verileceğinin belirlendiği bir karar aşamasıdır. Bu aşama kentsel ölçekte görsel değeri koruma aşamasıdır.

Koruma yapılacak anıtlarda belirlenecek olan "ihtiyaçsal değerlendirme", bu anıtlara uygulanacak müdahale yöntemini belirleyecektir. Bu da bilinçli bir konservasyon kararı ile mümkün olacaktır.

3.3.3.2. Koruma Yöntemleri:

Anıtlar için verilecek koruma kararları işlevsel ve yapısal yaşatma diye sınıflandırılabilir. Bu iki yöntem birbirini izleyen ve tamamlayan yöntemlerdir.

-**İşlevsel Yaşatma:** İçinde bulunan kullanıcılarla yapıya yeni bir işlev verilerek yaşatılmasıdır. Yapının sürekliliği ve gelecek kuşaklara korunarak aktarılması sağlanmış olacaktır. İşlevsel yaşatma sorunu iki şekilde çözümlenmektedir. Bunlar;

- **Edilgen Yaşatma (Pasif Rövizalizasyon):** Bu tutum çatı ve duvarlarıyla dondurulmuş bir maket, bir mumya niteliğiyle saklanmalarını öngörür. Daha ileri bir anlayışla iç mekanlarında da başkaca sanat ya da zanaat dallarını barındıran müzeler halinde yaralanılmasını mümkün kılacak şekilde korunmasını öngörür (Özer, 1979).
- **Etkin Yaşatma (Aktif Rövizalizasyon):** Bu tutum ise, kentsel parçaya, yapıya, çağdaş fonksiyon vermek (Özer, 1979) ve çağdaş yaşama etkin olarak katılmak (Dinçer, 1988) şeklinde ifade edilir.

-**Yapısal Yaşatma (Restorasyon+Bakım):** Korunacak yapı kapsamına alınmış ve yeni işlevi belirlenmiş bir yapının orjinal haline en yakın ölçekte ayakta tutulabilmesidir. Yapısal yaşatma restorasyon ve bakım aşamalarını içerir.

- **Restorasyon:** Aslını bozmadan onarmaya çalışmaktır. Onarma, düzeltme, aslını bozmadan farklı fakat birbiriyle bağlantılı müdahaleler ile yeniden yaparak yaşatmaktır. Restorasyon aşamasında uygulanan müdahale yöntemleri beş ana grupta toplanmaktadır. Bunlar;

1. **Sağlamlaştırma (consolidation):** Yapının strüktürünü temelini ya da malzemeye yönelik bozulmalar ile daha radikal çözümlere kadar varolanı sağlamlaştırmaktır.
2. **Açığa Çıkarma (Libération):** Yapıyı kaplayan ve onun özüne ait olmayan amorf tabakalarını temizleyip ayıklamaktır.
3. **Tamamlama (Reintegration):** Yapının orjinale göre eksik olan bölümlerini tamamlayarak bütünü yeniden elde etmektir. Dikkat edilmesi gereken nokta, yapının eski kısımlarındaki malzeme ile eklenen yeni malzemenin farkının belirtilmesidir.
4. **Yeniden Yapma (Reconstruction):** Tamamı ya da önemli bir bölümü kaybolmuş veya yıkılmış anıtların belgelere dayanılarak orjinal haliyle yeniden inşasıdır. Bu yöntem, toplumsal ve doğal

yıpranma sonrası kentlerin yenilenmesinde ve çeşitli nedenlerle taşınması gerekli anıtların korunması amacıyla da kullanılır.

5. Yenileme (R novation): Anıtın bazı kısımlarının yeni bir niteliğe kavuşturularak korunmasıdır.

Anıtların korunmasında kullanılan bu yöntemler anıtların yıpranma derecelerine göre tek başlarına ya da birkaçı beraber kullanılarak bakım ve onarım yapılır.

- Bakım: Yapısal yaşatmanın ikinci aşaması olan bakım, anıtların gelecek kuşaklara aktarılması ve yapısal sürekliliğinin bozulmamasını sağlayan bir yaşatma yöntemidir. Bu da bilinçli bir eğitim, kültür ve kamuoyunun bilinçlendirilmesi ile mümkün olacaktır.

Bütün bu bakım ve onarım çalışmaları tek anıt yada anıtlar grubu olarak tarihi yapı yada çevreyi korumaya yöneliktir. Özellikle fonksiyonel eskimeye uğramış yapıların korunmasını sağlamak, yapıya mümkünse ilk işlevine uygun yeni bir işlev verilerek kullanımıyla olmaktadır. Yapılış amacını kaybetmiş yapıların başında kervansaray yapıları gelmektedir. Geçmişte bu yapılar, konaklama amacına yönelik yapılmışlardır. Günümüzde bir ülkenin en büyük gelir kaynaklarından birisinin turizm olduğu göz önüne alındığında kervansarayların artan turizm potansiyelini karşılamaya yönelik değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılan örneklerin başarılı olması bu görüşü doğrular niteliktedir.

Bu gibi durumlarda turiste hem konaklama imkanı sağlanacak, hem geçmişin izlerini konaklayan turiste yaşatacak hemde bu yapıların boş kalarak yada başka amaçlarla kullanılarak yıpranması  nlenmiş olacaktır.

Bugüne kadar yapılmış olan tarihi yapıların yalnız otel olarak değil turizme yönelik başka amaçlarla kullanımının başarılı olması ve turistin beton binalar yerine tarihi mekanda konaklamayı yada çeşitli aktivitelerini gerçekteşirmeyi tercih etmesi, tarihi yapıların bu yönde değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu tür yapıların değerlendirilmesi gelir getirmekte, yapının kullanımı ile birlikte belirli aralıklarla bakımının yapılmasının zorunluluğunu getirerek korunmasını sağlamış olmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar konaklama yapıları gelişim göstermiştir. Bu konaklama yapıları tarihi ticaret yolları üzerinde ve yerleşim merkezlerinde yapılmıştır. Konu kapsamı içerisinde Anadolu'daki tarihi ticaret yolları ve bu yollar üzerindeki ilk islam Türk Devletlerinde konaklama yapılarının gelişimi ile bu yapıların plan özellikleri hakkında bir araştırma yapılarak incelenmiştir.

3.4. Anadolu'da Yapılmış Tek Anıt  leğindeki Konaklama Yapılarının Gelişimi:

3.4.1. Anadolu'daki Tarihi Ticaret Yolları:

İlk insan toplulukları ile başlayan oluşumlar belirli bazı ihtiyaçları da beraberinde getirmiştir. Bu ihtiyaçların karşılanması önceleri mal alışverişini sağlayan takas ile olmaktadır.

Daha sonraları gümüş ve altın sikkelerin bulunması takas olayını bir alışveriş ve buna bağlı olarak bir ticaret haline getirmiştir. Gelişen bu ticaret toplumlar arasında belirli ticaret yollarının oluşmasına ve bazı şehirlerin ticaret merkezi haline gelmesine neden olmuştur.

M.Ö. 2000 yılının ilk yüzyıllarındaki örnekler, öncelikle Eski Asur Ticaret Kolonilerinin Evleri, iş yerleri ve bunların kurulmasında destek sağlamış yerli prenslerin sarayları olarak ortaya çıkmıştır. Boğazköy'de daha sonra Hitit kral sarayının kurulacağı Büyükkale tepesinde yerli prensin konağı bulunmuş ve bu prensin desteklediği Asurlu tüccarların kurduğu "Karum Hattuş" bu kale tepesinin eteğinde yer almıştır (Schürmer, 1982).

Ayrıca Beycesultan'da hem Girit mimarlığı hem de Hitit sistemiyle benzerlik gösteren bir saray kalıntısı bulunmaktadır. Karum Kaneş ticaret kolonisi evleri tüm yapılarıyla Orta Anadolu geleneğinde yapılmıştır (Schürmer, 1982).

Asur Koloni Çağında M.Ö. 1950-1700 yıllarında Anadolu'da 20 civarında, ticaret merkezi olarak adlandırılan serbest bölgeler bulunmaktaydı.

Bu bölgelerin büyüklerine liman, rıhtım anlamına gelen "Karum", küçüklerine ise "Wabartum" denilmekteydi (S. Göksu 1995, sözlü görüşme). Asurlular bu bölgeleri birbirine yollarla bağlamış, bu yollar üzerinde konaklama tesisleri kurmuş ve atlı haberci servisi işletmişlerdir.

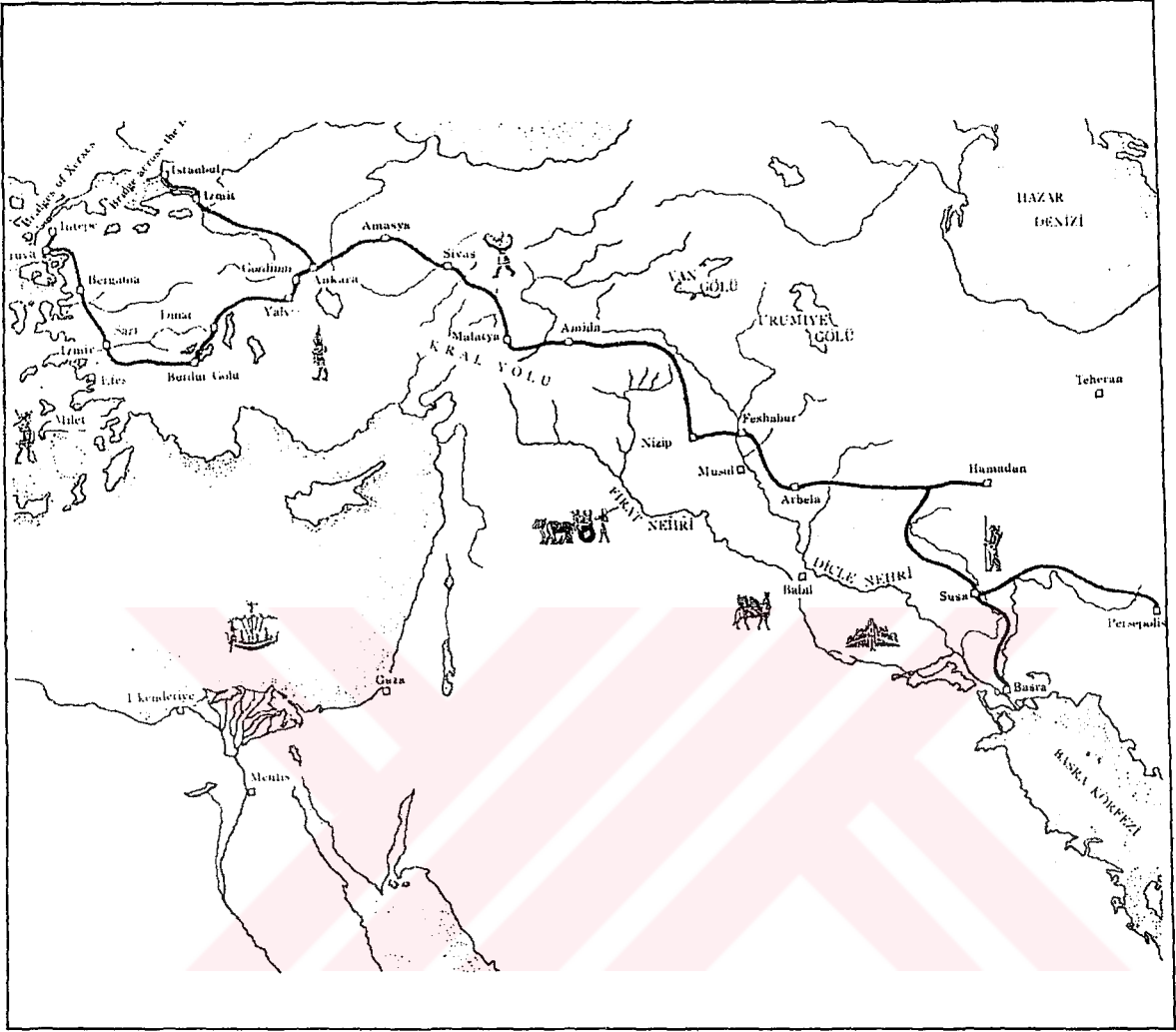
Batı dünyasında yollar, hammadde bölgelerinden yeni bazı kültür çevrelerinin gelişmeye başladığı Akdeniz Bölgesi'ne uzanıyordu. Kalay, kehribar ve tuz yolları vardı. Bu yollar Akdeniz bölgesinden öteye Doğu Avrupa'ya "İpek Yolu" ile bağlanıyordu (Sédillot, 1983). Bu yolların en eskisi Güney Arabistan kıyıları boyunca uzanan "Günlük" yoluydu. Doğu'da bu yol iki kola ayrılıyor, biri denizden İndus Bölgesine, diğeri karadan kuzeyde Mezopotamya'ya varıyordu. Batıda ise Kızıldeniz boyundan Önyasya'nın kıyı ülkelerine ve Mısır'a uzanıyordu. Somali'nin kıyı kesimlerinde yetişen günlük, bütün kültürlerin dinsel törenlerinde kullanıldığından, diğer ticaret mallarında taşındığı bu yol doğal olarak Eskiçağ'da en önemli yoldu.

Ortaçağ'da ise Asya'yı Avrupa'ya bağlayan ticaret yolu Çin'den başlayarak Kuzey Hindistan, Afganistan, İran, Anadolu üzerinden Karadeniz ya da Akdeniz yoluyla Avrupa limanlarına ulaşıyordu. Eski çağlarda Kral Yolu olarak bilinen bu yol, daha sonra "İpek Yolu" adını almıştır (Hagen, 1974).

Ortaçağ kervan ticaretinde, çoğu kez sanıldığı gibi malların bir noktadan başka bir noktaya transit götürülmesi söz konusu değildi (Binan, 1990). Uğranılan her konakta alım satım yapılarak mal değişimi sağlanmaktaydı.

Ticaret yollarının en zengini, en süreklisi ve en renklisi olan Kral Yolu, başlangıçta yolun yalnız İran'ın başkenti Susa ile Türkiye'deki Sardis şehri arasında kalan bölümünü birbirine bağlamaktaydı. 2250 km. uzunluğundaki bu yolun üzerinde 25'er km. aralıklarla 111 konaklama yeri bulunuyordu ve yükü olmayan bir yolcu bu yolu 90 günde katedebilirdi (Hagen, 1974).

Kral Yolu ünlü Gordiyon şehrinin biraz ötesinde Sarakaya Çayı yakınında ikiye ayrılıyordu; Bir kol Sardis'den geçerek Bergama'ya ve buradan da Çanakkale'ye, diğer bir kol ise İzmit üzerinden İstanbul'a uzanıyordu (Bkz. Şekil 3.4).

Şekil 3.4 Kral Yolu Haritası

Kaynak: Hagen, 1974.

Hint-Avrupa kavmine mensup ve çok eski bir kültüre sahip olan Persler ilk önceleri göçebeydi. Daha sonra ise çiftçilikle uğraşarak yerleşik düzene geçmişlerdir. Medlerle birlikte Asur ikdidarını yıkmışlardır. Bir zamanlar Asurlularla Firikyalıların ve daha önce ise Hititlilerin kontrolünde olan toprakları ele geçirmişlerdir.

Hititliler zamanından itibaren yollar korunmuş ve yolcuların güvenliğini sağlayıcı tedbirler alınmıştır. Persler Lidyalılarla temasa geçmiş Medlerle savaşmışlardır. Lidyalılar Kızılıрмаğın batısına, Med ve Persler nehrin doğusuna sahip olmuşlardır. Zamanla Perslerin İndüs Nehrinden Boğaz içine kadar bütün Asya'ya eğemen olması Kral Yolunu odak noktası haline getirmiştir. Irak ve Eski Anadolu'da bir ulaşım yolunun bulunduğunu gören Persler yeni yollar yapmaya gerek duymamış eski yolu kullanmaya devam etmişlerdir.

Burada bir kısım ticaret yolları Samsun-Tokat-Sivas-Maraş-Adana'dan geçerken diğer bir kısmı ise Kayseri ve Yozgat üzerinden Ankara ve daha ileriye kadar uzanan Doğu Batı ticaret yolu ile birleşirdi. Bu yolun diğer bir kolu ise, Ankara-Gordiyon, Eskişehir-Kadıköy güzergâhıydı.

Anadolu ve Avrupa arasında ilk köprü, Dara tarafından İskit Rusya'sının istilasını için kurulmuştur. Köprünün Yapılması ile Kral Yolu Avrupa'ya geçmiştir.

Kral Yolu, İran'a ulaşmadan önce Dicle ve daha başka küçük nehirleri geçmekteydi. Buradan Pers İmparatorluğunun başkenti Persepolis'e ulaşır oradan da Şiraz'a varırdı. Bu yol, zamanla onarımlar göyerek İpek Yolu aksını belirlemiş ve Çin'e kadar uzanmıştır.

İpek Yolu'nun önemi, XV. yüzyıl sonunda Ümit Burnu deniz yolunun bulunuşuna kadar artarak sürmüştür. Süveyş Kanalı'nın açılması ile yol önemini tamamen yitirmiştir.

Anadolu'nun coğrafik yapısı yol güzergahlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. İçteki yüksek yaylalar, Akdeniz ve Karadeniz Kıyılarına paralel uzanan, doğuda birleşen sıradağlar, batıda alçalarak oluşan Ege ve Akdeniz vadileri ve iklimsel büyük farklılıklar olarak özetlenebilir (Binan, 1990). Bu yüzey şekillerinin uzanış yönü doğu-batı doğrultulu bir yol sistemi olarak belirilmiş, kuzey-güney doğrultulu yollar ise ancak teknik imkanların çoğaldığı daha sonraki dönemlerde gelişebilmiştir.

Nehirlerin ise pek elverişli olmaması yüzünden gerçek bir nehir ulaşımından söz edilemez.

3.4.2. Anadolu'da Konaklama Yapılarının Gelişimi:

Toplumlar arası ticari ilişkileri sağlayan ticaret yollarında seyahat eden kervanların güvenliklerini sağlamak amacıyla, bu yollar üzerinde savunma tesisleri ve konaklama yapıları ortaya çıkmıştır. Böylece korunma, savunma ve barınma ihtiyacının giderildiği bu yapılar, önceleri Kral Yolu ve sonraları ise İpek Yolu'nun üzerinde olmak üzere Anadolu'da bulunan bu yolların diğer kolları üzerinde de yapılmıştır. Bu yolların göçebe yerleşmeleri aksında oluşu güvenlik sorununu doğurmuştur. Konaklama yapıları, hem ticari malların güvenliğinin sağlanması hem de geceleri konaklama sorununu gidermek amacıyla yapılmıştır.

Konaklama yapıları genellikle doğu da ve yakın doğu da "Kervansaray" ve "Han" olarak adlandırılmıştır. Romalılarda bu binalara "mansions", Cenevizlilerde "fondaco", Almanlarda "gasthof", Fransızlarda "hospice-hotellerie, hotel-diev, auberge", İngilizlerde "inn" ve Mısır'da "ukel (Vakkala)" denilmektedir. Bu konaklama yapıları, tacirlerin ve ticaret malları taşıyan kervanların, çapullardan, göçebe ve eşkiya baskınlarından korunması için sultanlar ve devlet adamları tarafından yaptırılan emniyetli konaklama ve dinlenme yerleriydi.

Orta Asya ve Türkmenistan'da İslamiyetin yayılmasından önceki yerleşme biçimleri etrafi surlarla çevrilmiş olan küçük alanlı şehirler şeklindeydi. Arapların gelmesiyle beraber daha büyük yerleşmeler meydana gelmiştir. Mevcut şatolar önceleri "hânekâh" daha sonraları "ribat" olarak kullanılmaya başlamıştır (Baki, 1988).

Hânekâh sözcüğü, Farsça dervişlerin evi ve tekke anlamına gelen hângâh bileşik isminden gelen Arapçaya alınmış ve dergâh, tekke, zaviye anlamında kullanılmıştır (Yörükoğlu, 1981). Önceleri; Konaklama yapısı olarak kullanılan hângâh, bu kullanımla XII. yüzyıl'a kadar devam etmiş, tarikatların teşkilatlanması ve müesseseseleşmeye başlamasıyla dini bir kurum haline gelmiştir (Numan, 1985). Hângâh gibi kullanılan diğer bir yapı da ribatlardır.

Orta Asya feodalizminin sonucu yapılmış olan şato tipi yapılar, islamiyetle birlikte önceleri askeri ribata, daha sonra da hângâh ve kervansarayla dönüştürülmüştür. Bunlardan hângâh ve ribatlar dinî-içtimâî ve hayır müessesesi olarak kullanılmışlardır (Numan, 1985).

Gerek hângâh, gerekse kervansaray nitelikli ribatlar gelir getirmek için yapılmamışlardır. Daha çok sosyal amaçlı, bir hayır yapma düşüncesi hakimdir.

Anadolu Selçukluları zamanında 1215 yılında yaptırılmış olan ve içinde çile odalarının da bulunduğu Afşin Ashab-ı Kehf Cami önündeki ilave kısım ribat ve kervansarayla birlikte, zaviyeyi oluşturmuştur. Kervansaray, uzun süreli yolculuklarda kervanlara konak yeri; Ribat, bir şeyhin idaresinde dini bir eğitim ve öğretim yeri, zaviyeninde kutsal bir yeri vardır (Gündoğdu, 1986). Bu üç ayrı tip ribat ve kervansaray ile zaviyenin ilişkisini açıklamaktadır.

Kervansaraylar ise tamamen konaklama amacıyla yapılmış yapılardır. Doğu-batı, kuzey-güney yönlerindeki yollar üzerinde ve araları, deve yürüyüşüyle günde dokuz saat uzaklıkta olan yerlere kurulmuştur. Kale gibi sağlam yapılardır. İçerisinde kervanların ihtiyacını karşılayacak her türlü birim mevcuttur.

Osmanlılar zamanında ise, 25-30 km aralarla yapılmış menziller bulunmaktaydı. Bu menziller, kervanların, posta tatarlarının, ulakların, sefer sırasında da ordunun konakladığı yerlerdi. Ordu ya da kervanlar bir gün yol gittikten sonra menzile ulaşırlardı. Haberciler ise, atlarla iki menzil arasını aşmış orada atını değiştirerek yenisine binerdi. Bıraktığı at eski menzile geri dönerdi. Bu habercilere "tatar" adı verilirdi.

3.4.3. İlk İslam Türk Devletleri Dönemindeki Konaklama Yapıları:

Bu bölümde Anadolu'da egemenliklerini sürdürmüş olan ilk İslam Türk Devletleri olan Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlılar dönemlerine ait konaklama yapılarının mimari gelişimi ve ticaret yollarının gelişimi üzerine inceleme yapılmıştır.

3.4.3.1. Karahanlılar Devri:

Karahanlılar döneminin önemli mimarlık işlevlerinden biri ribatlardır. İslamlıkla birlikte ortaya çıkan bu yapı türü sınırlarda kurulan savunma amaçlı küçük kuleler şeklindedir. Sınırdan içlere doğru gelindiğinde askeri niteliğinden çıkarak konaklama yapılarına ve kervansaraylara dönüşmüştür (Usta Keleş, 1994).

XI. yüzyıl ile XII. yüzyıl başlarında Karahanlı kervansaraylarının biçim ve tasarım ilkeleri bakımından sağlam bir yapı şekline dönüştüğü görülmektedir.

Türk mimarisinde bilinen en eski kervansaraylar Karahanlılar döneminden kalmadır. Son derece şaşırtıcı olgunlukta ve büyüklükte bir kervansaray mimarisi bu dönemde gelişmiştir. Karahanlılar dönemi kervansarayları mimarisinde avlu, eyvan, kubbe kompozisyonları ile gerçekleştirilen kütesel kompozisyonların simetrik olduğu ve planlamada işlevsel düzenin egemen olduğu görülmektedir (Usta, 1994).

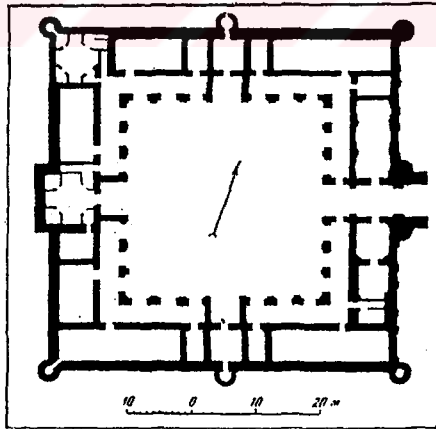
Bu dönemde yapılan ribat ya da kervansarayların mekansal organizasyonu, dört eyvanlı, avlulu ve aksiyel düzende yapılmış olduğu görülmektedir (Aslanapa, 1991). Bu ana ilkelerin daha sonraki dönemlerde de değişmediği görülmektedir.

Ribat ve kervansaraylar önceleri kerpiç, sonraları ise tuğladan yapılmıştır. Köşe payeleri, yazı şeridi ve örgü süslemeler kullanılmıştır. Bu eserlerde görülen en önemli özellik cephe mimarisinin gelişmiş olmasıdır. Dışa kapalıdır, kare formdadır ve kalın yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Genellikle tek kapıdan girilmektedir.

Karahanlılar döneminde yapılmış konaklama yapılarından en önemlileri; Ribat-ı Melik (1078-1079), Daya Hatun Kervansarayı (XI.-XII. yüzyıl), Dağıstan Kervansarayı (XI.-XII. yüzyıl), Akçakale Kervansarayı, Kutluşehir Kervansarayı, Kışmantepe Kervansarayı'dır.

Karahanlı sanatı, gerek mimari ve gerekse süsleme bakımından Anadolu Selçuklu Sanatını büyük ölçüde etkilemiştir.

Daya Hatun Kervansarayı:

Şekil 3.5 Daya Hatun Kervansarayı

Kaynak: Altun, 1988.

XII. yüzyılın başlarında yapılmış olan bu kervansaray kare planlıdır. Köşelerinde yuvarlak kuleler bulunan bu kervansarayın kulelerinden üçünün içi boş, birinin ise doludur.

Avlulu, simetrik dışa kapalı ve tek giriş kapısı bulunan bu kervansaray Karahanlılar dönemi kervansarayları arasında iyi bir örnektir (Bkz. Şekil 3.5).

3.4.3.2. Gazneliler Devri:

Gazneliler döneminde Karahanlılarla benzer plan şemaları kullanılmaya devam etmiştir.

Kervansaray yapılarında kare planlı ve ortada geniş bir dört eyvanlı avlunun kenarlarında odalar sıralanmıştır. Ayrıca yapılarında tonoz örtü sisteminin yanı sıra yer yer kubbenin kullanılması bir gelişme olarak gösterilebilir (Usta Keleş, 1994). Gazneliler dönemine ait mimari eserlerin çoğu günümüze kadar ulaşamamıştır.

3.4.3.3. Büyük Selçuklular Devri:

Büyük Selçuklular mimari yapılarında Karahanlı ve Gaznelilerden etkilenmişlerdir. İslam öncesi ve sonrası dönemde oluşmuş yapı form ve tasarım ilkelerini Azerbaycan, Nahcivan ve İran üzerinden Anadolu'ya kadar, geliştirerek getirip yapılarında uygulamışlardır.

Büyük Selçuklular, Orta Asya ve yakın doğu'ya bağlı ticaret yollarının denetimini ele geçirmişlerdir. XI. yüzyıl Avrasya ticaret yollarının önemli bir bölümünü elinde tutan Selçuklular, ticaretin canlılığını üst düzeyde tutmak amacıyla nüfusun bir bölümünün göçebe olarak kalmasını desteklemişlerdir (Baki, 1988).

Kervansaray yapılarında kütesel yapıyı kare ya da dikdörtgen formdaki avlu belirlemektedir. Genellikle dört eyvanlı aksiyel bir düzen egemendir. Yapılar yüksek dış duvarlar ve burçları çağrıştıran destek kuleleri ile zenginleştirilmiş olup, bunlar bazen de yarım dairesel kule-burçları olarak ele alınmışlardır (Usta, 1994).

Büyük Selçuklular dönemindeki yapılarda ortak özellik; Savaşlar nedeniyle dışa kapalı avluya açık mekanlar, avlu etrafında dört eyvan, kubbe ve tonoz şeklinde üst örtü sistemleri, tonoz örtü üzeri yer yer düz çatı, eyvanların taç kapı şeklinde bitirilmesi, anıtsal kale görünümünde yapı kütesi, binaların iç ve dış yüzeylerinde geniş ölçüde alçı, mermer tozu ve kireç karışımıyla elde edilen bir harçtan yapılan alçı süslemeler şeklinde sayılabilir. Bu dönem yapılarında genellikle tuğla kullanılmıştır.

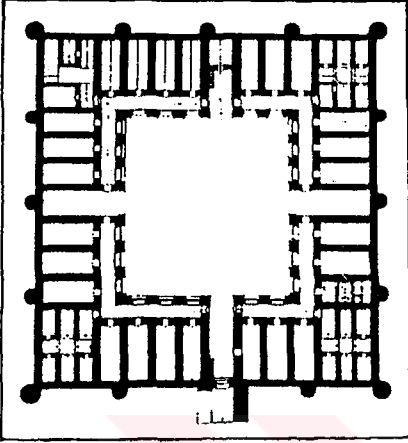
Büyük Selçuklu mimarisi her yönüyle ve bütün yapı tiplerinde, gerek plan, gerekse biçim (form) bakımından kendisinden sonraki dönem mimarilerini oldukça etkilemiştir.

Büyük Selçuklu devri kervansarayları arasında XII. yüzyıl'a ait olan Ribat-ı Şerif, Ribat-ı Zeffaranî ve Ribat-ı Anuşirvan örnek olarak verilebilir.

Ribat-ı Anuşirvan:

Horasan-Kuzey İnan yolundaki kervansarayların en eskisi Ribat-ı Anuşirvan'dır. Bu kervansarayda tuğla ile beraber taşa kullanılmıştır.

Köşelerinde masif yuvarlak kuleler, dış duvarlarında yarım silindir kuleler bulunmaktadır. Merkezi plan avlulu ve avlunun dört tarafı revaklıdır. Revakların arkasında odalar yer almaktadır. Tek bir giriş kapısı vardır. Koridorun orta bölümü kubbeli, diğer bölümler tanozla örtülüdür (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 Ribat-ı Anuşirvan

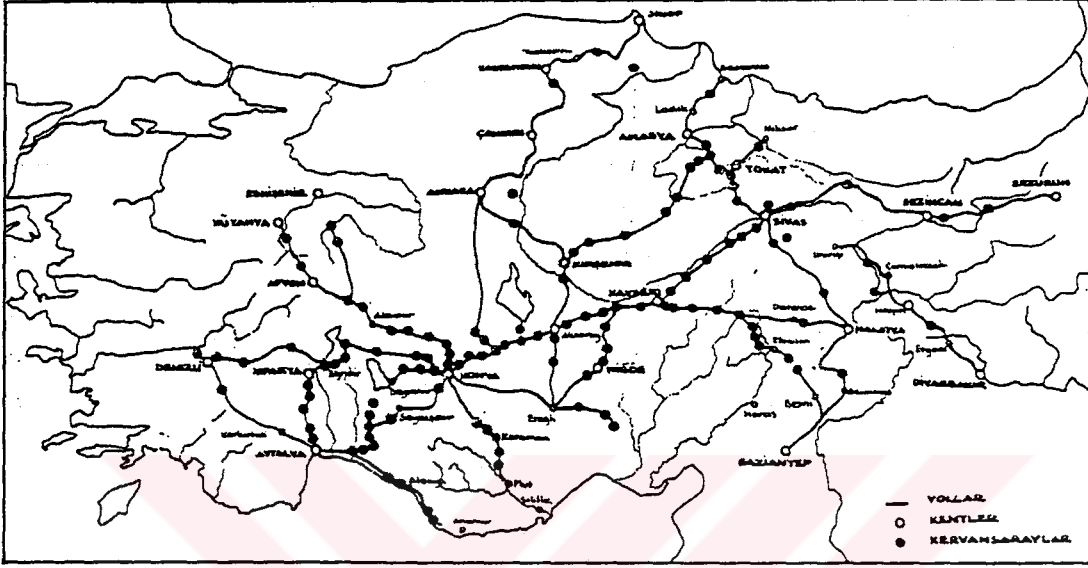
Kaynak: Altun, 1988.

3.4.3.4. Anadolu Selçukluları Devri:

XII. yüzyıl Anadolu'da Selçuklu Sanatı'nın çok güzel örneklerinin sergilendiği devirdir. Kesme taştan yapılan anıtsal mimari ve yaratılan mekan etkisini zenginleştiren ölçülü çini mozaik mihrap ve kubbe içleri, geometrik ve bitkisel süslemeli ağaç minber, kapı ve pencere kanatları bu devrin mimarisine ayrı bir özellik ve mimari tarihi içinde seçkin bir yer kazandırmıştır (Altun, 1988).

XIII. yüzyıl'dan sonra devamlı bir gelişme göstererek gelişen bu dönemdeki yapılar, İslam dininin getirdiği bazı koşulları ve yeni yaşam tarzı, ekonomi ve ticaretin önem kazanması gibi değişik nedenlerle cami, medrese, kervansaray, kümbet gibi yapılar çoğunlukla yapılmaya başlanmıştır. Böylece daha önceki devirlerin mimarisi ile yeni yaşam tarzlarının bileşimi daha zengin yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu dönemde ticaret hayatı ve ticaret yolları büyük önem kazanmıştır. Anadolu kentlerinde ekonomik gelişmenin temelini oluşturan transit ticaretin bu derece gelişmesinde Selçuklu sultanlarının büyük ve önemli çabaları vardır. İzlenen ekonomik politikalara göre gümrük vergileri azaltılmış, zarara uğrayan tüccarlar için bir çeşit devlet sigortası geliştirilmiştir (Aktüre, 1991). Bunun yanısıra Selçuklu sultanları ve devrin ileri gelenleri tarafından Anadolu'yu doğu-batı, kuzey-güney yönünde kesen ana ve bunlara bağlı tali yollar üzerinde han ve kervansaraylar yaptırılmıştır (Bkz. Şekil 3.7).

Şekil 3.7 Anadolu'da Selçuklu Yolları ve Kervansarayları

Kaynak: Aktüre, 1991.

Bu dönemde yapılan hanlardan dokuz tanesi Selçuklu sultanları tarafından yaptırılmış Sultan Hanlarıdır.

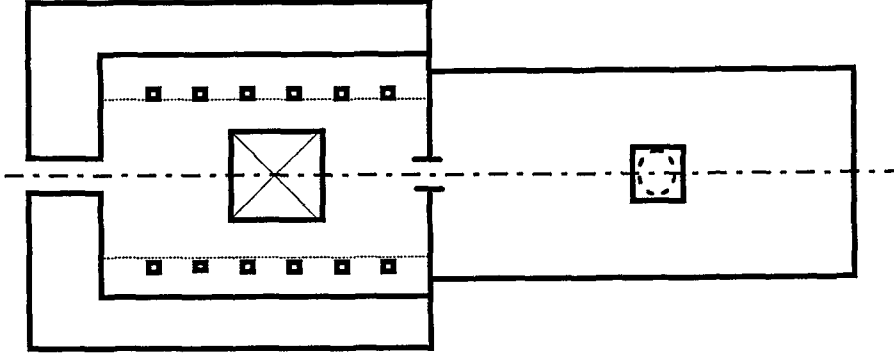
Bu kervansaraylar arasındaki uzaklıklar, deve yürüyüşü ile günde dokuz saat, yani 40 km.'lik bir mesafe esas alınarak inşa edilmiştir. Çevrelerindeki yüksek duvarlarla korunup, savaşta kale görevi görmüş ve barışta da konaklama dışında pazar yeri olarak kullanılmışlardır. Çoğunda hamam, cami, kütüphane ve yolcularla hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak hekim, baytar ve her çeşit tamir için ustaları barındıracak birimler yapılmıştır ve çoğunlukla avlu ortasında taş ve tuğla bezemelerle süslü köşk mescid bulunmaktadır.

Anadolu Selçuklu kervansarayları, tamamen taştan yapılmıştır ve taş işçiliğinin en gelişmiş biçimini sergilerler.

Bu dönem kervansarayların mekansal organizasyonları üç tipe incelenebilir. Bunlar (Hasol, 1990);

-Yazlık denilen üstü açık avlulu tip,

-Kışlık denilen üstü kapalı tip,-Kapalı ve açık iki farklı bölümün biraraya gelmesinden oluşan karma tiptir (Bkz. Şekil 3.8).

Şekil 3.8 Şematik Olarak Anadolu Selçuklu Kervansarayı Karma Tipe Örnek

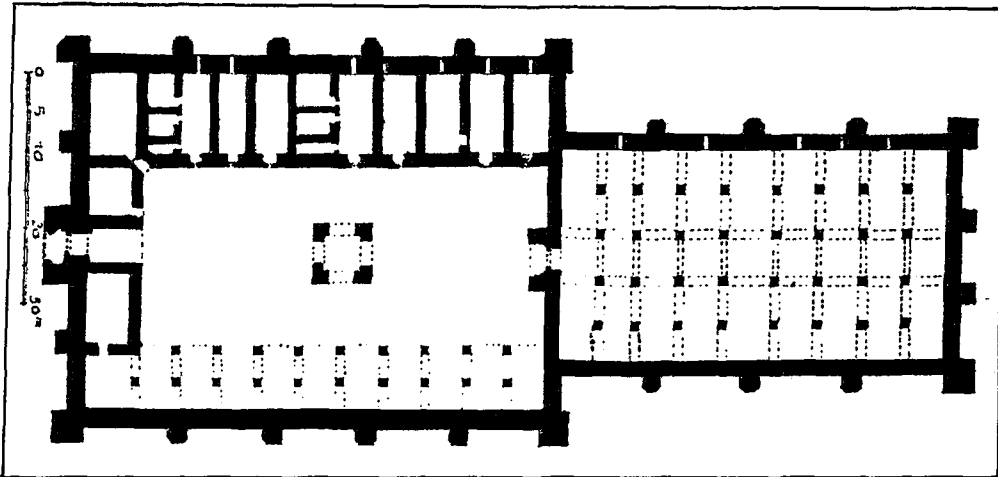
Kaynak: Usta Keleş, 1994.

Nefli kısımlardan oluşan kapalı kısmın önünde, revaklı avlunun gerisinde, konaklama için odalar yer almaktadır. Tonoz örtülü orta nefin ortasındaki alan, kubbe ile yükseltilmiş ve aydınlık için fener yapılmıştır. Kervansaray yapılarının mekanlarındaki sadeliğin yanı sıra kütesindeki süslemeler ve görkemli taç kapılar dikkati çeken özelliklerdir (Erdmann, 1961).

Bu döneme ait hanlar arasında Aksaray Sultan Hanı, Ağzıkara hanı, Kayseri Sultan hanı, İshaklı hanı, Alay han, Çay han örnek olarak verilebilir.

Sultan Han:

Konya-Aksaray yolu arasındaki Sultan han, Büyük Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat tarafından 1229 yılında yaptırılmıştır (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 Konya-Aksaray yolunda Sultan Han

Kaynak: Akozan, 1963.

Zengin mimarisinde uygulanan iki renkli taştan düğümlü geçme süslemeler bu handa uygulanmıştır. Yazlık ve kışlık bölümün birlikte kullanıldığı karma tipte olan bu hanın ortasında köşk mescidi bulunmaktadır. Kışlık kısmın üstü tonozla örtülüdür. Duvarlar dıştan kulelerle desteklenmiştir. Giriş kapısı tektir ve son derece görkemlidir. Han iki katlıdır. Avlunun sağ tarafında, on gözlü ve ikişer kemerle birbirine bağlanmış, üstleri sivri tonozlarla örtülü, cephe kemerleri ise geometrik şekillerle süslenmiş revaklar bulunmaktadır. Sol tarafta ise hamam, servis kısmı ve altı salon ile iki geçit vardır. Girişin tam karşısında kışlık bölümün kapısı yer alır. Kışlık bölümün çatısının üst ortasında, dıştan sekizgen gövdeli piramit bir kümbet şeklinde külahı bulunmaktadır ve kesme taştan yapılmıştır.

3.4.3.5. Beylikler Devri:

Selçuklu Devleti'nin sonlarından, Osmanlıların etkin duruma gelmelerine kadar geçen süreç içinde Anadolu Beylikleri Devri yaşanmıştır.

Bu dönemde en önemli eserlerin başında camiler gelmektedir. Bunun yanı sıra az sayıda da medrese yapıları inşa edilmiş, kervansaray yapıları ise fazla yapılmamıştır.

Anadolu Selçukluları döneminde yapılmış olan kuzey-güney ve doğu-batı yönlerindeki yollar üzerindeki kervansaraylar, bu dönemde de önemlerini korumuştur.

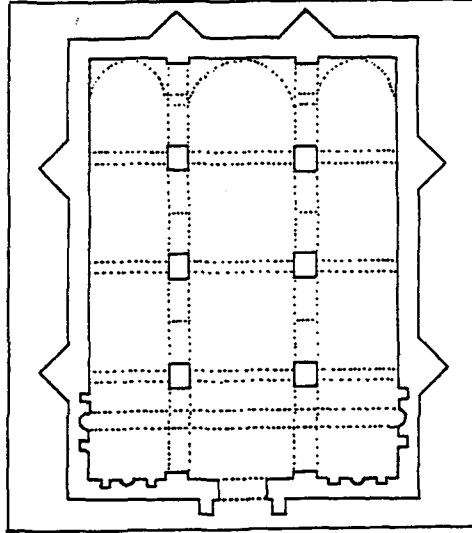
Beylikler devrinde, Selçuklular döneminde görülen yol üzerindeki hanlardan ziyade şehir içi hanları daha çoktur (Öney, 1989). Ticarethane amacıyla yapılan bu hanlar, şehrin büyüklüğüne ve ticari etkinliğine göre birden fazla sayıda olabilmektedir.

Şehir içi hanlarının çoğu ahşap, kerpiç malzeme ile yapılmıştır. Bu yüzden günümüze kadar gelememiştir. Hanlar genellikle sade ve iki katlıdır.

En erken han Bursa'da 14. yüzyılda Orhan Gazi zamanında yapılan Emir handır. Yine Bursa'da 15. yüzyılda İpek hanı, Fidan han ve Geyve hanı, Apolyont gölü kenarında bulunan Issız han ve Bilecik Gölpazarı'nda Miha Bey Hanı, İnegöl'de Ortaköy kervansarayı örnek olarak verilebilir.

Ortaköy Kervansarayı:

Bursa iline 16 km uzaklıkta olan bu han, 14. yüzyıl sonlarında yapılmıştır. Kuzey-güney doğrultusunda derinliğine bir plan şeması gösteren yapı, kareye yakın altı paye ile ortada geniş, yanlarda daha dar olmak üzere üç nefe ayrılmıştır. Neflerin üstü beşik tonozla örtülmüştür ve her tonoz tuğladan üç sivri kemerle takviye edilmiştir. Bu üç tonozun dışından yarım daire şeklinde ikinci bir tonozla iki kenarı dış duvarlara ve neflerin arasından yükselen kemerlere oturmaktadır (Parlar, 1991) (Bkz. Şekil 3.10).

Şekil 3.10 Ortaköy Karacabey Kervansarayı

Kaynak: Parlar, 1991.

3.4.3.6. Osmanlılar Devri:

Beylikler döneminin bitimi ile birlikte XIV. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu devri başlamıştır. Bu dönemde şehirlerde ticaretin yanı sıra, bazı sanayi kolları da önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle Ankara, Konya, Sivas, Tokat, Amasya, Diyarbakır ve Urfa gibi eski büyük şehirler iktisadi önemini korumuşlardır. Bu merkezlerin yanı sıra gelişen ticaretle birlikte yeni merkezler oluşmaya başlamıştır.

Osmanlılar zamanında bir çok yeni han ve kervansaraylar yapılmıştır. Yapılan bu hanlar Anadolu Selçukluları döneminde yapılmış hanlarla bazı yönlerden benzerlikler göstermelerine karşın, dönemin koşullarından etkilenerek farklılaşmışlardır.

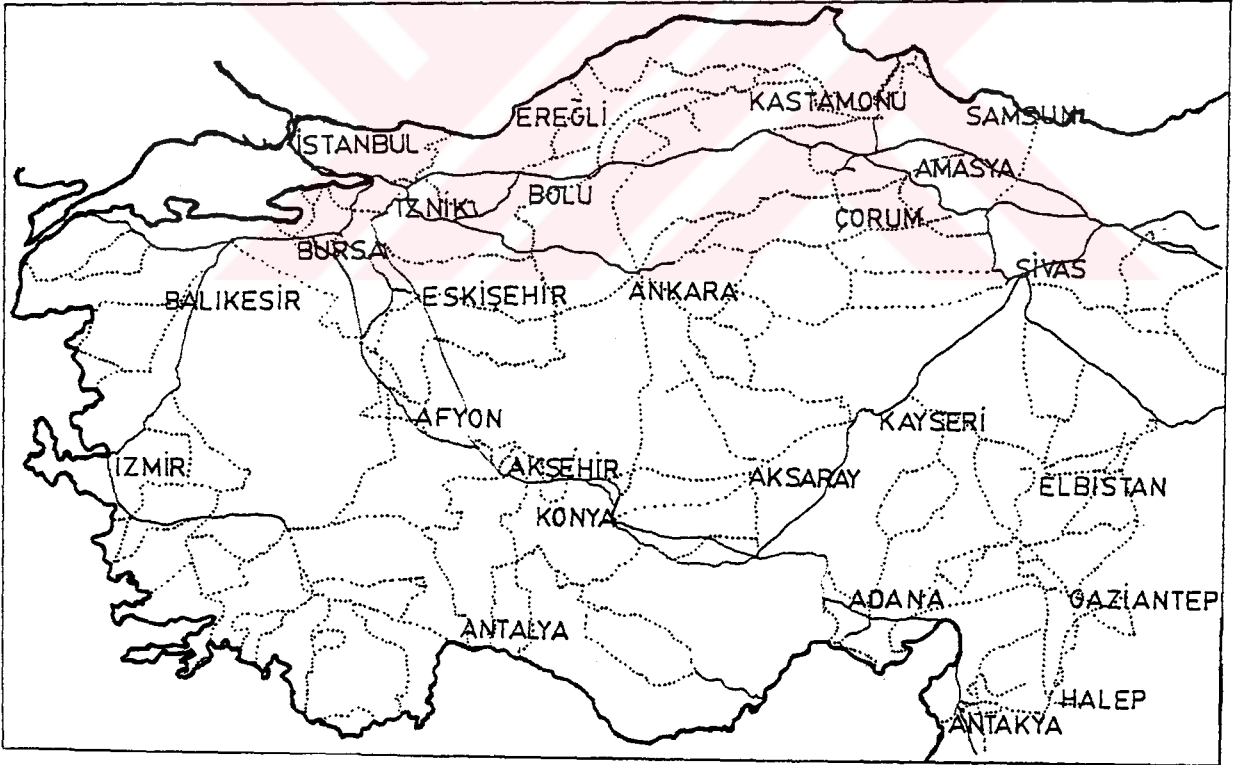
Bu binaların bazıları kerpiçten, bazıları ahşaptan yapılmış olmasına rağmen genel olarak büyük bir kısmı taş ve tuğladan yapılmış kale gibi kuvvetli ve ihtişamlı yapılardır (Akozan, 1963).

Osmanlılar zamanında menzil olarak tabir edilen konak yerleri vardı. Bu menziller aynı zamanda askeri amaçlı kullanılmış, seferdeki askerlerin ve seyahat edenlerin sekiz saatte ulaşabilecekleri uzaklıklarda kurulmuştur.

Bu menziller üzerindeki Osmanlı yolları, Anadolu ve Rumeli'de anayollar ve bunlara bağlı talif kollar şeklinde ayrılmıştır. Bu kollar;

- Anadolu'da Sağ Kol: Üsküdar-Gebze-Eskişehir-Akşehir-Konya-Adana-Antakya yolu ile Halep ve Şam güzergâhını takip eden hac yolu. Bu yol üzerinde otuz konak yeri, menzil yapılmıştır.
- Anadolu'da Orta Kol: Üsküdar-Gebze-İznik-Bolu-Tosya-Merzifon-Tokat-Sivas-Hasan Çelebi-Malatya-Harput-Diyarbakır-Nusaybin-Musul-Kerkük güzergâhını takip eden Bağdat ve Basra yolu. Bu yol üzerinde otuzsekiz konak yeri, menzil yapılmıştır.

- Anadolu'da Sol Kol: Merzifon'a kadar devam eden yol buradan Ladik-Niksar-Karahisar-Şarki-Kelkit-Aşkale-Erzurum yolu ile Hasankale'den bir kol Kars'a, diğer bir kol Tebriz'e ulaşırdı. Bu yol üzerinde otuzbir konak yeri, menzil yapılmıştır.
- Rumeli'de Sağ Kol: İstanbul'dan Vize-Kırklareli-Prevadi-Karasu-Babadağı-İsakçı-Akkirman yolu ile Ozi ve Kırım'a ulaşırdı. Bu yol üzerinde otuzsekiz konak yeri, menzil yapılmıştır.
- Rumeli'de Orta Kol: İstanbul - Silivri - Edirne - Filibe - Sofya - Niş - Yagodina üzerinden Belgrad'a ulaşırdı. Bu yol üzerinde yirmibir konak yeri, menzil yapılmıştır.
- Rumeli'de Sol Kol: İstanbul - Tekirdağ - Malkara - Firecik - Dimetoka - Gümülcine - Pravişte Lankaza - Larissa - İzdin yolu ile Tebai'ye ulaşırdı. Bu yol üzerinde otuzdört konak yeri, menzil yapılmıştır (Meydan Larousse) (Şekil 3.11).

Şekil 3.11 Osmanlılar Devri Yol Haritası

Kaynak: Baki, 1988.

Savaş zamanlarında ordu ilerideki bölgelere ulaştıkça, yollar üzerinde yeni konak yerleri yapılırdı. Savaş sona erdiği zaman bu menziller kaldırılırdı. Konak yerlerinde konaklayanlar için yeteri kadar han, kervansaray ve menzilhaneler mevcuttu.

Selçuklular döneminde yapılmış ribat ve kervansaraylar, Osmanlılar zamanında Anadolu'da devletlerarası ticaretin durması ve önemli yolların yer değiştirmesi ile önemini kaybetmişlerdir. Bunlardan bir kısmı zaviye haline gelmiştir.

Osmanlı dönemi hanları menzillerde bulunan kervansarayların dışında, kent içinde ticaretin sürdürülmesi amacıyla kent hanları ve külliye adı verilen kent içi, kent yakını ya da kervan yolları üzerinde yapılan yapı kompleksleri olmak üzere üç değişik tipte yapılmışlardır. Külliyelerin yapılış amaçları, bünyelerinde hem ticaret hem de konaklama faaliyetlerini barındırmaları nedeni ile ıssız yollarda, yeni yerleşim yerlerinde kurularak buraları canlı hale getirmektir (Aktüre, 1991). Külliyelerde çoğu zaman cami, medrese, hamam, çeşme gibi öğelerde mevcuttur.

Osmanlı han ve kervansaray yapılarında merkezi mekan kavramı ağırlıktadır. Yapıların fonksiyonu ön plandadır ve plan şemasının ölçülerine göre biçimlenmiş yapı bilimsel kaygılarla oluşturulmamıştır. Han ve kervansaraylar son derece geniş, yüksek, simetrik, özellikle kent hanları iki katlı, ortada bir avlu ve etrafını çeviren revakların arkasında odalar yer almaktadır. Yine bu dönemde han ve kervansarayların cephelerinde dışa açılma görülmemekte dış cephelerinde dükkanlı ya da arastalı-bedestenli tiplere de rastlanmaktadır. Hanların fonksiyonları konaklama, ticaret ve hayvanların barınması şeklinde üç ana grupta toplanabilmektedir.

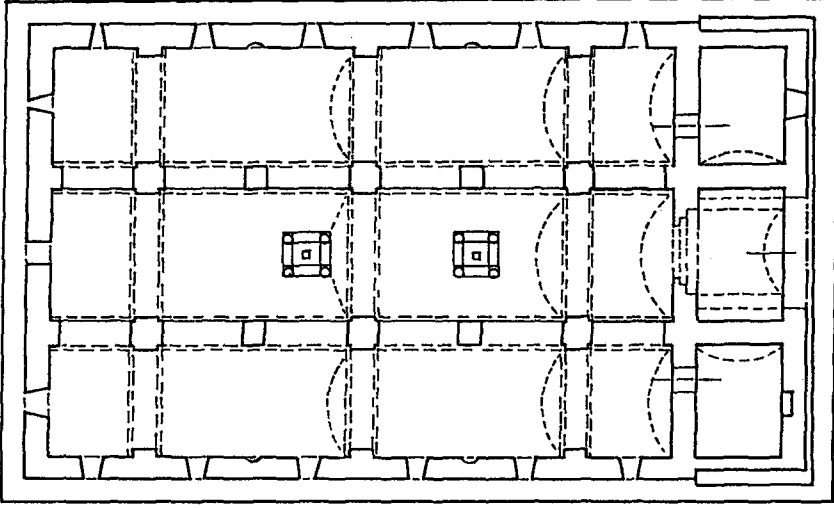
Akozan, Osmanlı hanlarını başlıca üç tipte sınıflandırmıştır. Bunlar (Akozan, 1963);

- Birinci tip hanlar; Seyahat yolları üzerindedir. Bu binalar taş ya da tuğla ile karışık taştan yapılmışlardır ve kare ya da dikdörtgen şeklinde tek bir mahalden oluşmuştur.
- İkinci tip hanlar; Seyahat yolları üzerinde, avlulu ve avluyu üç yönde çeviren odalardan oluşmuştur.
- Üçüncü tip hanlar; Şehir içi han ve kervansaraylarıdır. Genellikle iki katlı ve avluludurlar.

Bursa İssız Han:

Osmanlılar döneminde başkent olan Bursa'da Osmanlılara ait bir çok han ve kervansaray bulunmaktadır. Bunlardan biri olan İssız han, Bursa'yı Karacabey'e bağlayan eski yolun üzerindedir. Kuzey-güney yönüne doğru dikdörtgen planlı olan bu hana güneyden giriş eyvanı verilmiştir. Giriş kapısı, iki kademeli dört kemer içine alınmış olup, yan mekanlar doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve beşik tonozludur. Ana mekan, kuzey-güney yönündeki beşer payeden oluşan iki sıra destekle üç sahuna ayrılır ve bu sahnular beşik tonozlarla örtülüdür.

Yapının güney bölümü tek pahlı, kuzeyi ise çift pahlı çatı ile örtülüdür. Girişten sonra üç basamaklı bir merdivenle çıkılarak ana mekana ulaşılır. Ortada iki ocak yer alır. Cepheler iki sıra kesme taş ve dört sıra tuğla ile almaşık teknikte örülmüştür (Bkz. Şekil 3.12).

Şekil 3.12 Bursa İssız Han

Kaynak: Baki, 1988.

Konaklama yapılarındaki bu gelişim günümüzde teknolojinin ilerlemesi ve buna bağlı olarak farklı ihtiyaçların doğması ile değişim göstermiştir. Bu değişim ile birlikte eski dönemlere ait konaklama yapıları, insanların turizm amaçlı seyahatlerinde geçmişe duyulan merakları ile beraber bu yapılara yönelik turistik hareketleri doğurmuştur.

Özellikle bu tip yapıların yeniden kullanımını sağlayabilmek amacıyla yapılan çalışmalar oldukça başarılı sonuçlar vermiş ve hem tarihi mekanı inceleme hem de konaklama ihtiyacını giderme amacına yönelik iki ayrı fonksiyon beraber çözümlenmiştir.

3.5. Günümüzde Tek Yapı Ölçekli Tarihi Eserlerin Turizm Amaçlı İşlev Verilerek Değerlendirilmesine İlişkin Örnekler:

Ülkemizde, turizm faaliyetlerini arttırmak amacıyla, Turizm Bakanlığı yatırım programları paralelinde uygulama faaliyetleri sürdürülmektedir. Özellikle turistlerin ilgisini çeken, tarihi değeri olan mekanda konaklama istekleri, bu faaliyetleri tarihi özelliği olan yapıların da korunarak turizm hizmetine yönelik kullanılmasını gerektirdiği sonucuna varılmıştır.

Tarihi yapıların korunması amacına yönelik en uygun çözüm yolu olan turistik amaçlı kullanım yalnız kervansaray ya da hanlarla sınırlı kalmamaktadır. Bu amaçla yapılmış olan örnekler içinde konutların da turizme yönelik işlev verilerek korunduğu görülmektedir. Bu gibi durumlarda bir otelde bulunması gereken birimlerin hepsi bulunmamaktadır. Ancak eski yapıda konaklama ve kaliteli hizmet, konaklayan kişilerin bu tür eksiklikleri fazla önemsememelerine neden olmaktadır.

Yapılan bu örneklerden bazıları tezin bu bölümünde sunulmuştur. Bunlardan; İstanbul'da bulunan Harikzedegân Katevleri otele dönüştürülerek Otel Merit adını almış, Safranbolu'da bulunan Asmazlar Havuzlu Konağı otele dönüştürülerek Asmazlar Konağı Oteli adını almış, Antalya Kaleiçi'nde

bulunan tarihi konak otele dönüştürülerek Alp Paşa Otel adını almış, Kuşadası'nda bulunan Öküz Mehmet Paşa Kervansarayını otele dönüştürülerek Kuşadası Otel Kervansaray adını almış, Edirne'de bulunan Rüstem Paşa Kervansarayını otele dönüştürülerek Kervansaray Oteli adını almış, Diyarbakır'da bulunan Deliller Hanı otele dönüştürülerek Kervansaray Oteli adını almıştır. Bu yapılar başarılı birer çalışma olarak turistlerin tercih ettikleri yerler olmuş ve aynı zamanda korunmaları sağlanmıştır. Turistik amaçlı kullanıma yönelik bu yapılar aşağıda fotoğrafları ile tanıtılmaya çalışılmıştır. Diyarbakır'da bulunan Kervansaray oteli ise tezin sonuç bölümünde yer alan Diyarbakır hanları başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir.

3.5.1. Otel Merit (Harikzedegân Katevleri):

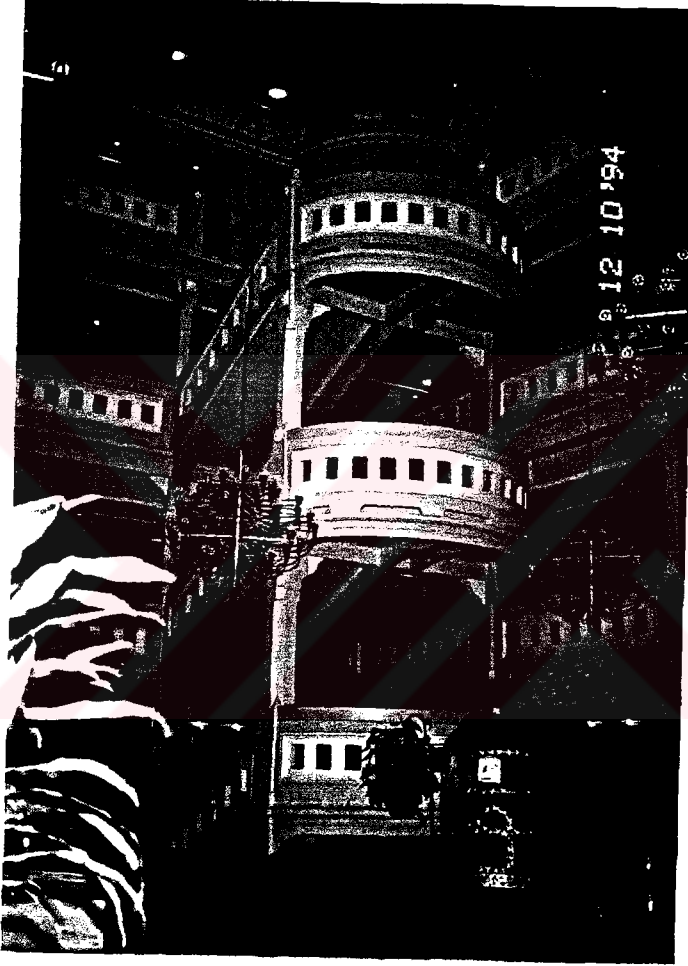
İstanbul'da 1918 yılında Cibali-Fatih-Altımermer semtlerinde çıkan bir yangın sonucu 7500 yapı yok olmuştur. Açıkta kalan işçi aileleri için, Mimar Kemalettin tarafından 1918-1920 yılları arasında bu yapı tasarlanarak yapılmıştır. Yapı çok eski bir yapı olmamasına karşın, batı mimarisini Türk mimarisine yansıtması açısından önemli bir örnektir.

Yapının bir bölümü 1921'de, konutların tümü ise 1922'de tamamlanmış ve kentin surlar içindeki tarihi bölümünde yapılan ilk çok katlı, sosyal konutlar olma özelliğini kazanmıştır (Resim 3.1).

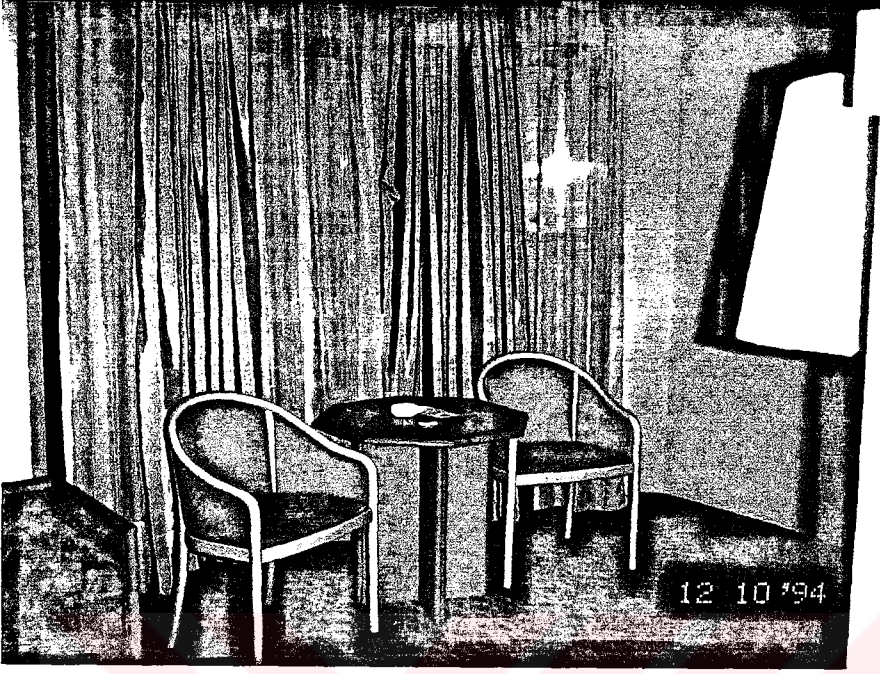
Resim 3.1 Otel Merit'in Dış Cephesinden Bir Görünüş

Ortada geniş bir avlusu bulunan bu evler, 80 aileyi barındırmıştır. Haç biçimli iki iç sokağın köşelerinde yer alan, kareye yakın dikdörtgen planlı dört bloktan oluşmaktadır. Odalar avlu etrafında ve önlerinde avluya bakan balkonlarla çevrelenmiştir. Bu balkonlardan avluya inen merdivenler bulunmaktadır. İstanbul'un ilk betonarme iskeletli konut yapısı olarak da Türk Mimarisi'nde önemli bir yere sahiptir (Batur, 1990) (Resim 3.2).

Resim 3.2 Otel Merit Avlu Merdivenlerinden Bir Görünüş

Günümüz şartlarına uydurulması amacıyla, 1986 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun onayı alınarak restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, 275 odalı ve ortalama 560 yataklı, beş yıldızlı bir otele dönüştürülmüştür (Bkz. Resim 3.3, 3.4, 3.5) (Bkz. Şekil 3.13, 3.14).

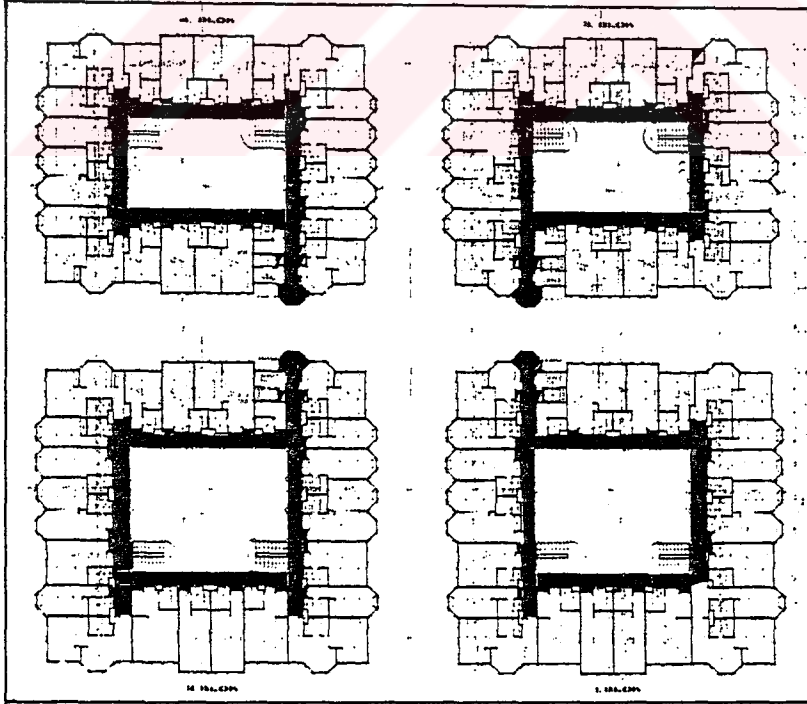
Resim 3.3 Otel Merit Yatak Odası Oturma Grubundan Bir Görünüş

Resim 3.4 Otel Merit Yatak Odasından Bir Görünüş

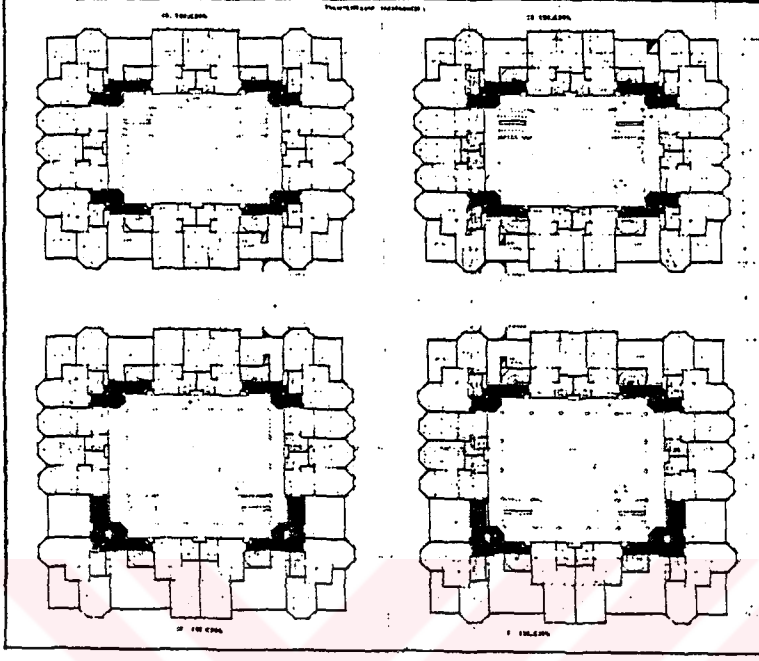

Resim 3.5 Otel Merit Yatak Odasından Bir Görünüş

Şekil 3.13 1. ve 2. Kat Planları

Kaynak: Batur, 1990

Şekil 3.14 Çatı Katı Planı

Kaynak: Batur, 1990.

3.5.2. Asmazlar Konağı Oteli (Asmazlar Havuzlu Konağı):

Safranbolu'daki bu konak, 1976 yılında TTOK tarafından satın alınarak restore edilmiş ve 1990' lı yılların başında 11 odalı, 24 yataklı otel olarak hizmete sunulmuştur (Bkz. Resim 3.6).

Taş kemerli büyük bir kapıdan girdikten sonra iki bölümden oluşmaktadır. Sağ tarafta tamamen geleneksel yaşam dekoru ile düzenlenmiş odaların olduğu bölüm yer almaktadır. (Bkz. Resim 3.7). Sol tarafta ise, ortasında taştan yapılmış büyük bir havuz bulunan salon (Bkz. Resim 3.8) ile onun üstünde yer alan sonradan ilave edilmiş yatak katı bulunmaktadır.

Konakta tamamen geleneksel dekor yaşatılmıştır. Sedirler pencere önlerinde devam etmiş, karyolalar pirinçten ve el örgüsü örtülerle kaplanmıştır (Bkz. Resim 3.9).

Binanın arka bahçeye açılan alt katı, büyük "Kazan Ocağı" ile kapalı bir lokanta işlevi görmektedir.

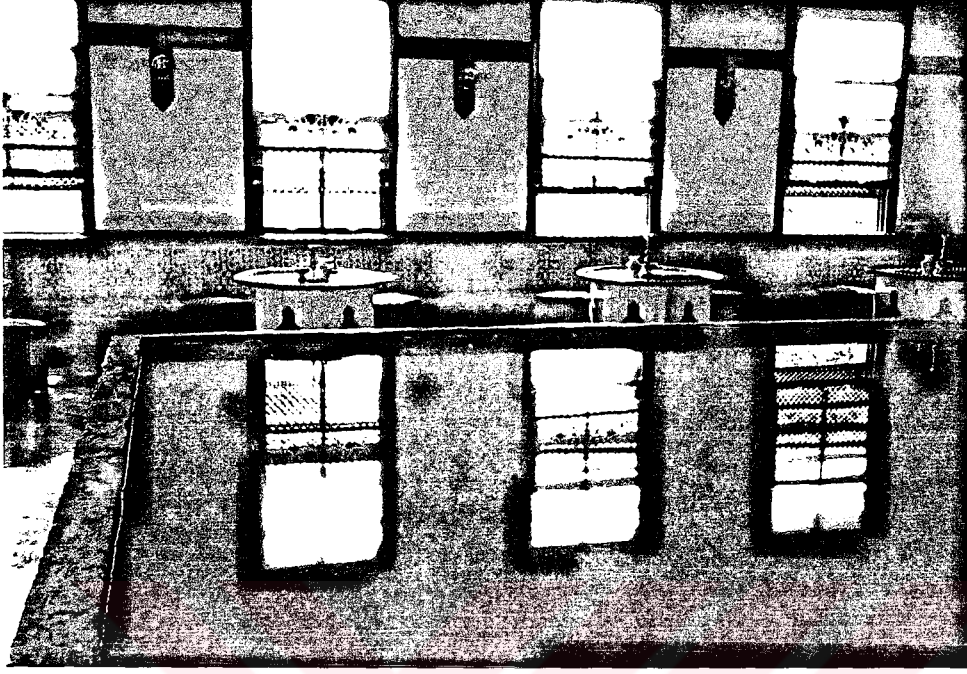
Ön bahçede bulunan teras ise, bahar ve yaz aylarında 300 kişiye yemek servisi yapılacak boyutlardadır.

Resim 3.6 Asmazlar Konağı Otelinin Dış Cephesinden Bir Görünüş

Resim 3.7 Asmazlar Konağı Otelinde Yatak Odasından Bir Görünüş

Resim 3.8 Asmazlar Konağı Oteli Kahvaltı Salonundan Bir Görünüş

Resim 3.9 Asmazlar Konağı Oteli Yatak Odasından Bir Görünüş

3.5.3. Alp Paşa Oteli:

Antalya Kaleiçi'nde yer alan bu konak, Osmanlılar dönemi yapılarına uygunluk göstermektedir. Bir kısmı yıkılmış olan konak aslına uygun olarak restore edilerek 1995 yılında otel olarak yeniden kullanıma açılmıştır (Resim 3.10). Düzenleme sırasında Roma ve Bizans dönemlerinin özelliklerinden yararlanılmış ve özellikle bahçe taşları bu stile uydurulmaya çalışılmıştır. El yapımı kapı ve destekler kullanılması yapıyı orijinaline oldukça yaklaştırmıştır (Bkz. Resim 3.11).

Otel, ortada bir avlu ve avlunun üç tarafını çevreleyen birbirinden bağımsız iki yapıdan oluşmaktadır (Bkz. Resim 3.12). Bahçede olması tasarlanan bir yüzme havuzu ve etrafında yemek ve kahvaltı için kullanılan masalar bulunmaktadır. 20 oda ve 4 suiti bulunan odalar tamamen Osmanlı dönemini yansıtan eşyalarla donatılmıştır (Bkz. Resim 3.13). Bazı odaların banyoları jakuzili olup otelde aynı zamanda Türk hamamı da mevcuttur. Kapalı restaurantı da bulunan bu otelin Antalya şehir merkezine olan uzaklığı 200 m'dir (M.Alp 1995, sözlü görüşme).

Resim 3.10 Alp Paşa Oteli Dıştan Görünüş

Resim 3.11 Alp Paşa Oteli Merdiveninden Bir Görünüş

Resim 3.12 Alp Paşa Oteli Avlu Cephesinden Bir Görünüş

Resim 3.13 Alp Paşa Oteli Yatak Odasından Bir Görüntü

3.5.4. Kuşadası Otel Kervansaray (Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı):

KUŞADASI

Resim 3.14 Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Dış Cephesinden Bir Görüntü

Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı tipik Anadolu kervansaray özelliklerini gösteren, Orta avlulu ve iki katlı bir yapıdır. Avlunun ortasında sebil olarak kullanılan bir havuz bulunmaktadır (Resim 3.15).

Resim 3.15 Kervansaray Otelinin Avlusundan Bir Görünüş

Yapıya büyük bir han kapısıyla girilmektedir. Girişin sağında ve solunda basık sivri kemerlerle geçilmiş holler bulunmaktadır (Resim 3.16).

Resim 3.16 Kervansaray Otelinin Giriş Holünden Bir Görünüş

Bu hollerden sol taraftaki bölüm resepsiyon ve idari birim, diğer taraf ise alışveriş birimleri olarak kullanılmaktadır.

Hollerin dışı taraf olan bölümlerinde dışarıdaki oturma birimlerine servis veren yardımcı mufaklar yer almaktadır. Holleri geçtikten sonra restaurant olarak kullanılan avluya ulaşılmaktadır (Resim 3.17).

Resim 3.17 Kervansaray Otel Avlu Restoranından Bir Görünüş

Avlunun dört tarafı basık sivri kemerlerle geçilmiş ve gerisinde odalar yer almaktadır. Ancak bu odaların bir kısmı tarihi dokuya uyacak şekilde ahşap elemanlarla kapatılmış olup kapalı restaurant ve halı satış mağazaları olarak kullanılmaktadır.

Yapının üst katına avluda bulunan iki merdivenle ulaşılmaktadır (Bkz. Resim 3.18).

Resim 3.18 Kervansaray Oteli Merdivenden Bir Görünüş

Merdivenden sonra ulaşılan yatak koridoru yine basık sivri kemerlerle geçilmiş ve gerisinde yatak odaları yer almıştır. Bu koridor yapının dört tarafını vrelemektedir.

Yatak odaları günümüz koşullarına göre düzenlenmiş, 40 odalı ve 80 yataklıdır. Banyo, oturma köşesi ve yatma bölümünden oluşmaktadır. Birimdeki tarihi doku tamamen korunmuş ve otantik elemanlarla tefriş edilmiştir. Odalar dışa açılan pencerelerle aydınlatılmıştır.

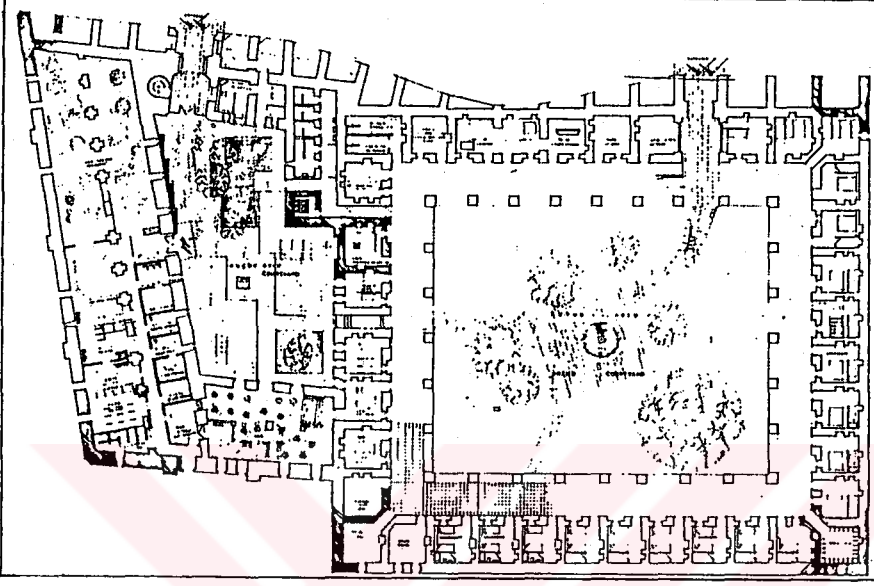
Yapının st, yapıldığı dönemin stratejik konumu göz önüne alınarak mazgallarla vrilmiştir. Günümüzde de bu doku aynen korunmuştur.

3.5.5. Kervansaray Oteli (Rstempaşa Kervansarayı):

Edirne'de yer alan bu kervansaray iki ana bölümden oluşmuştur (Bkz. Şekil 3.15, 3.16). Büyük avlu Mimar Sinan tarafından yapılmış olmasına karşın ikinci avlunun mimarı bilinmemektedir. Bu kervansarayda 100 oda, dışta 21 dükkan, iki giriş kapısı ve bir mescit bulunmaktadır. Bütün odalar avluya açılmaktadır. atı yapısı ilk katta tonozlu, ikinci katta kubbelidir. 75 odalı ve 146 yataklı otele

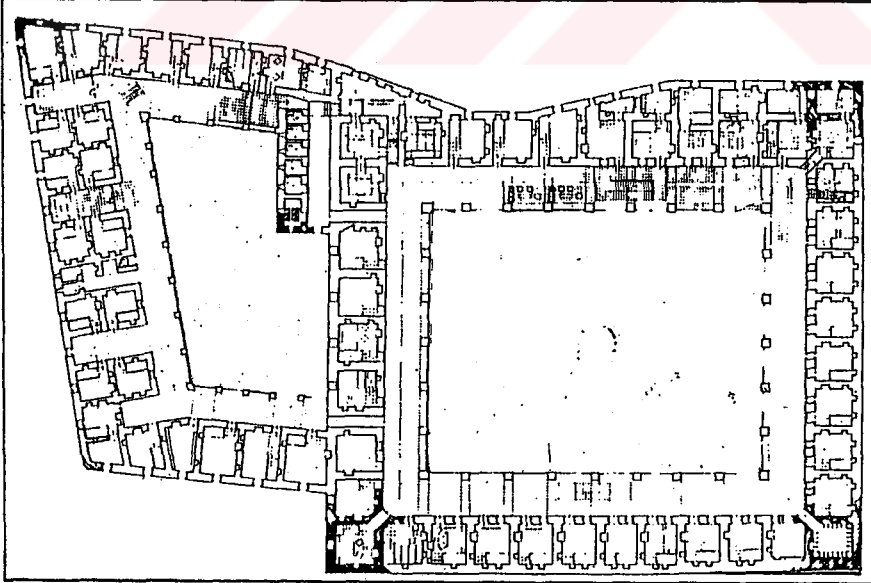
dönüştürülen bu yapıda bulunan küçük avluda bir lokanta ve kafeterya olarak düzenlenmiş ve ayrı giriş verilmiştir. Lokanta aynı zamanda gece klübü olarak kullanılmaktadır.

Büyük avlu meydanla çevrelenmiş ve hizmet mekanları geniş tutulmuştur. Üst katta yatak odaları düzenlenmiştir.

Şekil 3.15 Rüstem Paşa Kervansarayı Zemin Kat Planı

Kaynak: Çevre Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi. Özel Çift Sayı 9-10.

Şekil 3.16 Rüstem Paşa Kervansarayı Üst Kat Planı

Kaynak: Çevre Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi. Özel Çift Sayı 9-10.

BÖLÜM IV: DİYARBAKIR'DA TURİZM POTANSİYELİ VE GELİŞİMİ

Bu bölümde, Diyarbakır'daki turizm potansiyeli ve gelişimi turizm arz verileri açısından irdelenmiştir. Tablo 2.2'deki turizm arz verileri Diyarbakır ölçeğinde incelendiğinde, sur içi dokusunu ve mimarisini doğal ve insan eliyle yaratılan varlıkların bütünleştirdiği gözlenmektedir. Bu bütünleşme turizm endüstrisini harekete geçirebilecek niteliktedir.

4.1. Eski Diyarbakır Mimarisini Şekillendiren Etmenler:

İnsanoğlu eski devirlerden itibaren ihtiyaçları olan yiyecek, giyecek, eşya gibi çeşitli ihtiyaçlarını elde etmek zorundaydılar. Bu zorunlu ihtiyaçlar, insanları ikamet ettikleri yerlerin dışına çıkıp alışveriş amacına yönelik seyahat etme zorunluluğunu getirmiştir.

Diyarbakır kenti geçmiş çağlardan itibaren tarihi ticaret yolları üzerinde yer almış ve ticari merkez görevi görmüştür. Diyarbakır'ın ticaret merkezi olması nedeni ile kent sürekli gelişim göstermiş ve burada egemenliklerini sürdürmüş olan çeşitli medeniyetler tarafından farklı amaçları karşılayacak yapılar yapılmıştır.

Kentin mimari oluşumunu etkileyen bu gelişimlerin yanı sıra, bölgenin coğrafik durumu, topografik ve jeolojik yapısı, iklim durumu ile kentin sosyal yapısı da mimarisini etkileyerek bazı bölgesel özellikleri de beraberinde getirmiştir.

4.1.1. Coğrafik Durum:

Güneydoğu Anadolu bölgesinin orta bölümünde bulunan Diyarbakır ili, Dicle Nehri'nin yukarı havzasındadır. Denizden yüksekliği 650 m'dir. Bu rakam kimi yerlerde 640 m'ye düşer, kimi yerlerde ise 660 m'ye yükselir. 38° kuzey paraleli ile 40° doğu meridyeni üzerinde bulunan ilin yüzölçümü 15.354 km² 'dir. Diyarbakır, bölgedeki kentler arasında önemli bir merkezdir.

4.1.2. Topografik ve Jeolojik Yapı:

Diyarbakır, Karacadağ sönmüş volkan kütlelerinden sürüklenen bazalt lavlarının meydana getirdiği yaylanın doğu kenarında, Dicle vadisinden 100 m yükseklikteki nehir yayının tepesinde yer alan bir düzlükte kurulmuştur. Dicle ile bu düzlük arasında zemin, doğu ve güneydoğu'ya doğru sarp kayalık biçimindedir. Güneyde zemin alçalmaya başlar. Batı ve kuzeyde, bazaltlı arazide hafif bir meyil

bulunmaktadır. Platoyu, güneybatıda "Ben-u-sen" denilen az derinlikte bir sel çukuru yarmaktadır (Erginbaş, 1953).

Diyarbakır ve yöresi, birinci zamanın dördüncü sisteminde batıdan doğuya doğru uzanan, bir iç denizle kaplı idi. Bu iç denize "Teftiş Denizi" denilmekteydi. Paleozoyik dönemin en geç evresi olan permiye'nin sonlarında, denizin diplerinde birikintilerin çökmesi ve sıkışması sonucu, doğu-batı doğrultusunda tabakalar oluştu. Pliyosenin sonlarında bir göle dönüşmüş olan bu iç deniz, hızla kurumaya başlar. Miyosende ortaya çıkan yükselmeler, bugünkü dağ sıralarının oluşmasına neden olur. Dördüncü zamanda meydana gelen yeni tektonik olaylar il topraklarının bugünkü halini almasına neden olur. Silvan, Lice, Karacadağ bölgeleri gibi volkanik alanlar, Çermik'teki kaplıca kaynakları, pliyosenin sonlarında ortaya çıkmıştır.

Diyarbakır havzasının temelinde, paleozik yaşlı oluşumların üzerinde triyas, jura, kretase kalkerleri ve marnları bulunmaktadır. Üçüncü zamanda oluşan kalker, marn, kil, çakıl ve kumların yanısıra, dördüncü zamanda vadi ve düzlüklerde alüvyonlar oluşmuştur. Diyarbakır havzasının batı kesiminde de tektonik faydan dolayı yayılan bazaltlar Karacadağ volkanik kütlelerini oluşturmuştur (Türkünal, 1980). Diyarbakır'da meydana gelen bu oluşumlarla ortaya çıkan bazalt ve kalker sur içinde bulunan yapıların tümünde kullanılmıştır. Yoğunluklu olarak bazalt, süsleme amaçlı olarak da kalker taşı ile yapılar oluşturulmuştur.

4.1.3. İklim Durumu:

Diyarbakır'da sert bir kara ve sübtropik yayla iklimi hakimdir. İklimin sertliği ve yağışların azlığı dolayısıyla yazlar kurak geçer. Yazlar çok sıcak, kışlar Doğu Anadolu'daki gibi çok sert geçmez. Çünkü, Güneydoğu torosları kuzeyden gelen soğuk rüzgarların yolunu keser. Diyarbakır'da 42 yıllık ortalamaya göre; yıllık sıcaklık 15.9 °C 'dir. 42 yıl içerisindeki en yüksek sıcaklık Temmuz ayında 46.2 °C, en düşük sıcaklık ise, Ocak ayında -24.2 °C olduğu görülmüştür (Özcan, 1976).

Yıllık yağış tutarı 495.9 mm'dir. Yağmurlar daha ziyade kış ve ilkbahar aylarında görülmekte, yaz ayları kurak geçmektedir. Kuzeydeki dağların eteğine doğru gidildikçe yağışlarda artma görülür. Kar yağışları Aralık, Ocak, Şubat ve daha az miktarda Kasım, Mart aylarında olmaktadır. Yerde kalış süresi, kar yağışı devamlı olmadığından 1-6 gün arasında değişir.

4.1.4. Sosyal Yapı:

Bir buçuk asrı aşan sürede yörenin siyasal yönetiminin mahalli idareler şeklinde kendi kale ve topraklarıyla yarı bağımsız hükümetler (Emir-Melik-Bey) şeklinde yönetildiği bilinmektedir. Yörenin ekonomik yapısı belirli kentlere ve kırsal alanlarda göçebeliğe dayalıdır (Arslan, 1992). Toprağa

yerleşik olmayan göçebeliliğin daha çok yaylak ve kışlak edinme şeklindeki mülkiyet ve faydalanma biçimleri ile ilgili olduğu görülmektedir.

Bugün hala kırsal bölgelerde bu yaşam biçimleri devam ettiğinden özellikle derebeylik ilkelerine dayalı bir toplum ve kültür yapısı eski Diyarbakır halkını etkilemiştir. Son yıllarda kent'e yapılan göçlerle birlikte hızlı nüfus artışı, modernleşme çabalarıyla birlikte çarpık kentleşmeye de neden olmuş, geleneksel toplum yaşamı da bu durumdan etkilenmiştir (Çetin, 1993).

Tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin idaresinde kalmış olan Diyarbakır, bu medeniyetlerin bir çok özelliklerinden etkilendiği için, bu bölge kültür, bilim ve sanat merkezlerinden biri olmuştur.

4.1.4.1 Diyarbakır'da Tarihsel Gelişim:

Kurulduğundan bu yana birçok medeniyete beşik olmuş Diyarbakır, bu medeniyetleri günümüze yansıtan anıtlar ve kalıntılarla doludur. Şehrin ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber bilinen tarihi ile en az 5000 yıllık bir geçmişi vardır. Bazı yörelerde zaman zaman yapılmış olan araştırma ve kazılarda elde edilen tarihi buluntulardan Diyarbakır'ın Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır (Diyarbakır Albümü, 1978).

Diyarbakır şehrinin doğusunu sınırlandıran ve Dicle yatağından 100 m kadar yükseklikte bulunan "Fiskayası" denilen sarp kayalığın "İçkale" kesiminin ilk yerleşme yeri olarak nüveyi teşkil ettiği sanılmaktadır (Diyarbakır İl Yıllığı, 1967).

Tarihi yontma taş ve mezolit devirlere kadar inen bir yerleşim birimi olan Diyarbakır'ın tarihi konusundaki bilgiler, il sınırları içinde bulunan, Ergani-Çayönü ve Ergani yolu üzerindeki, Ekinciler köyüne bağlı Girikhacıyan Höyük'leri ile Ergani-Hılar, Silvan-Hasun (eski adı Hassuna), Lice-Bırkeleyn, Kulp ve Eğil'deki mağaralardan elde edilmektedir (Çetin, 1993). Yapılan araştırmalar sonucunda bölgede ilk yerleşim, M.Ö. 7250-6750 tarihleri arasında olduğu belirlenen Çayönü Höyüğüne aittir. İlk insanların göçebelikten yerleşik düzene geçiş dönemlerine ait çok önemli bulgular elde edilmesi ile Anadolu'nun en eski yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır.

Diyarbakır kenti, İran ile Anadolu ve Mezopotamya ile Kafkasyayı birbirine bağlayan yolların kesişme noktasındadır. Bu nedenle tarih boyunca birçok medeniyetin sahip olmak istediği bir yer olmuş ve bu medeniyetlerin mücadelelerine sahne olmuştur. İlk olarak M.Ö. 3000-1800 yıllarında Subarrular'ın egemenliğine girmiştir. Subarrular, kendi içlerinde Hurri ve Mittani olmak üzere iki siyasi gruba ayrılmış, M.Ö. 1800-1500 yıllarında, Hurriler yönetimi ele geçirmiştir. Hurriler'in Diyarbakır kalesini yaptıran ilk uygarlık olduğu sanılmaktadır. M.Ö. 1500-1255 yıllarında Mittani egemenliğine geçen kent, M.Ö.900-825 yılları arasında Aramilerin Bit Zamanı Beyliğinin merkezi olmuştur (Beysanoğlu, 1987). M.Ö. 825-775 yıllarında Asur, M.Ö. 775-736 yıllarında Urartu, M.Ö. 736-654 yıllarında tekrar Asur egemenliğinde kalan Diyarbakır, bu tarihten sonra İskitlerin, M.Ö. 625 yılında

Medlerin, M.Ö. 550 yılında Perslerin egemenliğinde de kalmıştır. M.Ö. 331-323'de Büyük İskender'in, M.Ö. 323-140'da Selevkoslar'ın, M.Ö. 140-85'de Partlar'ın, M.Ö. 85-69'da Büyük Tigran'ın, M.Ö. 69-M.S. 639'da Romalılar'ın yönetiminde kalmıştır. Romalılar'ın egemenliği sırasında, değişik aralıklarla Partlar'ın, Sasaniler'in ve Bizanslılar'ın da yönetiminde kalmıştır (Çetin, 1993).

Bu bölgede M.S. 639 yılında, Dicle kıyılarında göçebe olarak yaşayan Bekr Bin Vail'e bağlı Arap kabilesi, yönetimi ele geçirmiştir. Bu yönetimle beraber yöre'nin adı , Bilâd-ı Bekr ya da Diyar-ı Bekr olarak anılmaya başlamıştır (İl İl Büyük Türkiye Ans., 1991).

Çeşitli medeniyetlerin egemenlikleri altına almak istedikleri Diyarbakır kenti, M.S. 661-750 yıllarında Emevilerin egemenliğinde kalmıştır. Emeviler devrinde kent ve çevresi yöneticiler tarafından alabildiğince soyulduğundan, bu döneme ait hiçbir esere rastlanmamaktadır.

M.S. 750-869 yıllarında Abbasiler'in egemenliğinde kalan Diyarbakır, M.S. 869-899 yıllarında Şeyh Oğulları, M.S. 899-930 yıllarında Hamdaniler, M.S. 978-984 yıllarında Büveyhoğulları, M.S.984-1085 yıllarında Mervaniler, M.S. 1085-1401 yıllarında Selçuklular idaresinde kalmıştır. Diyarbakır, Selçuklular idaresinde iken M.S. 1097-1142 yıllarında İnalıoğulları, M.S. 1142-1183 yıllarında Nisanıoğulları, M.S. 1183-1232 yıllarında Artuklular, M.S.1232-1240 yıllarında Eyyubiler idaresinde kalmış, M.S. 1240-1302 yıllarında Anadolu Selçukluları egemenliğine geçmiştir. M.S. 1302-1394 yıllarında Mardin Artukluları idaresine giren kent, M.S. 1394-1401 yıllarında Timur'un egemenliğine geçmiştir.

Diyarbakır, M.S. 1401-1507 yıllarında Akkoyunlular idaresine girmiş ve bu dönemde Akkoyunlular'ın başkenti olmuştur. Bu olay Diyarbakır'ın bir kültür merkezi olmasına neden olmuştur. M.S. 1507-1515 yıllarında Safevi idaresinde kalan kent, M.S. 1515 yılından başlayıp Cumhuriyetin ilanına kadar süren Osmanlı egemenliğine geçmiştir.

Amidi, Amida, Amid, Âmid, Kara-Âmid, Diyar-Bekr, Diyarbekir, Diyarbakır adlarını alan bu kent, tarihin her döneminde önemini korumuş, Anadolu ile İran, Irak ve Suriye arasında bir geçiş, bir köprü görevi yapmıştır (Sözen, 1971).

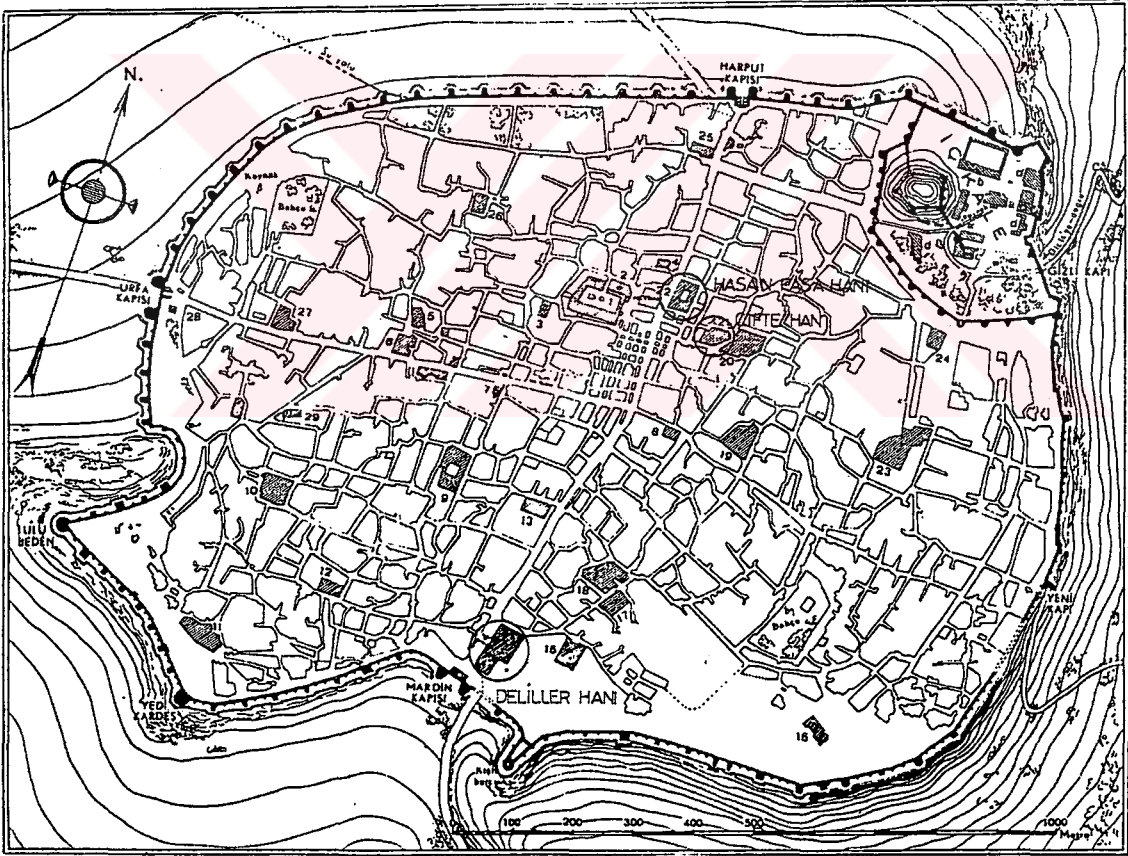
4.1.4.2. Surlar:

Diyarbakır kalesinin ilk kuruluş tarihi bilinmemektedir. Ancak bu dönemdeki yerleşim bölgesi kalenin içindeki ikinci bir kale olan içkale'nin yer aldığı alanda savunmalı bir yapıya sahip olduğu sanılmaktadır. A.Gabriel'e göre (1940) içkalede bulunan höyük, Diyarbakır'ın ilk yerleşme alanı olduğu yolundadır. Oldukça sınırlı olan içkale'nin Hurriler zamanında yapıldığı sanılmaktadır.

Diyarbakır kentinin, M.S. 349 yılında Roma imparatorlarından II. Constantius zamanında etrafi surlarla çevrilmiş, kalesi yeni baştan onarılmış (Sözen, 1971) ve yarım daire şeklindeki doğu surları yapılmıştır (Gabriel, 1940).

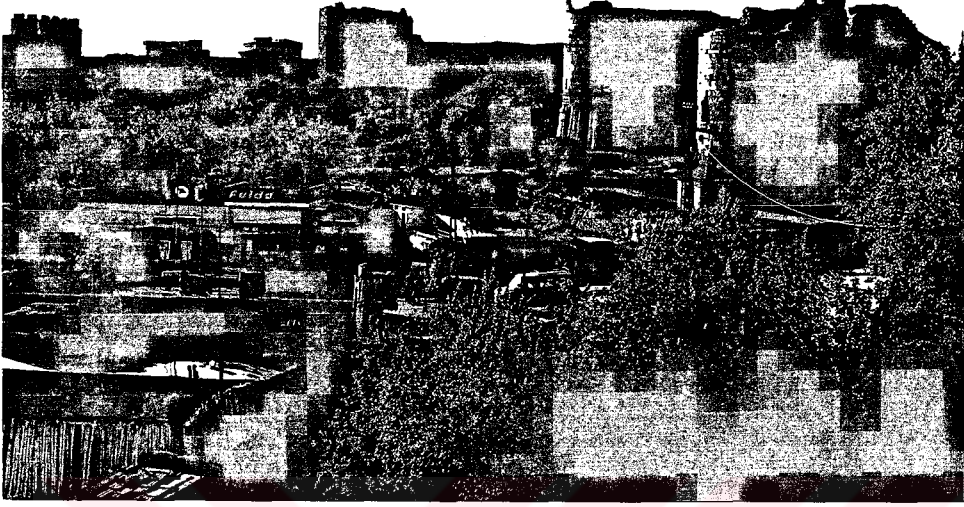
362 yılında Nisibis (Nusaybin)'in hıristiyan halkı, dinsel nedenlerle göç ederek Diyarbakır'a gelmiş ve kalenin batı kesimindeki düzlükte iskan edilmişlerdir. 367-375 yıllarında şehrin surları, Nisibis halkını içine alacak şekilde genişletilmiştir (Sözen, 1971). Bu genişlemelerle genel şeklini almış olan Diyarbakır Kalesi, idaresinde kaldığı çeşitli medeniyetlerin yaptıkları onarımlarla günümüze ulaşmıştır.

Genel görünüşü ile bir "Kalkan Balığı" nı andıran kale, Dış-kale ve İç-kale olarak iki bölüme ayrılmaktadır (Şekil 4.1) (Bkz. Resim 4.1, 4.2).

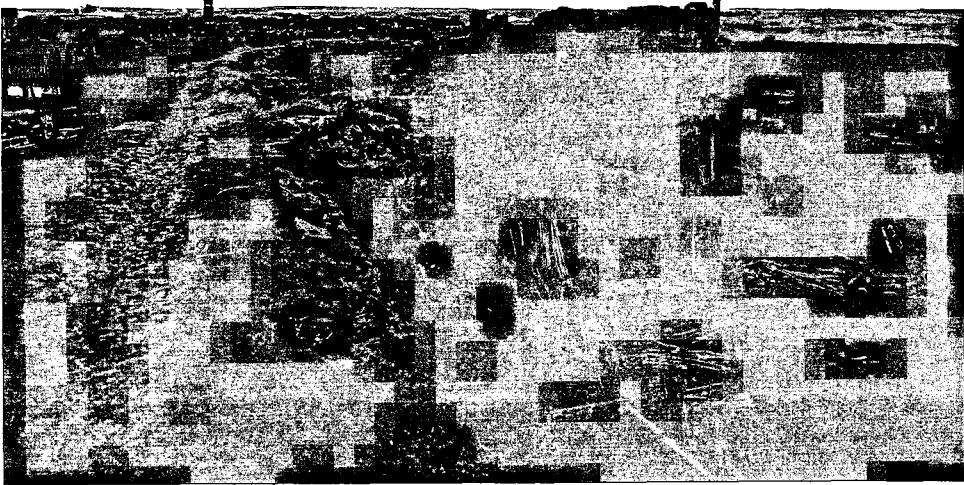

Şekil 4.1 Diyarbakır Şehri Sur İçi Planı

Kaynak: Gabriel, 1940.

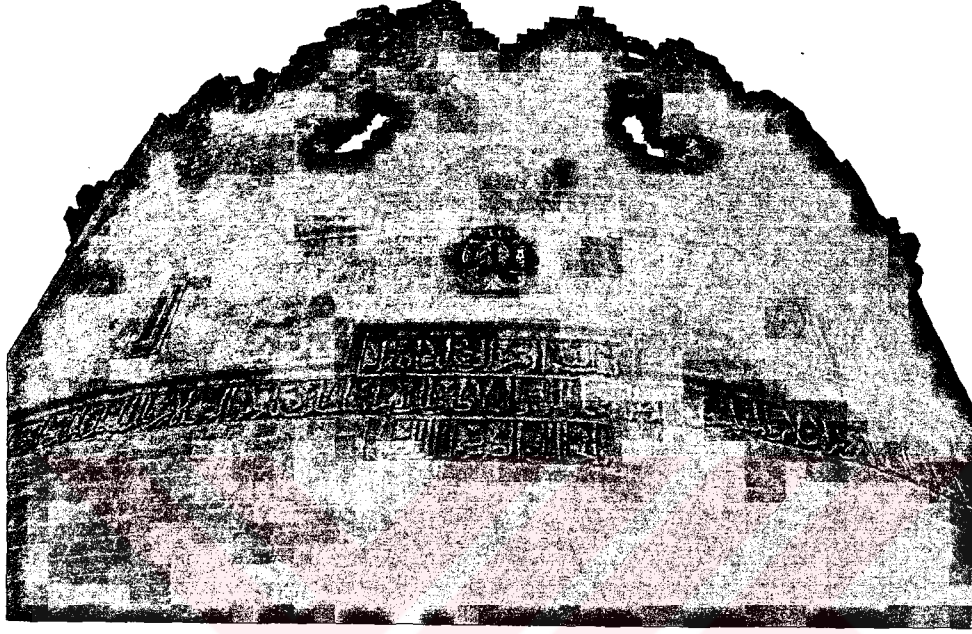

Resim 4.1 Diyarbakır Surları

Resim 4.2 Diyarbakır Surları

Uzunluđu doğudan batıya 1700, kuzeyden gúneye 1300m'yi bulan Dış-kale surlarının úzerinde 82 burç bulunmaktadır (Resim 4.3, 4.4). şehri baştan bařa saran surların yúsekliđi 10- 12 metre ve duvar kalınlıklarında 3-5 metre arasında değişmektedir.

Resim 4.3 Diyarbakır Burcu (Evli Beden)

Resim 4.4 Diyarbakır Burcu (Yedi Kardeş)

Dışkale'nin dört yöne açılan dört kapısı bulunmaktadır. Mimarlık tarihi açısından önemli olan bu kapılardan kuzeydeki Dağ Kapısı (Harput Kapısı), batıdaki Urfa Kapısı (Rum Kapısı), güneydeki Mardin Kapısı (Tell Kapısı) ve doğudaki Yeni Kapı (Su veya Dicle Kapısı) isimleriyle tanınır.

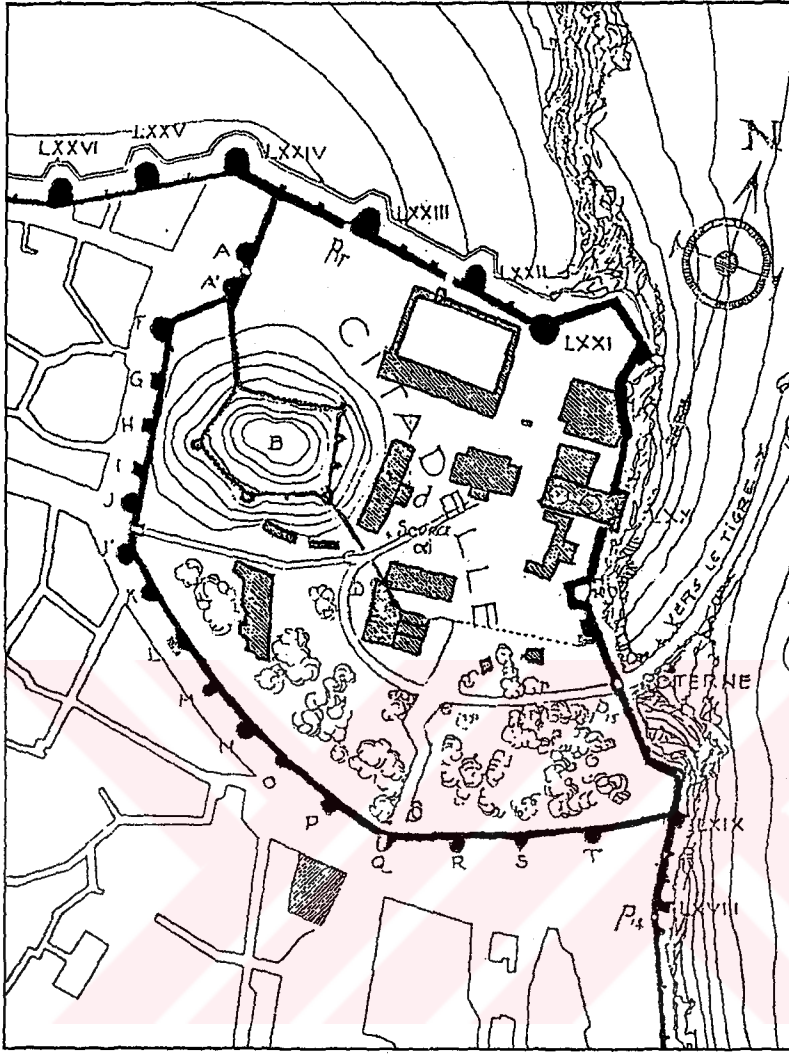
Şehrin ilk yerleşimini oluşturan ve dış kalenin yapılmasıyla iç kale rolünü üstlenen bu kısım yarım çember biçimindeki bir surla çevrilidir (Bkz. Şekil 4.2). Burada bir yığma tepe bulunmaktadır. Bu yığma tepeye Viran Kale denilmektedir (Resim 4.5).

Resim 4.5 Viran Kale'den Bir Görüntü

İç-Kale Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1524-1526 yıllarında ikinci bir surla çevrilerek genişletilmiştir (Diyarbakır İl Yıllığı, 1967). İç-Kale'ninde dört kapısı vardır. Bunlardan Fetih ve Oğrun adını taşıyan kapıları dışa, Saray ve Küpeli adını taşıyan kapıları da şehre açılır (Bkz. Şekil 4.2).

Diyarbakır surları üzerinde bulunan ve her devrin izlerini taşıyan çeşitli kabartmalar ve yazıtlar Diyarbakır'ın bütün tarihini neredeyse anlatacak niteliktedir. Diyarbakır'a 10 Aralık 1046'da gelen İran'ın ünlü şair ve bilginlerinden Nâsır-ı Hüsrev Diyarbakır kalesini şu şekilde anlatmıştır: "Ben dünyanın dört bucağında Arap, Acem, Hint ve Türk memleketlerinde birçok kentler ve kaleler gördüm. Fakat yer yüzünde hiç bir ülkede Amid kentinin kalesine benzer bir kale ne gördüm, ne de başka bir yerde bunun gibi bir kale gördüm diyeni duydum" (Sözen, 1971).

Şekil 4.2 İç Kale

Kaynak: Gabriel, 1940.

4.1.4.2.a. Sur İçi Kent Dokusu:

Helenistik ve Roma şehircilik ilkeleri anlayışında şekillenmiş birbirini dik kesen yollar, Bizans döneminde değişmiş ve büyük yapıların oluşturduğu kentsel strüktür bu anıtsal karakterini kaybetme sürecine girmiştir. 1940'lı yılları takip eden yirmi yıl içinde, bölgede oluşan yapısal değişimin sonuçları, doğal olarak fiziki mekanda da etkisini göstermiş, kapitalist üretim ilişkilerinin oluşturduğu yapı türleri, geleneksel kent dokusu içinde önce belirli akslarda, giderek daha içerilere doğru düzensiz bir şekilde yayılmıştır (Ağaryılmaz ve diğerleri, 1991).

Tarihi Diyarbakır kentini saran surlardaki dört kapıya bağlı iki ana cadde şehri dörde böler ve birbirlerine bir meydanla bağlanırlar. Bu meydanda şehrin en büyük camisi bulunur. Ana caddenin dışındaki ara sokaklar, yapı adalarının oluşturduğu organik yapıya uygunluk sağlar. Bu yüzden ara sokaklar düzgün hatlar şeklinde devam etmemiş ve dar tutulmuşlardır. Bunun nedeni, hem sur içine sıkışma zorunluluğunun olması hem de yapıların sokağa yansıyan gölgeleriyle yazın güneşten korunmak ve gölgelik bir geçiş alanı sağlamaktır. Böylesine dar sokaklarda hava akımını sağlamak amacıyla sokakların birbirini dik kesmeleri sağlanmaya çalışılmış ve kesişim noktalarına birer çeşme yaptırılmıştır (Çetin, 1993).

4.1.4.3. Diyarbakır'da Bulunan Tarihi Yapılar:

Yüzyıllar boyunca 26 medeniyetin yönetiminde kalmış olan Diyarbakır sur içi bu medeniyetlerin izlerini taşıyan yapılarla doludur. Bu yapıların büyük bir kısmı hala ayakta. Mimari özellikleri, kullanılan ustalık ve teknik, ilgi ile izlenmektedir. Yörenin özellikli taşları Bazalt ve Kalker beraber kullanılmıştır.

Diyarbakır'da bulunan tarihi yapılar, sur içi ve sur dışı olmak üzere iki ana alt başlıkta incelenmiştir.

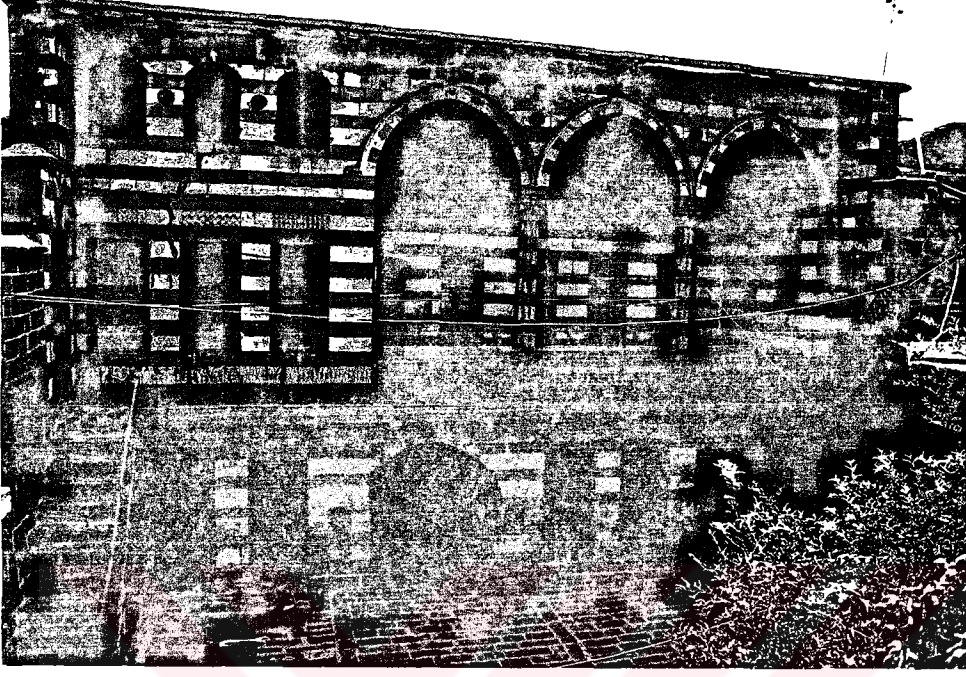
4.1.4.3.a. Sur İçi'nde Bulunan Tarihi Yapılar:

Son derece gelişmiş ve yöreye özgü bir mimari sergileyen sur içi tarihi yapıları, dıştan genellikle sade görülmelerine rağmen içeriye girildiğinde oldukça güzel bir mimari ve zengin süsleme örnekleri sergilemektedirler.

- Tarihi Diyarbakır Evleri:

Diyarbakır'da köklü bir mimari gelişimin bulunduğunu hissettiren yapıların en dikkate değer örneklerinden olan evler, şehrin tarihi kimliğine ve iklim şartlarına uygun bir biçimde gelişmiş ve kendine özgü dışa kapalı, avlulu bir mimari doğurmuştur.

Dıştan bir kale görünümünü andıran evlere, gösterişsiz bir kapıyla girilerek geniş bir avluya varılır. Avlu'nun etrafında sıralanan odalar yazlık, kışık ve bazen'de baharlık olarak yapılmıştır (Bkz. Resim 4.6).

Resim 4.6 Behram Paşa Konağı

– Müzeler:

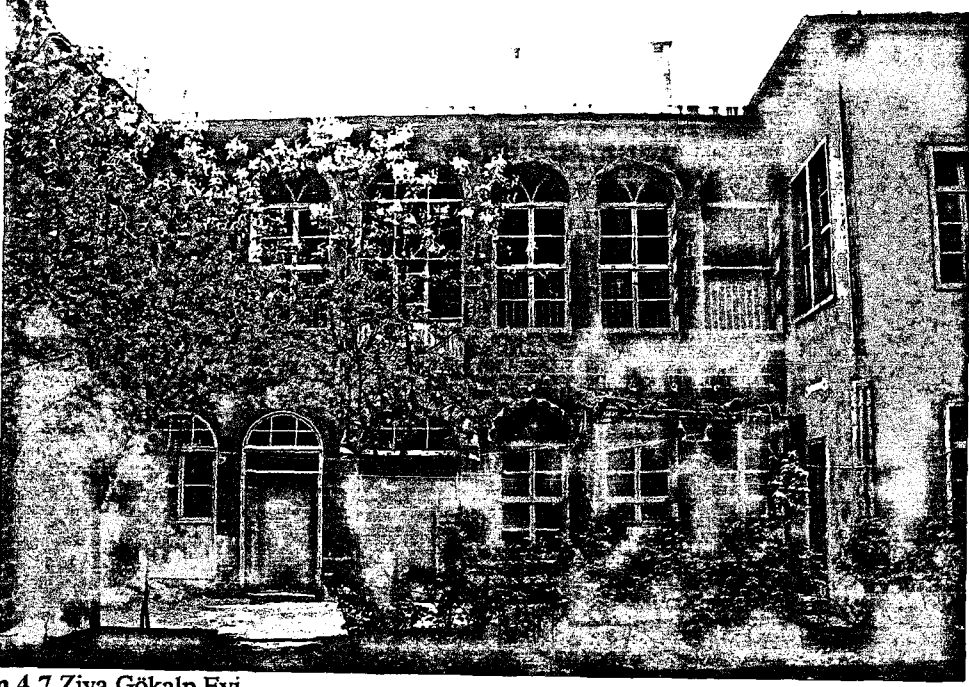
Diyarbakır'da üç adet müze bulunmaktadır.

• **Diyarbakır Arkeoloji ve Etnografya Müzesi:**

İlk olarak 1934 yılında Ulu Cami Külliyesi içerisinde yer alan Zinciriye Medresesi'nin (Artuklular'dan kalma Sincarriye Medresesi) düzenlemesi ile açılan müzedeki eserler 1974 yılında biten müze binasına taşınmıştır. Müzede Hitit, Asur ve Roma dönemlerine ait eserler çoğunluktadır. Ayrıca Bizans, Artuklu ve Osmanlı dönemlerine ait çiniler, sikkeler, savaş araçları, mezar taşları, mimari parçalar ile Hititlerden kalma Ana Tanrıça Kabartması, Bronz Ejder Sfenksi, Klasik Çağ Bronz Afrodite Heykeli müzenin belli başlı eserleri arasında yer almaktadır.

• **Ziya Gökalp Müzesi:**

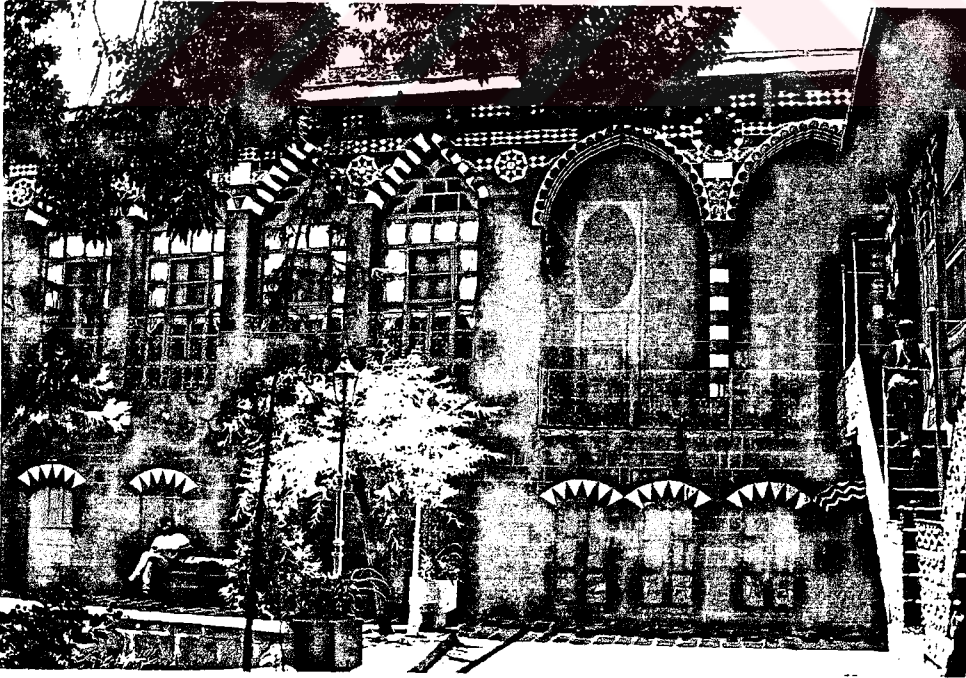
Tanınmış Türk filozofu ve fikir adamı olan Ziya Gökalp'in doğduğu ev 1962 yılında müze olarak ziyarete açılmıştır. Avlulu, iki katlı eski bir konak olan müzede, Ziya Gökalp'e ait eşya, kitapları, yazdığı eserler, hakkında yazılan eserler, Diyarbakır gazetesinin 1869-1878 yıllarına ait ilk koleksiyonu, Diyarbakır Şeriyeye Mahkemesi Sicilleri bulunmaktadır. Müzenin zengin bir kitaplığı da mevcuttur (Bkz. Resim 4.7).

Resim 4.7 Ziya Gökalp Evi

- **Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi:**

Tanınmış şairlerimizden Cahit Sıtkı Tarancı'nın doğduğu ev 1973 yılında Kültür Müzesi olarak düzenlenmiş ve ziyarete açılmıştır. Müzede, Cahit Sıtkı Tarancı'nın kitapları, el yazıları, kullandığı eşyalar, fotoğraflar, hakkındaki yazıların yanısıra yöreye ait kültürel bazı öğeler de sergilenmektedir. Bu anlamda bir bölümü ile etnoğrafya müzesi işlevini de görmektedir (Resim 4.8).

Resim 4.8 Cahit Sıtkı Tarancı Evi

- **Gazi-Seman Köşkü:**

Dicle nehrine bakan yamaçta bulunan bu tarihi köşk, Atatürk'ün Diyarbakır'da bulunduğu yıllarda kendisine tahsis edilmiş olması nedeniyle daha sonra, kullandığı eşyaların değeri açısından müze haline getirilmiştir. Buraya Atatürk Köşkü de denilmekte, etrafı gezi ve mesire alanı olarak kullanılmaktadır (Resim 4.9).

Resim 4.9 Gazi Seman Köşkü

- **Camiler:**

Diyarbakır'da çeşitli dönemlerde yapılmış camiler çok değişik mimari ürünleri sergilemektedir.

- **İbn-i Sin Cami:**

Yapıtırımı ve yapılış tarihi bilinmemekle beraber Osmanlı'lardan öncesine ait olduğu sanılmaktadır.

- **Nebi Cami:**

Bu camiye "Peygamber Cami" de denilir. XV. yüzyıldan kalmış bir Akkoyunlu eseridir. 1530 yılında kent halkından "Kasap Hacı Hüseyin" adlı biri tarafından yaptırılmıştır.

- **Hoca Ahmed Cami:**

Buna "Ayni Minare Cami" de denilmektedir. Akkoyunlular dönemine aittir. H. 904 (M. 1498) yılında Hacı Ahmed isimli bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır.

- **Ömer Şeddad Cami:**

Ömer Şeddad isimli biri tarafından buranın cami haline getirildiği kitabelerinden anlaşılmaktadır. Ancak kitabelerdeki tahribatlar nedeniyle hangi tarihte yapıldığı anlaşılamamaktadır.

- **Ulu Cami:**

Anadolu'nun en eski camilerindendir. 639 yılında İslam orduları tarafından Diyarbakır fethedildiği zaman, şehrin ortasında yer alan Mar-Toma Kilisesi'nin üçte biri, daha sonrada tamamı camiye çevrilerek Ulu Cami adını almıştır. Bu cami hemen her devirde yeniden onarılmış, motif ve kitabelerle süslenmiştir (Bkz. Resim 4.10, 4.11).

Resim 4.10 Ulu Cami Avlusundan Bir Görünüş

Resim 4.11 Ulu Cami

- **Lala Bey Cami:**

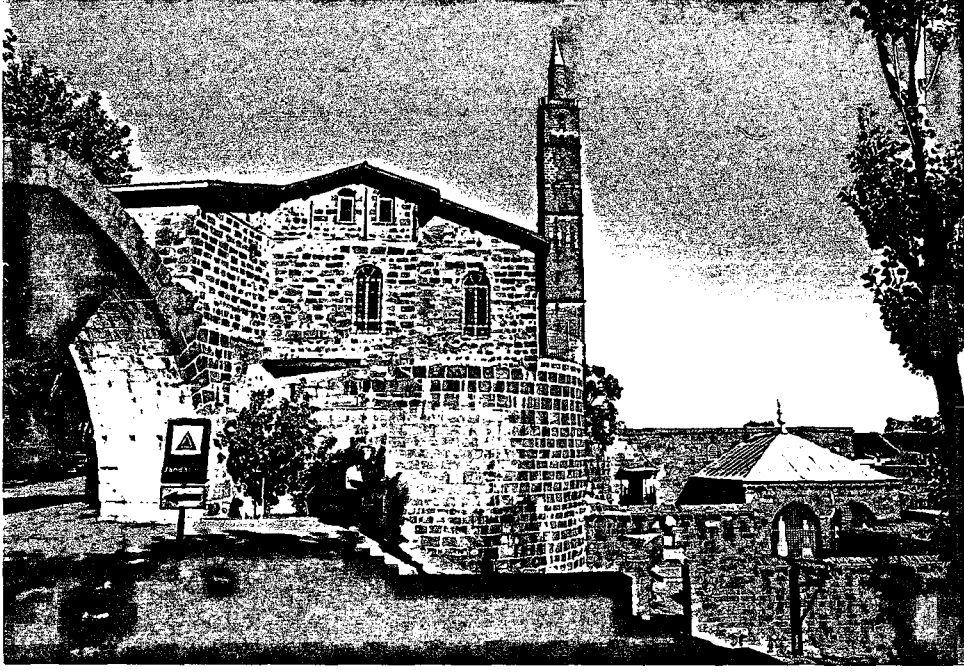
Kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemekle beraber Akkoyunlular zamanında Eğil Beylerinden Lala Kasım Bey tarafından yaptırıldığı ileri sürülmektedir. Cami'nin en erken XV. yüzyıl ortasında, en geç XVI. yüzyıl ilk çeyreği arasında yapılmış olması mümkündür.

- **Fatih Paşa Cami:**

Diyarbakır fatihi ve ilk valisi Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. İlk Osmanlı eseridir. Buna "Kurşunlu Cami" de denilmektedir. H. 922-927 (M. 1516-1520) yılları arasında inşa edilmiştir.

- **Kale Cami:**

Buna "Hazreti Süleyman Cami", "Nasıriyye Cami" de denilmektedir. Cami minaresindeki kitabelerden Cami'nin H. 550 (M. 1155) tarihinde "Nisanoğlu Ebu'l-Kasım Ali" tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Bkz. Resim 4.12).

Resim 4.12 Kale Cami

- **Hüsrev Paşa Cami:**

Osmanlı devri Diyarbakır valilerinin ikincisi olan Hüsrev Paşa tarafından H. 928-935 (M. 1521-1528) yılları arasında yaptırılmıştır.

- **İskender Paşa Cami:**

Vali İskender Paşa tarafından H. 958 (M. 1551) yılında yaptırılmış olup, bir Osmanlı eseridir.

- **Safa Cami:**

Yapılış tarihi belli değildir. Akkoyunlu eseri olduğu sanılmaktadır. Uzun Hasan tarafından XV. yüzyıl ortalarında yaptırıldığı ve şehre hürmeten "Cami-üs Safi" dendiği, sonradan "Cami-üs Safa" ya çevrildiği tahmin edilmektedir (Bkz. Resim 4.13).

- **Defterdar Cami:**

Defterdar Ahmet Paşa tarafından H. 1003 (M. 1594) yılında yaptırılmıştır. Osmanlı dönemi yapısıdır.

- **Kurt İsmail Paşa Cami:**

Vali Kurt İsmail Paşa tarafından H. 1285-1292 (M. 1869-1875) yılları arasında yaptırılmıştır. Son Osmanlı devri mimarisini yansıtmaktadır.

- **Şeyh Mutahhar Cami:**

Akkoyunlu eseri olup H. 906 (M. 1500) yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Akkoyunlu Sultanı Kasım Han tarafından yaptırılmıştır (Bkz. Resim 4.14).

Resim 4.13 Safa Cami

Resim 4.14 Şeyh Mutahhar Cami

- **Melik Ahmet Paşa Cami:**

Buna "Melek Ahmet Paşa Cami" de denilir. Diyarbakırlı Melek Ahmet Paşa tarafından H. 995-999 (M. 1587-1591) yılları arasında yaptırılmıştır. Bir Osmanlı eseridir.

- **Nasuh Paşa Cami:**

Nasuh Paşa'nın valiliği sırasında H. 1015-1020 (M. 1606-1611) yılları arasında yapılmıştır. Osmanlı dönemi yapısıdır.

- **Arap Şeyh Cami:**

Kara Mustafa Paşa tarafından H. 1054-1060 (M. 1644-1650) yıllarında yaptırılmıştır. Osmanlı dönemi yapısıdır.

- **Ali Paşa Cami:**

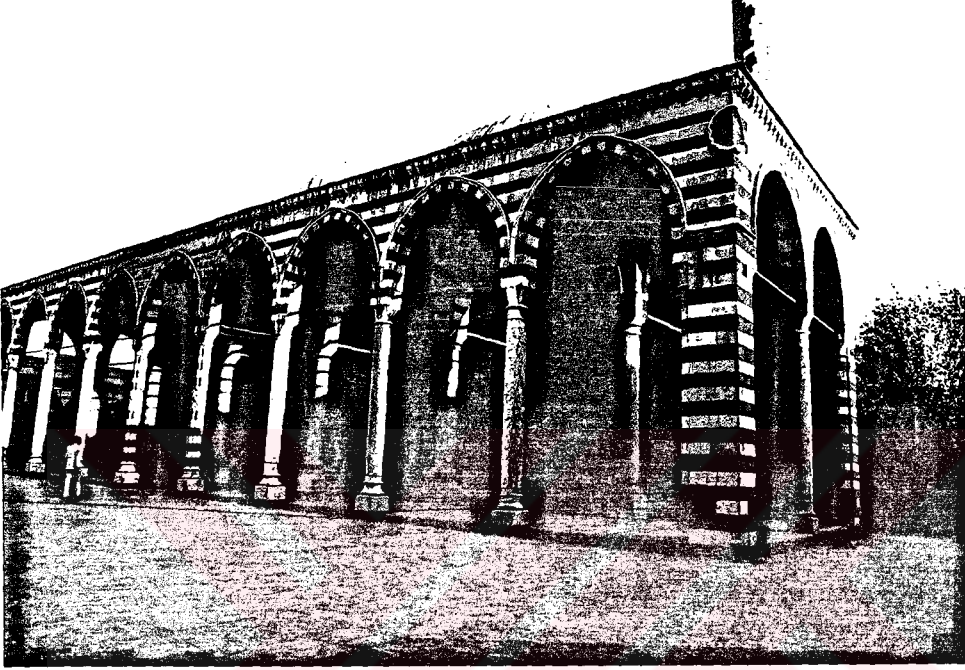
Diyarbakır valilerinden Hadım Ali Paşa tarafından H. 941-944 (M. 1534-1537) yılları arasında yaptırılmıştır (Resim 4.15).

Resim 4.15 Ali Paşa Cami

- **Behram Paşa Cami:**

Osmanlı dönemi camilerinin en güzelidir. 13. Osmanlı valisi Halhallı Behram Paşa tarafından yaptırılmıştır. İnşasına H. 972 (M. 1564) yılında başlanmış ve H. 980 (M. 1572) yılında bitirilmiştir. Mimarı, Mimar Sinan'dır (Resim 4.16).

Resim 4.16 Behram Paşa Cami

- **Mescidler:**

Camilerin yanısıra Diyarbakır'da bulunan mescidlerde geçmiş medeniyetlerin izlerini taşıyan mimarisi ve tarihi ile incelenmeye değer yapılardır.

- **Mervâni Mescidi:**

Kitabesine göre H. 447 (M. 1065) yılında Mervanoğlu Ahmet tarafından yaptırılmıştır.

- **İbrahim Bey Mescidi:**

Akkoyunlu Kasım Padişah'ın yeğeni İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır. Aynı adı taşıyan mahallededir. XV. yüzyıl sonunda veya XVI. yüzyıl ilk çeyreğinde yapılmıştır.

- **Taceddin Mescidi:**

Akkoyunlu dönemi eserlerindedir. Ancak yapılış tarihi belli değildir. Akkoyunluların Diyarbakır'da egemen oldukları 1401-1507 yılları arasında yapıldığı bilinmektedir. Aynı adı taşıyan mahallededir.

- **Hacı Büzürk Mescidi:**

Akkoyunlular Devri eseri olan mescidin kesin yapım tarihi belli değildir. Akkoyunluların Diyarbakır egemenlikleri 1401-1507 yılları arasında olduğuna göre bu yapının bir XV.yüzyıl eseri olması mümkündür.

- **Kavvas-ı Sağır Mescidi:**

Bu mescid XVI. yüzyıldan kalma ilk Osmanlı mescidlerindedir. Kemaleddin ve Cemaleddin isimli iki kardeş tarafından yaptırılmıştır.

- **Molla Bahaddin Mescidi:**

Halk arasında Kozlu Cami diye adlandırılan bu mescidin, yapım tarihi ve devri kesin olarak bilinmemekle beraber, XVI. yüzyıldan kalma olduğu sanılmaktadır.

- **Çağaloğlu Mescidi:**

H. 989 (M. 1581) yılında vali olarak bulunan Çağalzade Sinan Paşa veya bunun oğlu olan ve 1604'de valilik yapan Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır.

- **Salos Mescidi:**

Sur içinde bulunan Gazi Caddesinin yapımı sırasında Caddeye rastlayan bir kısmı kesilen, diğer bir kısmı onarılan bu mescidin yapım tarihi belli değildir. Ancak XVI. yüzyıl Osmanlı yapısı olması muhtemeldir.

- **Dabanoğlu Mescidi:**

H. 1180 (M. 1696) yılında Diyarbakır valisi olarak bulunan Tabanzade Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. XVII. yüzyıl sonuna ait bir Osmanlı eseridir.

- **Medreseler:**

Diyarbakır yüzyıllardan beri bir ilim ve irfan yuvası olma özelliğindedir. Tarihte yapılmış medreselere bakıldığında Diyarbakır'ın bu özelliği anlaşılmaktadır. Türklerin Anadolu'yu fethetmeye başlamasıyla birlikte gelişen eğitim Diyarbakır'ı da kapsayarak bu yönde çalışmaların yapılacağı Medrese yapılarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yapılar, tarihi ve mimari özelliği olan yapılardır.

- **Zinciriye Medresesi:**

Asıl adı Sincariye Medresesi'dir. Ulu Cami'nin batısındadır. Bina H. 595 (M. 1198) yılında inşa edilmiştir. Bazı kaynaklara göre Artuklular, bazı kaynaklara göre ise Eyyubiler dönemi eseridir.

- **Ali Paşa Medresesi:**

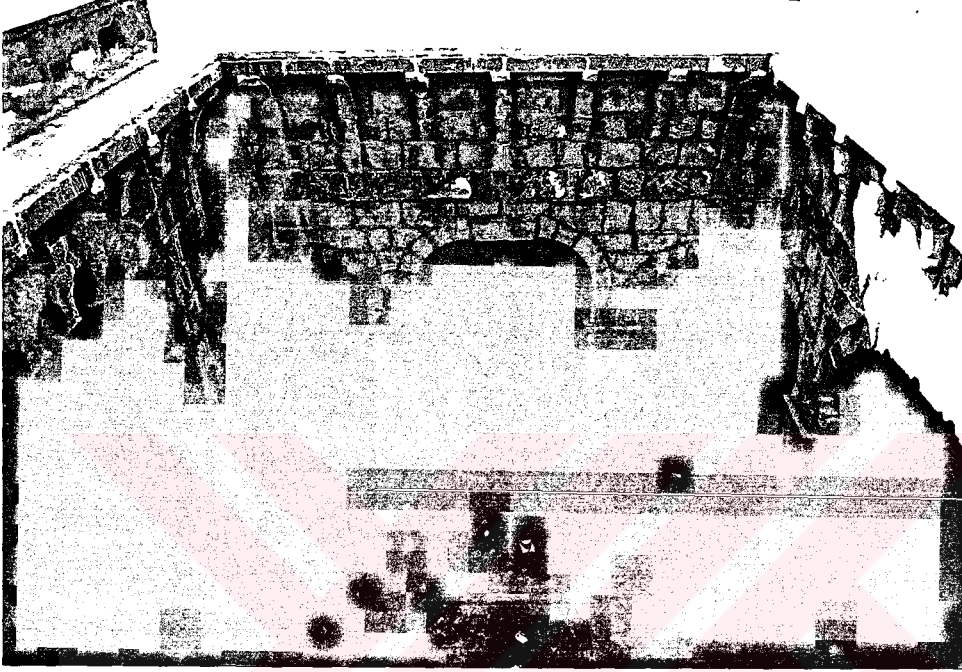
Bu medrese Osmanlı valilerinden Hadım Ali Paşa tarafından H. 941-944 (M. 1543-1537) yıllarında yaptırılmıştır.

- **Müslihiddin Lâri Medresesi:**

XVI. yüzyılın ilk yarısında ünlü bilgin Lâri tarafından yaptırılmıştır.

- **Mesudiye Medresesi:**

Diyarbakır'da yapılmış ilk büyük medresedir. Medrese'nin yapımına Artuklular zamanında H. 595 (M. 1198) yılında Ebû Muzaffer Sökmen II zamanında başlanmış, H. 622 (M. 1223) yılında son şeklini almıştır (Resim 4.17).

Resim 4.17 Mesudiye Medresesi

- **Kiliseler:**

Hristiyanların Diyarbakır'da egemenliği zamanında birçok kilise yapılmıştır. Ancak bunlardan birkaçı günümüze ulaşmıştır.

- **Mar-Thoma Kilisesi:**

İlk yapılış tarihi bilinmeyen bu kilise 639' daki islam fethiyle beraber önce üçte biri daha sonra ise tamamı camiye çevrilmiştir.

- **Saint-Corc Kilisesi:**

Diyarbakır surlarının iç-kale kesiminde bulunan bu kilisenin yapılış tarihi bilinmemektedir. Bu kilise yapısı günümüzde cezaevi olarak kullanılmaktadır.

- **Meryemana Kilisesi:**

Diyarbakır'da bulunan kilise yapıları arasında en gösterişli olanıdır. VI. yüzyıldan kalma bir yapıdır. İçinde bazı azizlerin türbesi bulunan bu kilise, yabancı turistlerin oldukça ilgisini çekmektedir (Bkz. Resim 4.18).

- **Mar-Pityon Kilisesi:**

Bu kilise'nin yapılış tarihi bilinmemektedir (Bkz. Resim 4.19, 4.20).

Resim 4.18 Meryemana Kilisesi

Resim 4.19 Mar-Pityon Kilisesi

Resim 4.20 Mar-Pityon Kilisesi

– **Türbeler:**

Diyarbakır'da Türklerin egemenlikleriyle beraber gelişen bir yapı türü'de türbelerdir. Bu türbelere Sultan Şüca Türbesi; H. 605 (M. 1208-1209) tarihli, Şeyh Yusuf Hemedanî Türbesi; Hangi tarihte yapıldığı bilinmemekte ancak XV. yüzyıl sonu XVI. yüzyıl başı arasında yapıldığı sanılmaktadır, Şeyh Abdülcelil Türbesi; Safa Cami avlusundadır ancak hangi tarihte yapıldığı bilinmemekte XV. yüzyıl sonu XVI. yüzyıl başında yapıldığı sanılmaktadır, Lala Bey Türbesi; XV. yüzyıl başlarında yapıldığı sanılmaktadır, Sarı Saltık Türbesi; Hangi tarihte ve kim tarafından yaptırıldığı belli değildir, Zincirkıran Türbesi; Yapı'nın ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir, Karadeniz Türbesi; Bu türbenin asıl adı Mir Seyyaf Türbesidir. Yapılış tarihi ve kim tarafından yapıldığı belli değildir, Fatih Paşa Türbesi; Diyarbakır fatihi ve ilk Osmanlı valisi Bıyıklı Mehmed Paşa'nın türbesidir ve H. 928 (M. 1522) tarihinde yapılmıştır, İskender Paşa Türbesi; yapım tarihi belli olmamakla beraber H. 973 (M. 1565) yılından önce yaptırıldığı sanılmaktadır, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi; H. 993 (M. 1585) yılında yaptırılmış olup, Diyarbakır valilerinden Özdemiroğlu Osman Paşa'nın türbesidir.

- Bedesten ve Çarşılar:

Diyarbakır, uzun yıllar Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ticaret ve endüstri merkezlerinden biri olmuştur. Ticaret ve sanayi alanındaki bu gelişme, burayı egemenlikleri altına almış medeniyetlerin, halkı belirli yönere sevketmeleri sonucunda oluşmuştur.

Asur'lular, güzel sanatlarda, Urartu'lar oymacılık, kuyumculuk ve maden işleme sanatında çok ileri durumdaydılar. Maden işçiliğinin Ön-Asya'ya buradan yayıldığı ve Etrüks'ler eliyle Ege'ye, oradan da İtalya'ya geçtiği ileri sürülmektedir.

XII., XIII. ve XIV. yüzyıllarda bölgede ticaret hayatı çok gelişmiş, keten bezleri, mendil ve şeritler ihraç edilmiş halı, kumaş, mefruşat ve çadır bezleri üretilmiştir. Aynı zamanda madencilik de son derece gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır (Beysanoğlu, 1987).

Akkoyunlu'lar zamanında ipek, sof ve aba gibi mallar son derece gösterişli mallardı. Buradan İstanbul ve Avrupa'ya gönderiliyordu. Yine bu dönemde el sanatları ve çinicilik de gelişmiştir.

XVI. ve XVII. yüzyılları arasında ipeklilerin yanı sıra pamuk, deri, puşu, halı, kilim, cicim, şal, keçe, renkli sahtiyenler, demir ve madeni eşyalar, baharat, sabun, çeşitli yiyecek maddeleri önemli bir yer tutuyordu.

Buradan geçen transit mallar arasında, siyah ve beyaz esirler, İran (Yezd), Avrupa (Frengî), Rum (Anadolu) kumaşları da bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra bir de güherçile imal edilmekte ve buradan Halep ile Trablusşam'a işlenmiş güherçile gönderilmekteydi (İslam Ans., 1994).XVI. yüzyılın ikinci yarısında kuyumculuk ve gümüş işçiliği çok gelişmiş bir sanat dalı olarak görünmektedir.

Hayvancılık merkezi durumunda olan şehirde, koyun pazarı da bulunmakta ve buradan İstanbul'a Türkmen koyunları gönderilmekteydi.

XVIII. ve XIX. yüzyılları arasında ticaret yolu, Bağdat yoluyla Diyarbakır'a ulaşmaktaydı ve bu yolla Diyarbakır'a gerekli tüm mallar gelmekteydi. Bunlar arasında yıllık toplam 2-3 bin develik kervanlarla gelen Hint çiviti, tömbekisi ve kahvesi, Basra'dan gelen manda derisi bulunmaktaydı.

Ancak ticaret yolu'nun Halep yoluna kaymasıyla Diyarbakır'daki ticari etkinlik oldukça zayıflamıştır. Bu dönemlerde ticaret, ceviz ve ham ipek üzerinde yoğunlaşarak sınırlı kalmıştır.

Diyarbakır'da bu hareketli alışveriş ortamına hizmet edecek bedesten ve çarşılar yapılmıştır. Bu bedesten ve çarşılar, Diyarbakır'da gelişmiş ticaret ve sanat dallarına uygun şekilde biçimlenmiştir.

Diyarbakırda da yapılmış olan ve Osmanlı mimarisinin geliştirdiği yapı tipi bedesten, 1894 ve 1914 yıllarında çıkan iki ayrı yangın sonucu günümüze ulaşamamıştır (Cezar, 1983).

Diyarbakır'daki Kapalıçarşı mimarisine örnek olarak günümüze kadar ulaşabilen Hasan Paşa Hanı'na bitişik olan kuyumcular çarşısı verilebilir (Bkz. Resim 4.21).

Resim 4.21 Kuyumcular Çarşısı

Bedesten ve çarşılar ise, şehrin merkezini oluşturmuşlardır. Çevre köylerde yaşayan halk, sur kapılarından şehre girer, alış-veriş yapar ve sonra köyelerine geri dönerlerdi. Köylünün yemenilerini aldığı Yemenciler Çarşısı (Bkz. Resim 4.22), tarım aletlerinin üretilip onarıldığı Demirciler Çarşısı (Bkz. Resim 4.23), hazır ayakkabıların alındığı Ayakkabıcılar Çarşısı (Bkz. Resim 4.24), ürünlerin satıldığı Buğday Pazarı, Yoğurt Pazarı, Şıra Pazarı ve eski eşyaların satıldığı Sipahi Pazarı (Bkz. Resim 4.25) bu bölgededir (Çetin, 1993).

Resim 4.22 Yemenciler Çarşısı

Resim 4.23 Demirciler Çarşısı

Resim 4.24 Ayakabıcılar Çarşısı

Resim 4.25 Sipahi Pazarı

4.1.4.3.b. Sur Dışında Bulunan Tarihi Yapılar:

Diyarbakır'da sur içinde bulunan tarihi yapıların yanı sıra, sur dışında da belirli dönemlerde yapılmış tarihi köşkler, bağ evleri ve köprüler bulunmaktadır. Köprüler ve bağ evleri sur içindeki yapı yoğunluğunun dışında olduğundan daha rahat bir mimari sergilemiş ve daha gösterişli yapılmışlardır.

– Köşkler:

Köşkler, sur içindeki evlerde olduğu gibi sıkışma zorunluluğunda olmayan yapılardır. Yazlık olarak kullanılan ve sürekli ikamet edilmeyen yapılar olan bu köşkler, Dicle sahiline bakan yamaçta sıralanmışlardır. Bu evlerde de, sur içi evlerinde olduğu gibi zengin süslemeler göze çarpmaktadır (Bkz. Resim 4.6).

– Bağ Evleri:

Bağ evleri de, köşklere olduğu gibi sürekli kullanılmayan ve yalnız yazın kullanılan evlerdir. Bu evler, bağların yoğun olduğu alanlarda yapılmışlardır.

– Köprüler:

Diyarbakır ilinde, çeşitli devirlerde köprüler yapılmıştır. Ancak günümüzde bu köprüler son derece bakımsız kalmıştır.

• Dicle Köprüsü:

Kentin Mardin Kapısı yönünde ve kent surlarına 3 km uzaklıkta bulunan bu on gözlü köprü, 1065 yılında Mervanoğulları'ndan Nizamüddeve Nasr tarafından yaptırılmıştır. Mimari bütünlüğünü yitirmiş olmasına karşın, üzerinde bulunan aslan kabartması ve bitkisel süslemeleri önemlidir (Resim 4.26).

Resim 4.26 Dicle Köprüsü

- **Devegeçidi Köprüsü:**

Devegeçidi çayı'nın Dicle'ye döküldüğü yerdedir. 1218 yılında yapılmış olan bu yedi gözlü köprü mimari ve yazıtlarıyla ilginç bir Artuklu eseridir.

- **IV. Murat Köprüsü:**

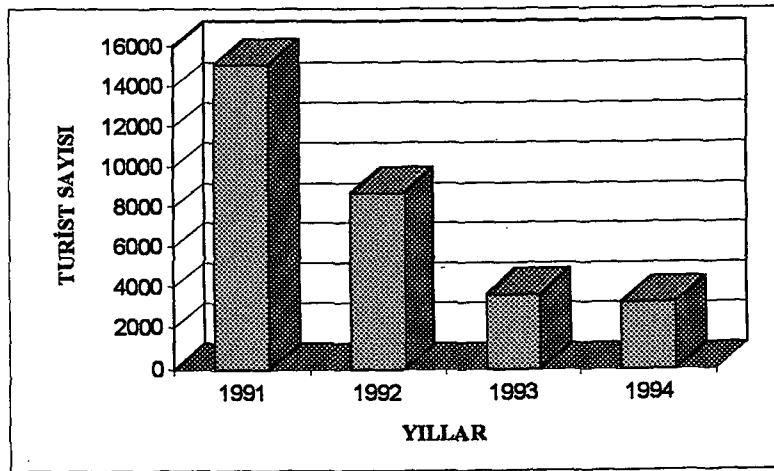
Diyarbakır-Ergani yolu üzerinde IV. Murat çayı'nın üzerinde bulunan bu altı gözlü köprüyü, IV. Murat Bağdat Seferi sırasında yaptırmıştır.

4.2. Diyarbakır'daki Turizm Potansiyelinin İncelenmesi:

Tarihin çeşitli devirlerinde egemenliklerini sürdürmüş olan bir çok medeniyet, Diyarbakır'da çok değişik yapıları bizlere miras bırakmışlardır. Yerli ve yabancı bir çok turistin ilgisini çeken bu yapılar, Diyarbakır'ı bir turizm şehri haline getirmektedir. Ancak, mevcut konaklama tesisleri'nin yetersizliği ve düşük standartlı olması, özellikle yabancı turistlerin buraya günübirlik gelip gitmelerine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra yeme- içme tesislerinin yetersizliği de Diyarbakır'ı turistik açıdan etkilemektedir.

4.2.1. Diyarbakır İlinde Mevcut Turizm ve Yatırım Belgeli Tesisler:

Diyarbakır ilinde bulunan mevcut turizm işletme belgeli tesislerin yıldızının düşük olması ve bunun yanı sıra, çok zengin bir tarihi dokuya sahip olmasına rağmen bu yapıların oldukça bakımsız kalması, Diyarbakır'a gelen turist sayısını her geçen yıl biraz daha azaltmaktadır. 1991 yılında Diyarbakır'a 15.129 turist gelmiş olmasına rağmen 1994 yılında bu sayı 3.210 kişiye düşmüştür (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 1991 ile 1994 Yılları Arasında Diyarbakır'a Gelen Turist Sayısı
Kaynak: Diyarbakır Turizm Müdürlüğü'nden alınan veriler sonucu grafik çıkarılmıştır.

Turist sayısının yükseltilmesi, yerel yöneticilerin halkı koruma konusunda bilinçlendirmeleri sonucu mümkün olacaktır. Bunun yanı sıra, turizm yatırım belgeli yeni konaklama tesislerinin yapılması da turist sayısının günöbirlükçi değil de konaklama amacıyla gelmesine olumlu katkıda bulunacaktır.

4.2.1.1. Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri:

<u>Tesisin Adı</u>	<u>Sınıfı</u>	<u>Yatak Kapasitesi</u>
Turistik Otel	2 yıldız-3.S.	108
Demir Otel	4 yıldız	112
D.Büyük Otel	2 yıldız-3.S.	132
Dicle Otel	1 yıldız	50
Derya Otel	1 yıldız-4.S.	56
Saraç Otel	1 yıldız-4.S.	70
Amid Otel	1 yıldız-4.S.	66
Arslan Otel	1 yıldız-4.S.	58
Kristalim Otel	2 yıldız-3.S.	36
B.Kervansaray Otel	Özel Belgeli	99
Muş Oteli	1 yıldız-4.S.	32

4.2.1.2. Turizm Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri:

<u>Tesisin Adı:</u>	<u>Sınıfı:</u>	<u>Yatak Kapasitesi:</u>
Malabadi Otel	5 yıldız	196
Şahmeran Otel	5 yıldız	310
Ayyıldız Otel	4 yıldız	399
Mezopotamya Otel	4 yıldız	190
Hevsel Otel	4 yıldız	172
Ekrem Gür Otel	3 yıldız	140
M.A.Ş. Otel	3 yıldız	165
Zembil Otel	3 yıldız	112
Okaylar Otel	2 yıldız	84
Eyyubi Otel	Özel Belgeli	24
Çermik Kaplıcası Oteli	-	120

4.2.1.3. Turizm İşletme ve Yatırım Belgeli Yeme-İçme Tesisleri:

<u>Tesisin Adı:</u>	<u>Sınıfı:</u>	<u>Müşteri Kapasitesi:</u>
Selim Amca Sofra Salonu	2. Sınıf İşletme Bel.	104
Beyzade Restaurant	2. Sınıf İşletme Bel.	115
B. Atlıhan Restaurant	Yatırım Bel.	90
Pilmen Restaurant	-	-

4.2.2. Belediye Belgeli Tesisler:**4.2.2.1. Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri:**

<u>Tesisin Adı</u>	<u>Sınıfı</u>	<u>Yatak Sayısı</u>
Malkoç Otel	1	65
Köprücü Otel	1	65
Nil Otel	1	60
Murat Otel	1	66
Aslan Palas	1	62
Surkent Otel	2	49
Şen Palas Otel	2	54
Farisoğlu Otel	2	50
Mehmetoğlu Otel	2	51
Cihan Palas	2	60
Ertem Otel	2	60
Çam Palas	2	48
İnci Otel	2	30
Uğur Palas	2	72
Kent Palas	2	36
Nur Oteli	2	64
Sur Palas	2	76
Akdağ Otel	2	87
Şenol Otel	2	38
Laçın Otel	2	41
Diyar Otel	2	68

4.2.2.2. Belediye Belgeli Yeme İçme Tesisleri:

Diyarbakır'da bulunan yeme-içme tesislerinin yetersizliği de turist sayısını etkilemektedir. Zorunlu bir ihtiyaç olan yemek yeme fonksiyonunu daha sağlıklı ve güzel bir ortamda gidermek isteyen turist, bu ihtiyacına cevap verecek yeterli tesisi bulamamaktadır.

Mevcut tesisler bu ihtiyacı kısmen karşılamakta ancak, ihtiyacı giderecek özellikli bir restaurant bulunmamaktadır.

- Agora Restaurant.
- Aydın Restaurant.
- Ocakbaşı Restaurant.
- Tıp Lokali.
- Güneydoğu Gazeteciler Lokali.

4.2.3. Diyarbakır İlinde Bulunan Mevcut Tesislerin Faaliyetleri:

İl'de yer alan turistik tesislerin tamamı kent merkezindedir. Kentin ekonomik ve sosyal açıdan bölge merkezi durumunda bulunmasından kaynaklanan işe dayalı hareketlilikten doğan talebe yönelik konaklama ve yeme içme tesisleri mevcut turizm yatırımlarını oluşturmaktadır. İl'de şehir oteli niteliğinde belediye denetiminde 21 otel bulunmaktadır. Ayrıca yılda yaklaşık 2500 geceleme düzeyindeki yabancı turist hareketine yönelik olarak faaliyet gösteren turizm belgeli konaklama tesisleri sayısı 10'dur. İl genelinde belgeli tesislerin geceleme kapasitesi 286.160 geceleme/yıldır. Konaklama harici, günübirlik kullanıma yönelik 2 tane turiste yönelik, 5 tane turistik otel bünyesinde, 5 tane de belediye denetiminde olmak üzere, 12 restaurant kent merkezinde yer almaktadır. İl'de yeme-içme tesisleri dışında günübirlik rekreatif faaliyetlere yönelik düzenlenmiş tek mesire ve piknik alanı Devegeçidi Barajı yanında bulunan ve D.S.İ. tarafından kontrol edilen alandır.

4.2.4. Yeni Yatırımlar:

İl'de turizm yatırım belgeli yeni konaklama yatırımları da mevcuttur. Bu yatırımların 5'i kent merkezinde, sur dışında ve 2 tanesi de kent dışında yer almaktadır. Kent merkezindeki yatırımların hepsi 3 yıldız ve üzerinde olup toplam 990 yatak kapasitelidir. Kent dışındaki 3 yıldızlı iki yatırımın kapasitesi 196 yataktır. Yatırım halindeki turistik tesislerin toplam kapasitesi ise 1186 yataktır.

Yatırım belgeli günübirlik tesis yoktur. Ancak yatırım halindeki otellerin tamamında bulunacak restaurantların kapasitesi yaklaşık 800 kişidir.

4.2.5. Yatırımların Gelişimi:

Turizm sektörünün gelişimi için, bir yörenin turizm hareketlerine konu olabilecek potansiyel kaynaklarının sayı, çeşit ve kalitesinin yeterli düzeyde bulunması gerekmektedir. Bu kaynaklar sadece deniz, orman, göl vb. doğal, ya da tarihi-kültürel mirasın günümüze uzanan kalıntıları değildir. İç veya dış politik-sosyal-ekonomik mevcut koşullar, koşullardaki değişme ve gelişmeler sektörünün gelişimi üzerinde son derece etkilidir.

Diyarbakır ilinde turizm yatırımları, son yıllara kadar, sektörün ekonomi içerisindeki genel durumu doğrultusunda yeterli bir gelişme düzeyine ulaşamamıştır. Bunun başlıca nedenleri;

- İl'de ekonomik yapının, turizme kaynak aktaracak yeterli sermaye birikimi yaratamaması ve dolayısı ile yerel müteşebbis yokluğu, yatırımcı güce erişebilen sermaye sahiplerinin ise genel nüfus hareketleri paralelinde il dışına, büyük kentlere (İstanbul, Ankara, İzmir) göç etmesi,
- Hükümet turizm politikalarında önceliğin doğal kültürel kaynakların kombinasyonunu veren Akdeniz ve Ege Kıyı Bölgelerine verilmesi, dolayısı ile ilin geri planda kalması,
- İlin yer aldığı bölgenin uzun yıllar kamu yatırımından yeterli pay alamamasından kaynaklanan yetersiz sosyal gelişim düzeyinin "geri kalmışlık" imajı ile il dışından özel sermaye yatırımlarını çekememesi,
- İlin turizm gelişimine konu potansiyelinin yeterince bilinmemesi, dolayısı ile tanıtım eksikliği,
- İlin, sermayenin aradığı güven-huzur ortamını sağlamayan bir bölge içerisinde yer alması,
- Henüz ağırlığı kırsal kesime dayalı nüfusun "turizm" için gerekli sosyo-kültürel düzeye ulaşmamış olması şeklinde özetlenebilir.

4.2.6. Diyarbakır'da Turizm Alanındaki Olası Gelişmeler:

İlin bu güne kadar almış olduğu mesafe ile ulaşmış olduğu konum oldukça iyidir. Bugünkü avantajlı konumu büyük ölçüde, ulaşımında kavşak noktasında bulunmasından doğmuştur.

Turizm sektöründe, gerek GAP projesi ana hedefleri arasında yer alan, ekonomide faaliyetlerin çeşidinin artırılması, bu doğrultuda diğer sektörlerin dolaylı etkileri; Gerekse merkezi otoritenin, ülke genelinde turizmin geliştirilmesi yönündeki politika ve uygulamalarının doğrudan etkileri ile olumlu bir gelişim görülecektir. Kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında bölgeye yapılacak kamu yatırımlarından alınacak payın yükselmesi doğrultusunda, turizmin gelişimi için de gerekli teknik altyapı ve insan kaynaklarının gelişimi sağlanmış olacaktır. Tarım sektöründen başlayarak diğer sektörleri de kapsayacak genel ekonomik gelişme düzeyi içerisinde, il içinden ve dışından kaynaklanan sermaye hareketlerinden turizm sektörünün de kendine düşen payı alması doğaldır. Bu payın yükseltilebilmesi ise, tanıtım ve pazarlaması konularında sağlanacak başarı oranında mümkün olabilecektir.

GAP projesinin Bölge kalkınma düzeyini olumlu etkilemesi ile turizm altyapısını oluşturan beşeri kaynaklar, sosyal-tekniik altyapıdaki olumlu gelişmelerin yanısıra, ilin gelecekteki turizm hareketleri içerisinde, turizm potansiyelini oluşturan temel öğelerden tarihi ve arkeolojik mevcut kaynakların korunması, geliştirilmesi; arkeolojik potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik çalışmalara başlanacak, hızla yürütülmesi ile bu alanda geliştirilmiş, çeşitlendirilmiş, zenginleştirilmiş kaynaklar, doğrudan il kaynaklarına yönelik bir yerli-yabancı konaklama talebinin doğmasını ve gelişmesini sağlayacaktır.

Mevcut kaynakların çevresinde geliştirilecek yeşil alan, ticari aktivite ve hizmetler, bu alanlara yönelik günöbirlik hareketlere de yol açacaktır. İlde eksikliği duyulan rekreasyona yönelik çekim alanları böylece oluşturulabilecektir. GAP Projesi kapsamında gerçekleştirilecek su yüzeylelerinin (barajların) etrafında, kalkınma ile paralel yürüten kentleşme tersine göç olguları ile artacak kentsel nüfusun rekreasyonel taleplerine cevap verecek geniş yeşil alanların düzenlenmesi ile, günümüzde eksikliği çekilen doğal kaynakların çekim faktörü de turizm hareketlerine konu potansiyel içerisinde yerini almış olacaktır.

4.2.7. Turizm Konaklama Talebi:

Bu konudaki araştırmalar GAP Master planında belirtilen veriler gözönüne alınarak değerlendirilmiştir. 2005 yılı için ilde konaklama ile sonuçlanacak turist talebinin kestirilmesinde aşağıdaki varsayımlar temel alınmıştır.

1. Türkiye'de son on yılda turistik belgeli tesislerin sayısı yaklaşık üç kat artmıştır. Önümüzdeki 15 yıl içinde artış yine yaklaşık üç misli olacaktır.
2. GAP Bölgesinin halihazırda ülke genelinden aldığı % 1.8'lik pay, % 2'ye yükselecektir.
3. İlin halihazırda GAP Bölgesinden aldığı pay (% 40) değişmeyecektir.
4. İldeki geceleme sayıları içinde yabancı (% 31) ve yerli (% 69) turist payları aynı kalacaktır.
5. Yabancı gecelemlerin % 70'i Temmuz ve Ağustos ayları olmak üzere iki ayda gerçekleşecektir; Yerli geceleme talebi ise yıl içinde aylar itibarı ile eşit dağılım gösterecektir.
6. Tesisler, iki aylık dönemde ortalama % 75 doluluk oranında çalışacaktır (Kırcalı, 1991).

Bu varsayımlara göre; ilin turistik belgeli yatak ihtiyacı 2005 yılı için yaklaşık 3.100 olarak tahmin edilmektedir. 1990 yılı verilerine göre mevcut 784 belgeli yatak sayısına göre 2005 yılı artışı yaklaşık 4 katına ulaşmış olacaktır. Belediye belgeli sistemlerde halihazırda 1.529 yatak kapasitesi mevcuttur. Bu kapasitenin de aynı oranda artması halinde yaklaşık 6.000 yatağa ulaşacağı beklenmektedir.

Yaşayan sit özelliğinde olan Diyarbakır sur içinin, bünyesinde bulunan tarihi yapıların, turizme yönelik kullanımını sağlamak amacıyla bazı planlamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu planlamalar turizm

gelişimine esas doğal kaynaklar, tarihi ve arkeolojik değerler ile folklorik değerlerin, gelişimini etkileyen diğer faktörlerin analiz ve değerlendirilmesi sonuçları ile ortaya çıkmaktadır.

- Yetersiz olan doğal kaynakların geliştirilmesi,
- Sur içinde bulunan tarihi yapıların turizm hareketlerine yönelik geliştirilmesi,
- Tarihi çok eskilere giden köklü bir kültürün izlerinin renkli ve zengin folklorik yapısında görülmesi ve bu zengin kültürün turizme yönelik değerlendirilmesi,
- Halkın ekonomik durumunun kötü olması, korumaya yönelik bilincin oluşmaması, ancak yerel idareler tarafından halkı bilinçlendirmeye yönelik kurs ve seminerlerin düzenlenmesi,
- Yetersiz olan kentsel hizmetler ve altyapının geliştirilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM V: DİYARBAKIR'DA BULUNAN TARİHİ HANLAR VE BU HANLARDAN HASAN PAŞA HANININ OTEL OLARAK KULLANIMININ İRDELENMESİ

5.1. Hanlar:

Anadolu Selçuklu'ları devrinde gelişen düzenli yol sistemleri ve bu yollar üzerinde sağladıkları güvenli seyahat imkanı, Diyarbakır'ın ticari amaçlı gelişiminde önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Geçmiş çağlardan itibaren Diyarbakır, konumu gereği büyük ve önemli bölgeleri birbirine bağlayan ana yolların kavşağında bulunmaktadır. Bu yollardan biri, Anadolu ve Suriye'den gelerek, Irak'a giderdi. Akdeniz kıyılarını Basra körfezine bağlayan bu en kısa yoldan Diyarbakır'dan ikinci bir yol ayrılıp, Deve-Boynu geçidini aşarak Harput ve Sivas üzerinden Samsun'a ulaşarak, Mezopotamya ile Karadeniz arasındaki ulaşımı sağlardı. Diyarbakır'dan çıkan ayrı bir yol ise, Bitlis ve Van havzası üzerinden Azerbaycan ve İran'a bağlanırdı (Beysanoğlu, 1990).

Diyarbakır'ın önemli yollar üzerinde bulunması, bazı yapıların gelişmesine neden olmuştur. Bunların başında hanlar gelmektedir (Bkz. Şekil 4.1). Diyarbakır'da bulunan hanlar Osmanlılar zamanında yapılmış olup, bu devrin mimarisinin en güzel örneklerindedir. Bu yapılardan günümüze ancak üç tanesi ulaşabilmiştir. Bunlar; Çifte han, Deliller hanı ve Hasan Paşa hanıdır.

5.1.1. Çifte Han:

Bu hanın kesin yapım tarihi ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Eldeki belgelerden XVI. yüzyıldan kalma Osmanlı Devri yapısı olduğu anlaşılmaktadır (Sözen, 1971) (Bkz. Resim 5.1, 5.2).

Han, ilk yapımı sırasında çifte han olarak düşünülmüş, ancak yol açılması sırasında ikincisi yıktırılmıştır. Bütünüyle günümüze kadar gelebilseydi, Diyarbakır hanları içinde birbirine bitişik çifte han biçimiyle değişik bir uygulama örneği teşkil edecekti (Bkz. Şekil 5.1).

Siyah bazalt taştan yapılmış olan bu yapı iki katlıdır. Ortada bir avlusu ve avlunun üç tarafında basık kemerli revakları bulunmaktadır. Hana giriş kapısının biraz ilerisinde soldan bir merdiven üst katla bağlantıyı sağlamaktadır (Bkz. Resim 5.3). Üst kattaki han odalarının önünde de revaklar bulunmaktadır. Odaların avluya bakan yüzlerinde, bir kapı ve bir pencere yer almaktadır (Bkz. Resim 5.4).

Resim 5.1 Çifte Han

Resim 5.2 Çifte Hanın Avlu İle Sokak Bağlantısı

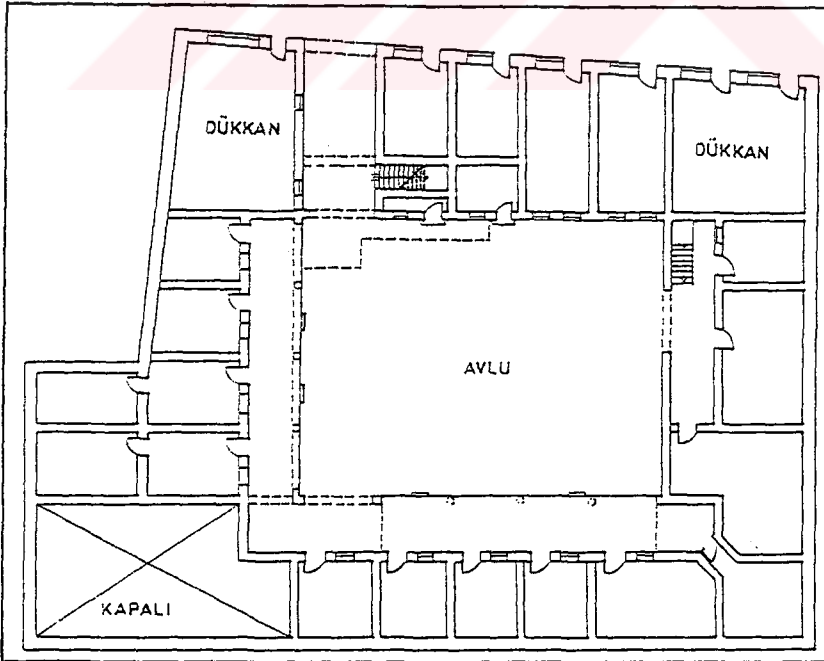

Resim 5.3 Çifte Hanın Merdiveninden Bir Görünüş

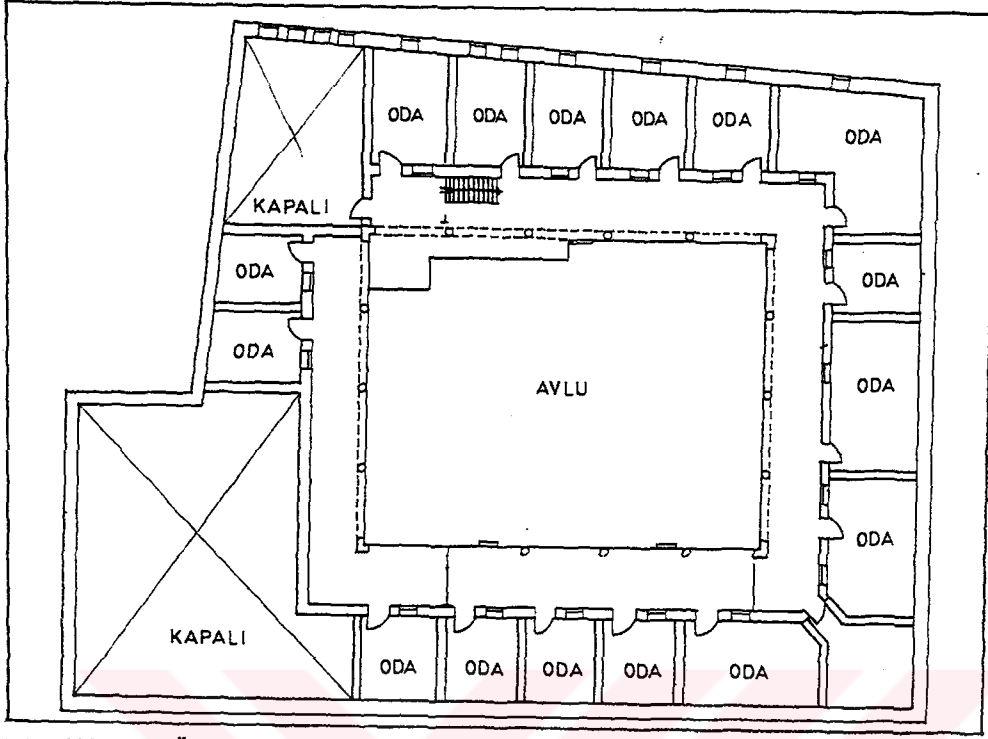
Hanın giriş katı depo olarak kullanılmakta, üst kat ise hiç kullanılmamaktadır. Girişin karşısında bulunan kolun üst katta revaklı geçişleri yıkıldığından, üst katta bu kola ulaşılamamaktadır. Bodrumda ahır bölümü bulunmaktadır (Bkz. Şekil 5.2, 5.3, 5.4). Bu han, Deliller hanı ve Hasan Paşa hanına göre daha yalın ele alınmıştır.

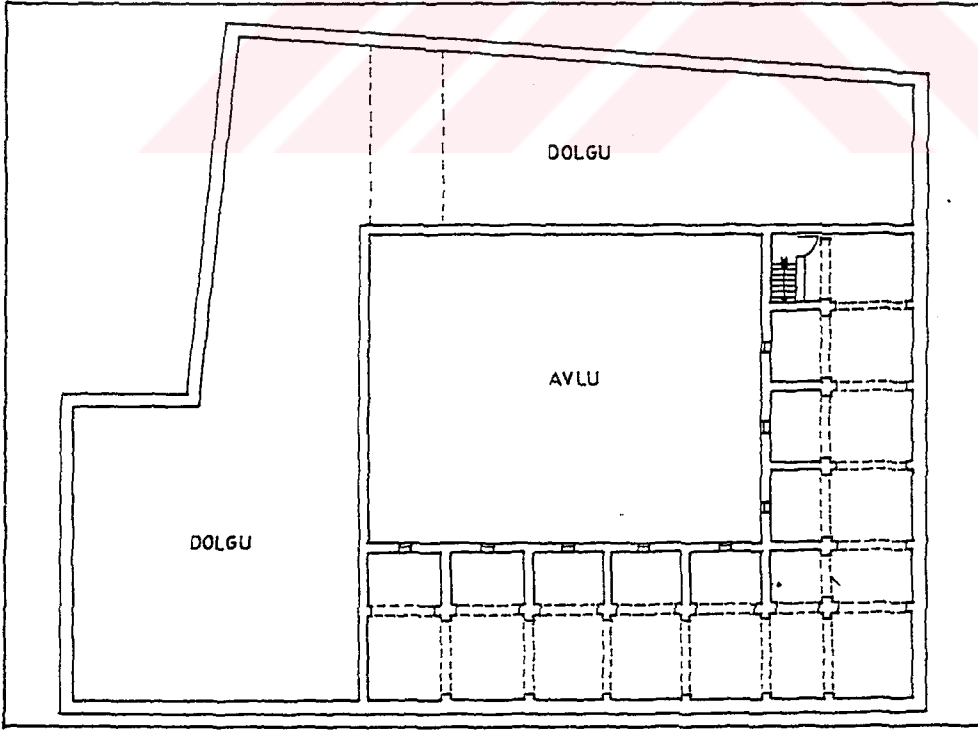
Resim 5.4 Çifte Han Avlu Cephesinden Bir Görünüş

Şekil 5.2 Çifte Han Zemin Kat Plan Krokisi

Şekil 5.3 Çifte Han Üst Kat Plan Krokisi

Şekil 5.4 Çifte Han Bodrum Kat Plan Krokisi

5.1.2. Deliller Hanı (Hüsrev Paşa Hanı):

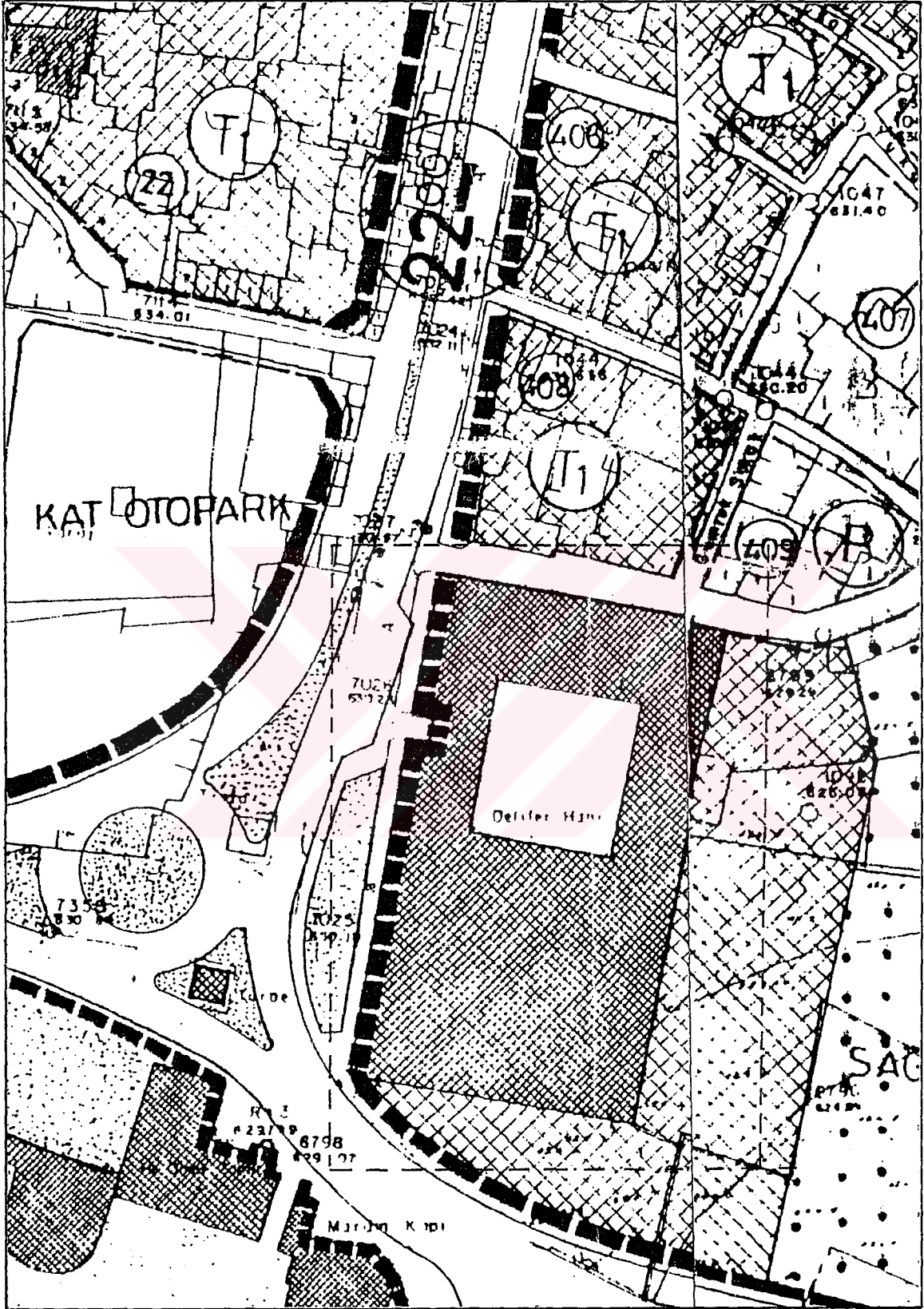
H.934 yılında Diyarbakır'ın ikinci Osmanlı valisi olan Hüsrev Paşa tarafından yaptırılan bu han, Hüsrev Paşa Hanı olarak da bilinmektedir (Bkz. Resim 5.5). Deliller Hanı olarak da bilinen yapının bu adı almasının nedeni, hacı adaylarına rehberlik yapan delillerin burada konaklamasıdır (İslam Ansiklopedisi, 1994). Han karşısındaki geniş alana da Hacılar Harabesi denilmektedir (Bkz. Şekil 5.5).

Oldukça geniş bir alanı kaplayan han, ortasında kareye yakın geniş bir avlusu, bu avlunun etrafında bulunan iki katlı revaklı geçişlerin arkasında yer alan han odaları ile tek katlı bir ahır kısmından meydana gelmiştir. Avlu ortasında bir şadırvan bulunmaktadır (Bkz. Resim 5.6). Girişte ve girişin tam karşısında bulunan merdivenler, üst katla bağlantıyı sağlamaktadır (Bkz. Resim 5.7). Odaların revaklı geçişlere ve oradan da avluya açılan kapılarının yanında bir de pencere bulunmaktadır.

Yeniden kullanım kararı alınarak günümüz koşullarına uydurulmak istenen bu han, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yardımları ile 1984 yılında 49 odalı ve 103 yataklı otel haline getirilmiştir.

Resim 5.5 Deliller Hanı

Şekil: 5.5 Deliler Hanının İmar Paftasındaki Konumu

Resim 5.6 Deliller Hamı Avlusundan Bir Görünüş

Resim 5.7 Deliller Hamı Merdiveninden Bir Görünüş

Hanın ahır ve depo olarak kullanılan ikinci kısmına, güneydeki bir han odasının geçit olarak kullanılacak şekilde düzenlenmesi ile geçilmektedir. Ahır kısmında tek sıra halinde dizilmiş pencereler bu bölümün aydınlatılmasını sağlamaktadır. Bu bölüm restoran olarak düzenlenmiştir (Resim 5.8).

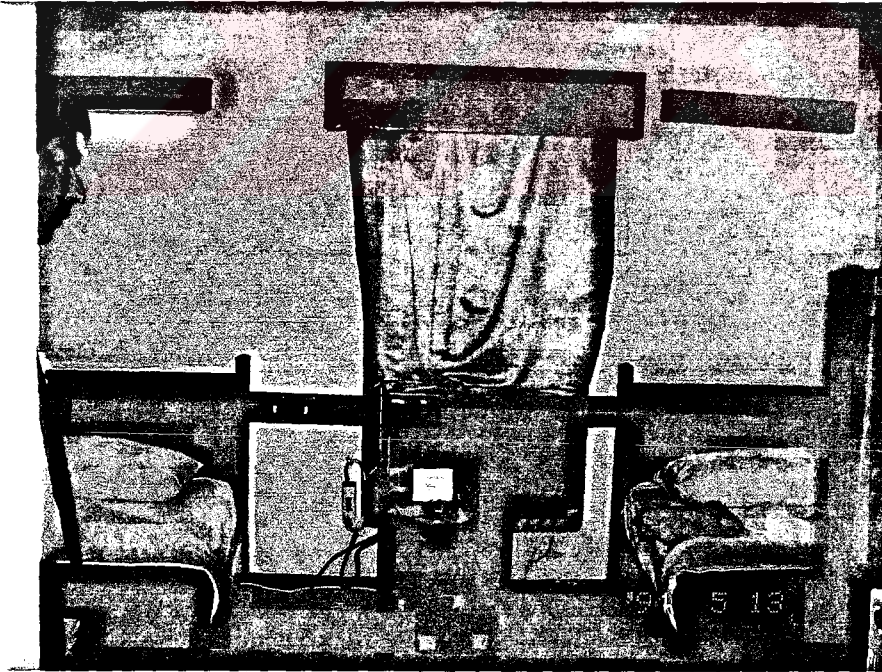

Resim 5.8 Deliller Hanı Otel Restaurantından Bir Görünüş

Hanı dıştan tek yönde sınırlayan dükkanlar, ahır kısmının da bir yüzeyinde devam etmektedir. Dışarıdan bakıldığında, ahır kısmı tek kat, odaların yer aldığı ana bölüm çift kat olarak yükselmektedir. Yapı, siyah bazalt taş ve beyaz kalker taşının beraber kullanılması ile oluşturulmuştur (Bkz. Resim 5.9, 5.10, 5.11) (Bkz. Şekil 5.6, 5.7).

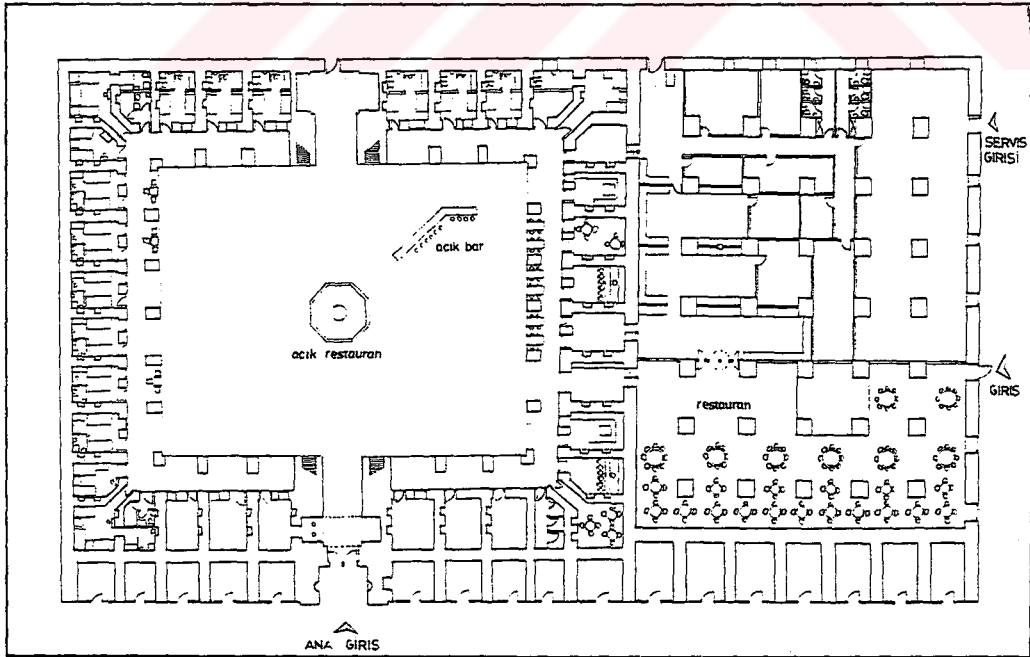
Resim 5.9 Deliller Hanı Yatak Odasından Bir Görünüş

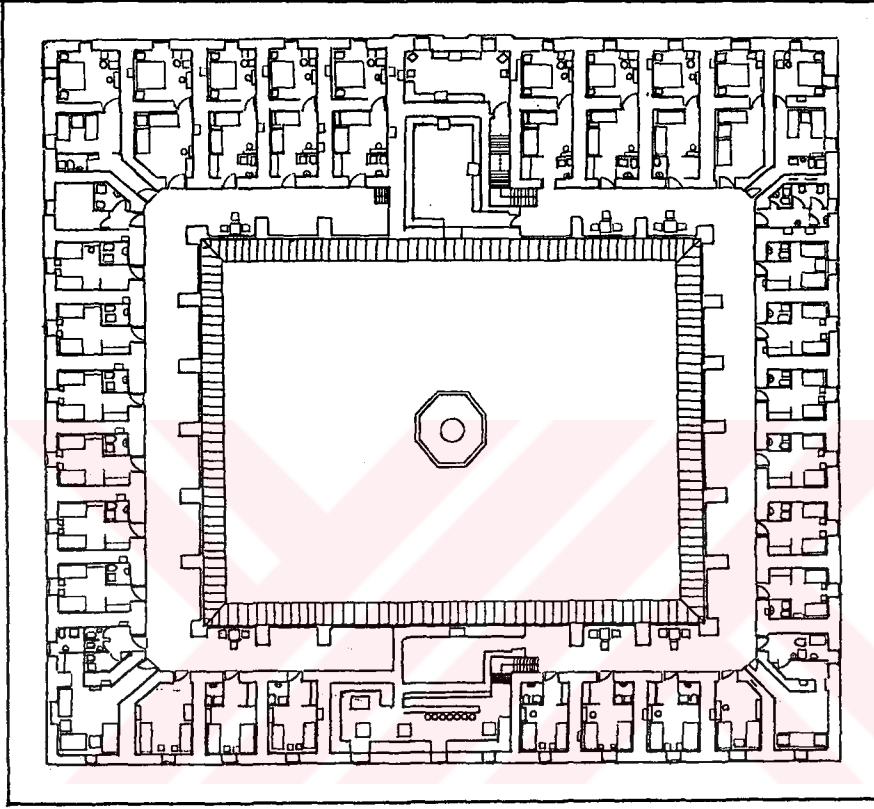
Resim 5.10 Deliller Hanı Yatak Odasından Bir Görünüş

Resim 5.11 Deliller Hanı Banyodan Bir Görünüş

Şekil 5.6 Deliller Hanı (Kervansaray Oteli) Zemin Kat Planı

Şekil 5.7 Deliller Hanı (Kervansaray Oteli) Üst Kat Planı

Tarihi yapıların turizme yönelik kullanımlarının güzel bir örneği olan Kervansaray otelinin yirmi müşterisi arasında yapılan anket sonucu, tarihi değeri olan bir yapıda konaklamayı tercih edenlerin yüzdesi, %70 olarak ortaya çıkmıştır. Bu kişilerin %90'ı, böyle bir yapıda kalmanın nostaljik olduğunu, %85'i, günümüz teknik imkanlarının hepsinin olmasının şart olmadığını, %95'i, tarihi dokuların yaşaması gerektiğini savunmuştur.

Beş yıldızlı bir otel haline getirilen bu yapıda avlu, ana mekan olarak kullanılmaktadır. Sabah kahvaltısı, Öğle yemeği, açık bar ve özellikle yazın akşam yemeği için avlu kullanılmaktadır.

- Ahır olarak yapılmış olan birim kapalı restaurant olarak kullanılmaktadır.
- Restaurant 300 kişi kapasiteli olup yalnız otel müşterileri değil yerli halkın da yemek yeme amacıyla kullandığı bir mekan durumundadır.

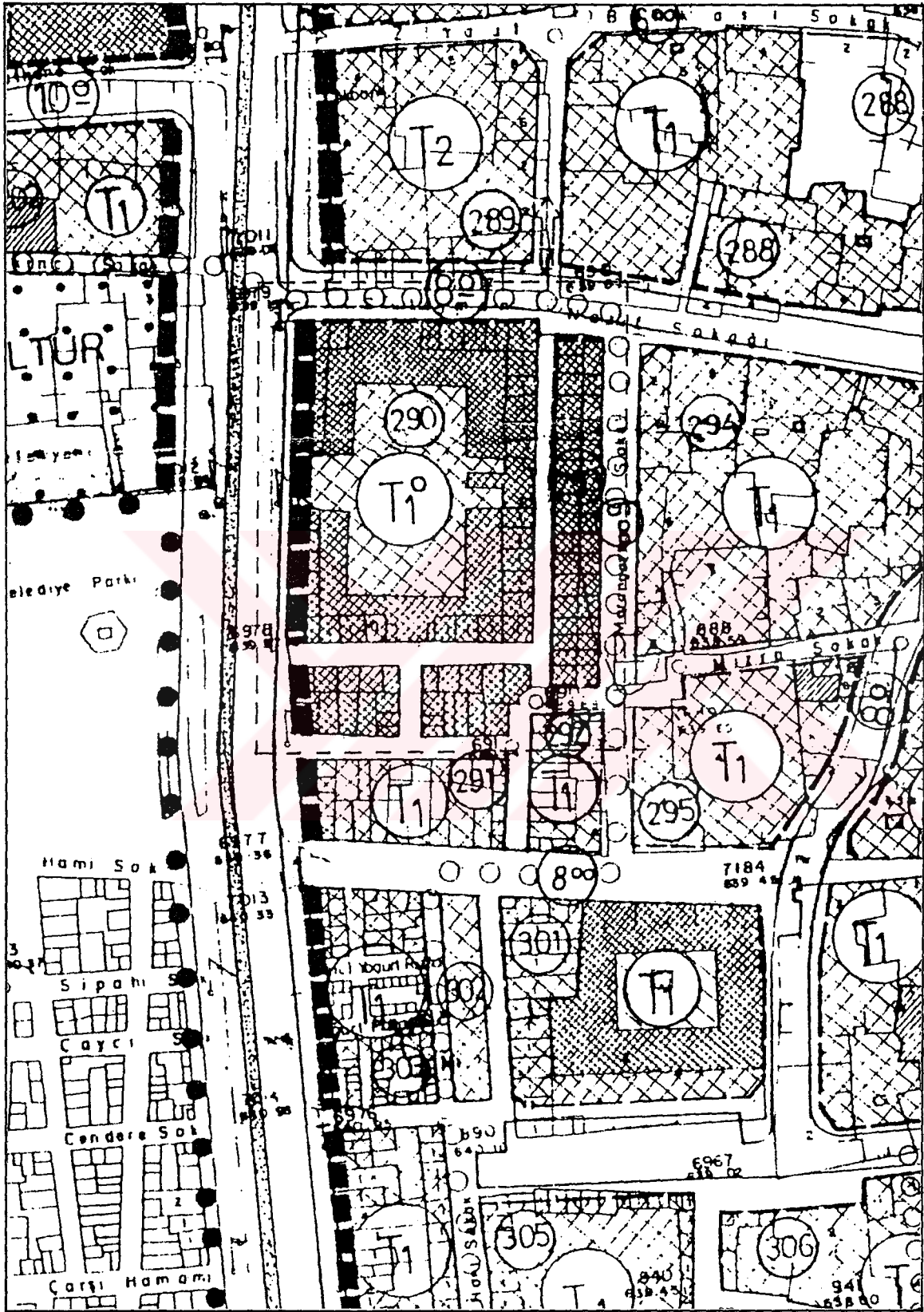
- Kış aylarında müşteri sayısı %30-40 civarında olmasına karşın, yaz aylarında (özellikle Diyarbakır iklimini göz önüne alarak Nisan başlarından Ekim sonuna kadar süren sıcak hava yaz döneminde yedi aylık bir süreyi kapsamaktadır) bu oran %70 civarındadır.
- Odalarda ve restorantda bulunan pencereler havalandırma için yetersiz olmasına karşın bu sorun havalandırma bacaları ile çözümlenmiştir.
- Yapıda kalorifer tesisatı yapılarak ısınma sorunu çözümlenmiştir.
- Banyo ve WC eklenemeyen odalar, personele ayrılarak kullanılmaktadır.
- Cadde üzerindeki cephede bulunan dükkanlar turistik amaçlı alışveriş imkanına sahiptir.
- Giriş katında iki kol idari bürolar, şark odası, oyun odası, bar olarak düzenlenmiş, diğer iki kol ise yatak odalarına ayrılmıştır.
- Otelde konaklayan turistlerin oranı %20 yabancı, %80 yerli turist ağırlıklıdır.

5.1.3. Hasan Paşa Hanı:

Hasan Paşa Hanı, Osmanlılar zamanında Diyarbakır'da valilik yapmış olan Sokullu'nun oğlu Vezirzade Hasan Paşa tarafından 1572-1575 yılları arasında yaptırılmıştır. Hasan Paşa Diyarbakır'da ilk olarak kuyumcular için bir çarşı yaptırmıştır. Daha sonra Ulu camiye doğru bir kol uzatarak Ketenciler adıyla bilinen ancak günümüze ulaşamamış çarşısı yaptırmıştır. Kuyumcular çarşısında yapılan hasır bilezikler, haplar, kişnişli gerdanlıklar, avizeler, hançerler vb. parçalar, Ketenciler çarşısındaki dükkanlarda satılırdı. Bu iki çarşısı yeterli görmeyen Hasan Paşa, bu işler için bir han yaptırmıştır (Beysanoğlu, 1987) (Bkz. Şekil 5.8).

Hasan Paşa hanı, siyah bazalt taşla beraber beyaz kalker taşının beraber kullanılmasıyla yapılmıştır. Deliller hanından sonra Diyarbakır'daki ikinci büyük handır. Bu hanın güney ve batı kapılarında tarihi iki yazıt bulunmaktadır. Hanın batı cephesi, altı beşik tonozlu dükkanlarla üst katında taşan iki süslü pencereyle dışarı açılan orta kısmı, yapının genel çizgilerini tamamlamaktadır (Bkz. Resim 5.12). Deliller hanının sade görüntümlü üst katına karşılık, bu hanın köşelerinde başlıklı sütuncuklar, üzerinde boşaltma kemerleri ve köşelerde rastlayan pencerelerde mukarnaslı başlıklar yer almıştır. İki renkli bazalt ve kalker taşının beraber kullanılması ve kalker taşının yatay olarak yerleştirilmesi, yapıyı olduğundan da uzun göstermektedir (Bkz. Resim 5.13).

Yapıyı en üstte taş konsolların üzerine oturmuş bir silme sınırlamakta ve arkasında han odalarının kubbeleri görünmektedir. Ancak, bakımsızlıktan dolayı üst örtü yok olmuş ve daha sonra yapılan onarımla yanlış bir müdahale yapılarak tuğla kubbelerin üzerine beton dökülerek yalıtılmaya çalışılmıştır (Bkz. Resim 5.14).

Şekil 5.8 Hasan Paşa Hanımın İmar Paftasındaki Konumu

Resim 5.12 Hasan Paşa Hanı Üstten Görünüş

Resim 5.13 Hasan Paşa Hanı Dış Cephesinden Bir Görünüş

Resim 5.14 Hasan Paşa Hanı Dış Cephesinden Bir Görüntü

Yapının batı kapısı içeriye doğru genişlemektedir. Basık kemerli bir kapıdan geçildikten sonra beşik tonozlu bir kısım gelmekte ve buradan avluya ulaşılmaktadır. Girişin solundaki ve karşısındaki merdivenler üst katla bağlantıyı sağlamaktadır. Avlunun ortasında altı sütuna oturmuş üstü kubbeli bir şadırvan yer almaktadır (Resim 5.15).

Resim 5.15 Hasan Paşa Hanı Şadırvandan Bir Görüntü

Alt kat odaları sivri kemerli revaklarla avluya açılmaktadır. Ayrıca bu handa dikkati çeken diğer bir özellik, üst katta avluya doğru taşan konsolların bulunmasıdır. Yine üst katta da revaklar bulunmakta ve bu revakların arkasında odalar yer almaktadır. Odalar bir kapı ve pencereyle avluya açılmaktadır (Resim 5.16).

Resim 5.16 Hasan Paşa Hanı Avludan Bir Görünüş

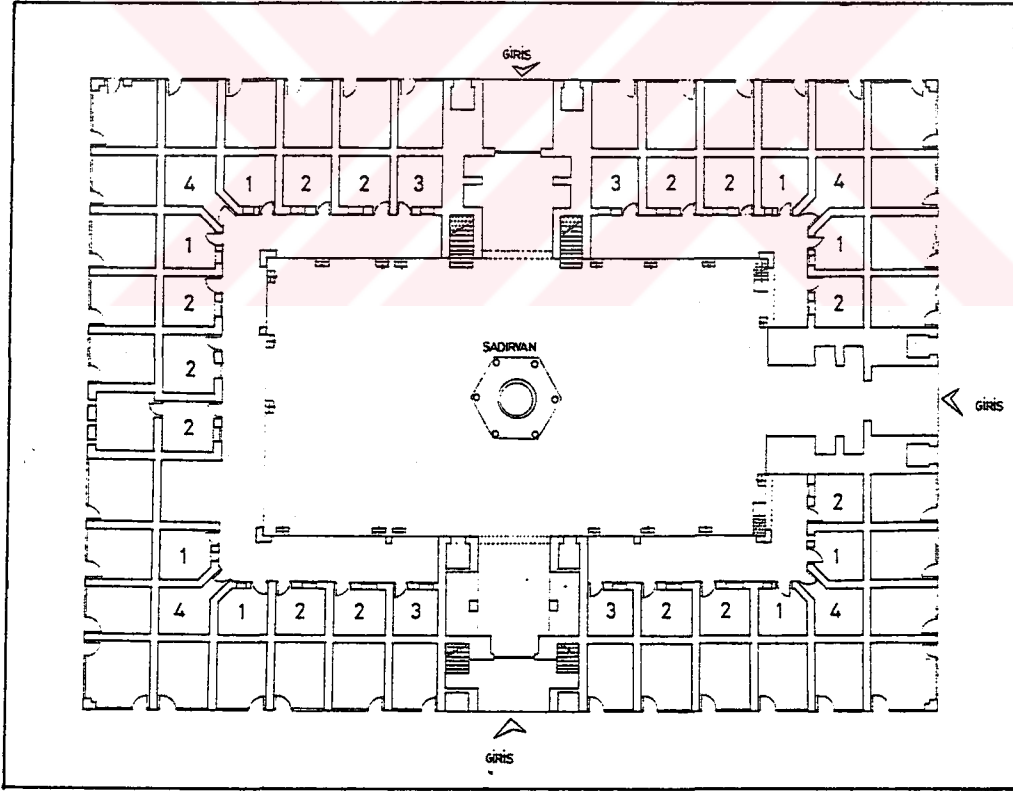
Hasan Paşa hanının bodrumunda, gelen kervanların hayvanlarını barındıracak ahır kısmı bulunmaktadır. 1613'de buraya gelen Polonyalı Simeon, gördüğü bu yapıyı üç katlı, kagir, 500 beygiri barındırabilecek iki ahırlı, şadırvanlı, pek çok odalı bir yapı olarak tarif etmektedir (İslam Ansiklopedisi, 1994).

Çeşitli medeniyetler zamanında yapılmış han ve kervansaraylar gibi konaklama yapıları, o dönemin şartlarına uygun olarak kervanların konaklama yeri olarak yapıldığından günümüzde bu işlevini kaybetmiştir. Bunun yanı sıra, tarihi yapının çevresinde oluşan yeni yapılaşmalar ve meydana gelen bozulmalarla birlikte, yapının yapılış amacı dışındaki bir kullanım, doğa şartları ve yapıların terk edilerek boş bırakılması oldukça süratli bir eskimeye ve yok olmaya neden olmaktadır.

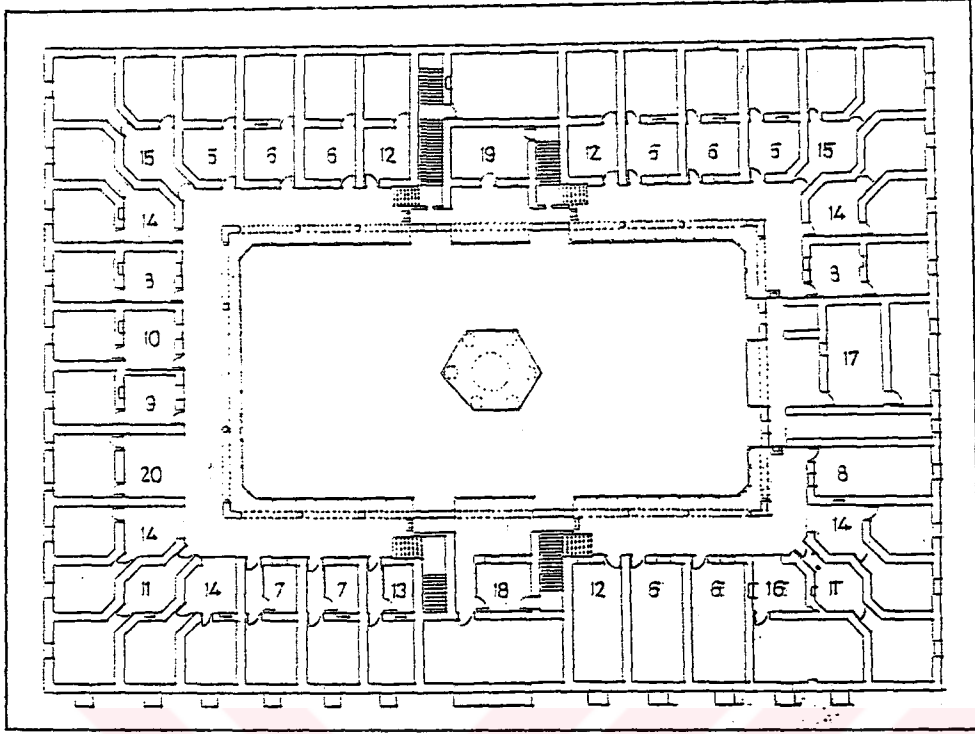
Diyarbakır'da günümüze kadar ulaşabilmiş hanlardan Deliller hanı, otele dönüştürülerek tekrar yaşama kavuşturulmuş, olmasına karşın Çifte han ve Hasan Paşa hanı yapılaşmalarının dışında kullanılmaktadırlar. Oysa kale içinin barındırdığı tarihi eserlerin turistik açıdan son derece zengin bir doku oluşturması ile bu dokunun kentsel ölçekte yapılacak düzenlemelerle turizm potansiyelini arttıracak olması ve GAP'ın bölgeye getireceği kalkınma hareketleri ile birlikte, Hasan Paşa Hanının

turizme yönelik işlev verilerek kullanılması başarılı sonuçlar doğuracaktır. Özellikle sur içinin merkezi bir noktasında yer alan bu han oldukça değerli bir yere sahiptir.

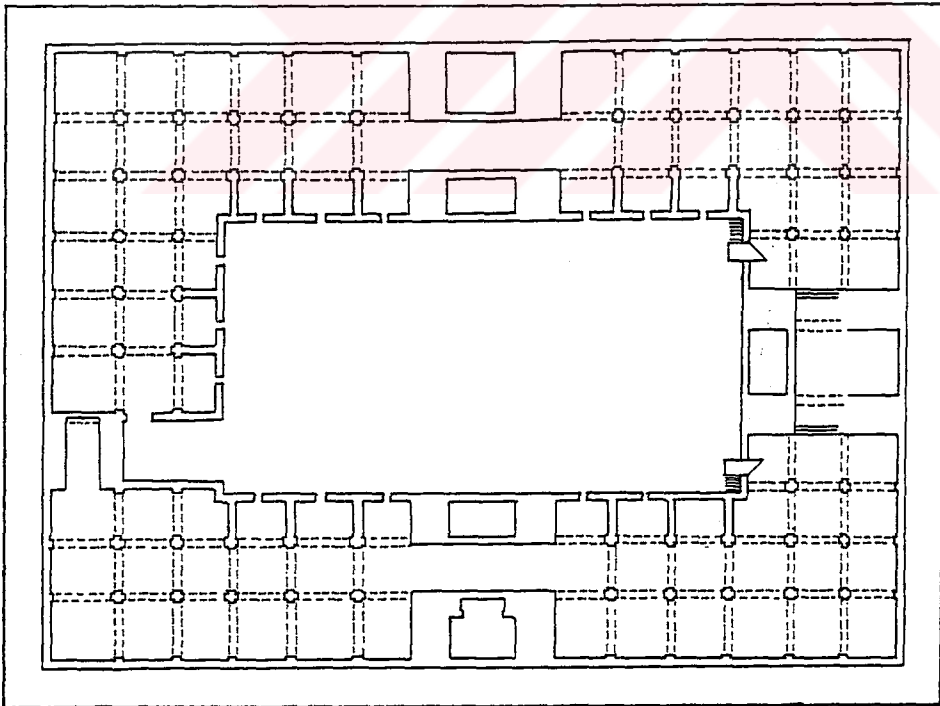
Bugün, Hasan Paşa Hanının giriş katı ticari amaçlı kullanılmaktadır. Üst kat, tamamen boş bırakılması dolayısıyla yer yer tahrip olmuş ve yıkılmalar başlamıştır. Bodrum katta bulunan ahır bölümü ise, depo olarak kullanılmaktadır (Bkz. Şekil 5.9, 5.10, 5.11).

Şekil 5.9 Hasan Paşa Hanı Zemin Kat Planı

Şekil 5.10 Hasan Paşa Hamamı Üst Kat Planı

Şekil 5.11 Hasan Paşa Hamamı Bodrum Kat Planı

5.1.3.1. Hasan Paşa Hanının Otel Olarak Kullanımının İrdelenmesi ve Öneriler:

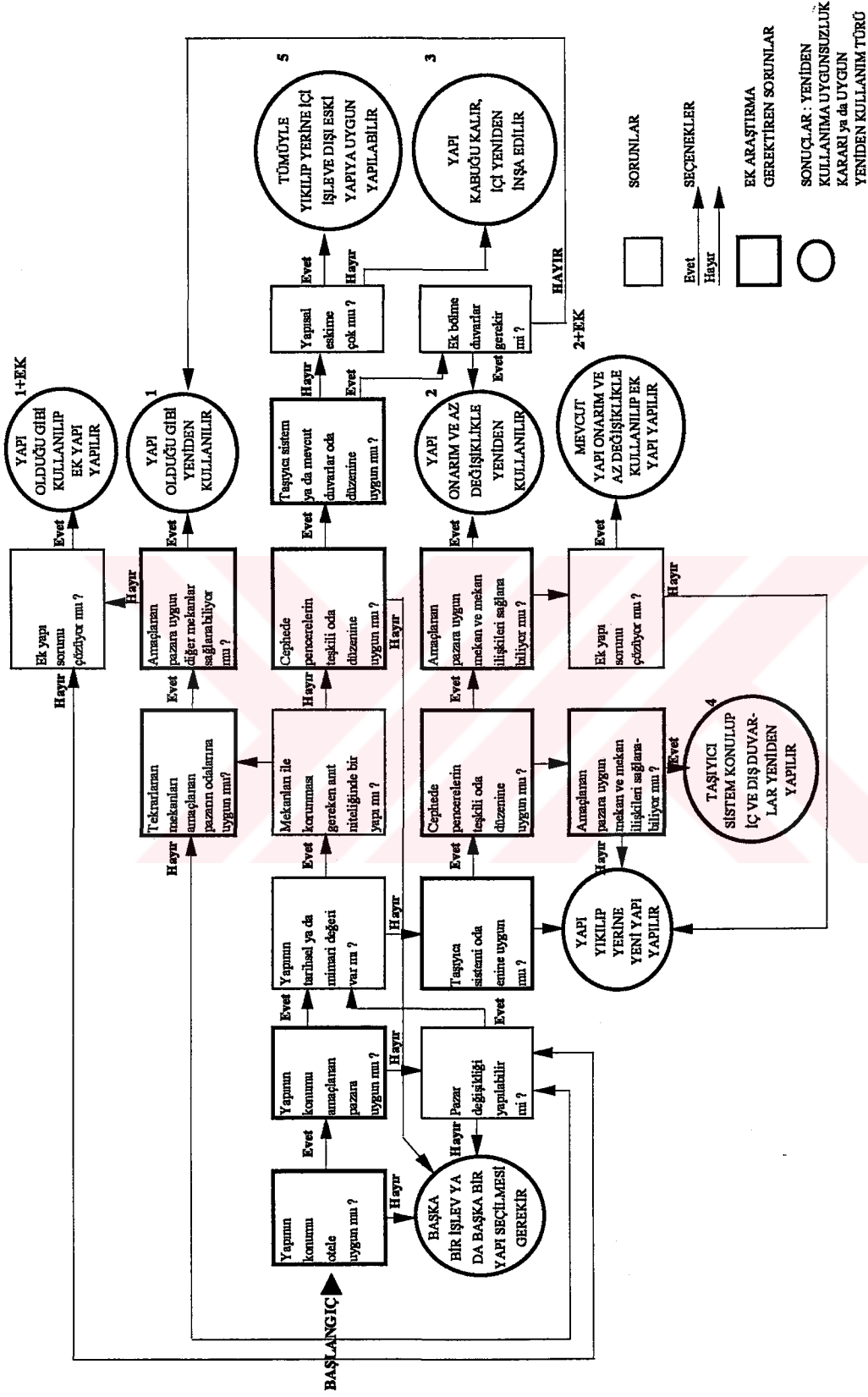
Günümüzde tarihsel çevrenin korunması, korumayı gerektirecek yapının işlevini yitirip yitirmediği göz önüne alınarak yapılmaktadır. Yapılar, sahiplerinin veya kullanıcılarının gereksinimini karşılamak üzere inşa edilmişlerdir. Bu gereksinimler ve özellikler, yapının ömrü boyunca değişmektedir. Tarihi yapı günümüzde işlevsel olarak güncelliğini kaybetmişse, o yapıyı çağdaş işlevlerle bütünleştirerek korumak gerekmektedir. Böyle bir anlayışta koruma ile birlikte “koruma-değerlendirme-geliştirme” amacına yönelik bir yaklaşım söz konusu olmaktadır (Sökmen, 1989).

Koruma kavramı ile birlikte değerlendirme ve geliştirmeye yönelik yaklaşımlarda, otel olarak yeniden kullanılacak yapıların seçimine yardımcı olmak amacıyla, yapı türüne uygun yeniden kullanım yönteminin belirlenmesi gerekmektedir (Bkz. Tablo 5.1). Dinçer'in (1988) geliştirdiği bu tabloyu Hasan Paşa Hanının yeniden kullanımı için irdelediğimizde (Bkz. Tablo 5.2), yapının konumunun son derece merkezi bir yerde olduğu, özellikle konaklama amaçlı yapıldığı için amaçlanan pazara uygun olduğu ve bu önemin tarihi bir yapı olması nedeniyle bütünlük sağladığı, özellikle üst katlarda başlayan yer yer yıkılmaların yapının anıt niteliğini kaybetmesine neden olduğu için yapının bütün mekanlarıyla korunmasına gerek olmadığı, yapı konaklama amaçlı yapıldığından cephe pencerelerinin oda düzenine uygun olduğu, yine taşıyıcı sistemin ve mevcut duvarların oda düzenine uygun olduğu görülmektedir. Bazı durumlarda ek bölme duvarların eklenmesi ile yapı onarım ve az değişiklikle yeniden kullanılabilir.

Özellikle Hasan Paşa Hanının zengin tarihi dokunun bulunduğu sur içinde yer alması ve kolay ulaşılabilir merkezi bir noktada olması, konaklama ile beraber alışveriş imkanını da aynı noktada birleştirmektedir. Aynı zamanda çevre gezilerinde kısa mesafelerle yapılmasını sağlayan konumundan dolayı oldukça değerli ve rant yapabilecek bir yere sahiptir.

Ülkemizde, konaklama tesisleri için belirlenen yıldızlama sistemine göre oluşan sınıflamalar Hasan Paşa Hanı için değerlendirildiğinde, yapının etrafının yeni binalarla çevrilmesi nedeniyle ek binaların yapılamaması ve içinde bulundurduğu birimlerin yıldızlama sistemindeki değerlerle karşılaştırılması sonucu üç yıldızlı otel kullanımına uygun birimleri bünyesinde barındırabilecek kapasiteye sahip olduğu belirlenmiştir. Buna göre, yapıyı konaklama tesisine dönüştürmek amacıyla aşağıdaki öneriler sunulabilir;

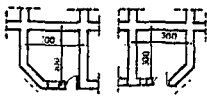
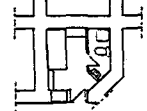

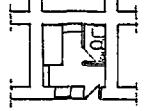

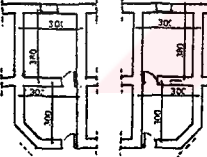
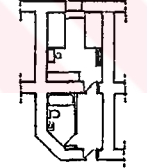
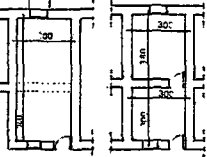
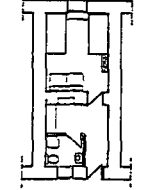
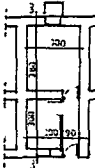
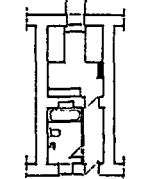
- Yapıyı ön cadde ve yan caddede çevreleyen dükkanlar turistik eşya satış birimleri olarak kullanılabilir.
- Yapıyı diğer iki yönden çevreleyen kuyumcular çarşısı ise yine aynı fonksiyonu devam ettirerek yöreye özgü altın ve gümüş işçiliğinin sergilenip satılmasının sağlandığı özel bir mekan özelliğini sürdürebilir.

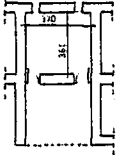
Tablo 5.1 Otel Olarak Yeniden Kullanılacak Yapıların Seçimine Yardımcı Olmak Amacıyla Yapı Türüne Uygun Yeniden Kullanım Yönteminin Belirlenmesi
Kaynak: Dinçer, 1988.

- Sur içini dörde bölen iki ana caddeden biri olan Gazi caddesine bakan kapısı ana giriş, diğer iki kapısı ise servis girişi olarak kullanılabilir.
- Giriş katının bir kolu yönetim odaları, diğer bir kolu ise şark köşelerinin düzenlendiği odalar, oyun odaları, bar olarak kullanılabilir.
- Ana giriş kapısının karşısındaki kol yatak odalarına ayrılabilir. Köşelere rastlayan bazı odalarda pencere bulunmadığından bu odalar kat hizmetleri için ayrılabilir
- Giriş katının diğer bir kolu ise, bodrum katı ile bağlantılı servis hacimleri için kullanılabilir.
- Yaklaşık olarak üç yıldızlı otel olabilecek kapasiteye sahip Hasan Paşa Hanının, bu sınıflamada bulunması istenen alakart ve tabldot servisli lokanta ya da kafeteryaya hizmet edecek olan ana ve yardımcı mutfak için her müşteri başına 1.10 m² alana ihtiyaç vardır. Bu alan ihtiyacını karşılamaya yönelik bodrum katın bir bölümü mutfak ve yardımcı hizmet birimleri için ayrılabilir.
- Yaklaşık her müşteri için 1.2 m² alan gerektiren kapalı restaurant ihtiyacı için yine bodrumun bir bölümü tefriş edilebilir.
- Yaz aylarında avlu, kahvaltı, yemek yeme ve içki servisinin yapıldığı bir mekan olarak kullanılabilir. Özellikle avlu ortasında bulunan şadırvan bu güzelliğin tamamlayıcı bir elemanı olarak kullanılabilir.
- Havalandırma her odada klima ile sağlanabilir.
- Isıtma, kat kaloriferi ile sağlanabilir.
- Üst kat yatak odaları olarak kullanılabilir. Yatak odalarının pencereleri alt katta dükkanların odaları sınırlaması nedeniyle avluya, üst katta ise pencereler bazen avluya bazen dış cepheye ya da her iki tarafa yönlendirilmiştir. Üst katın ana caddeye bakan yatak odalarında süs balkonları bulunmaktadır. Bu bağlamda değişik oda tiplerinin varolduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 5.3).

Tablo 5.3 Hasan Paşa Hanı Odalarının Kullanımının İrdelenmesi.

Tip	Oda Tipi	Aded	Kullanım Şekli	Yatak Odaları İçin	
				Yatak Sayısı ve Alt Mekan Araçlarına Göre Sınıflandırılması	Önerilen Tefrişli Oda Düzeni
1		8	Zemin katta ana girişin karşısında bulunan kolda 2 oda yatak odası diğer 6 oda servis odaları	1 yatak ayna gardrop	
2		12	ana girişin karşısında bulunan kolda 4 oda, yatak odası diğer 8 oda idare, bar servis birimleri	1 yatak ayna gardrop	
3		4	ana girişin karşısında bulunan kolda 2 oda, yatak odası diğer 2 oda, servis birimleri	1 yatak ayna gardrop	
4		4	odalar, penceresiz oda, servis birimleri hizmetler	-	-
5		2	üst katta 2 oda yatak odası	2 yatak geçiş, bavulluk, gardrop, tuvalet masası, sandalye	
6		6	üst katta 6 oda yatak odası	2 yatak geçiş, bavulluk, gardrop, ayna	
7		2	üst katta 2 oda yatak odası	2 yatak geçiş, bavulluk, gardrop, ayna	

devamı

Tip	Oda Tipi	Aded	Kullanım Şekli	Yatak Odaları İçin	
				Yatak Sayısı ve Alt Mekan Araçlarına Göre Sınıflandırılması	Önerilen Tefrişli Oda Düzeni
20		1	Üst katta 1 oda W.C. ler	-	-

Hasan Paşa Hanı odalarının boyut ve şekil itibarıyla yapılan tipolojik sınıflandırmaları sonucu, zeminde dışa bakan dükkanların haricinde zemin ve üst katta toplam 60 odanın bulunduğu, bu odaların 20 farklı tipte olduğu ortaya çıkarılmıştır. 35 odanın yatak odası niteliğinde olduğu, iki odanın suit oda özellikleri gösterdiği, 23 odanın ise idare, servis, toplantı, bar, W.C. gibi yardımcı birimlere ve ortak mekanlara uygun olduğu saptanmıştır. Ortak mekanların ve yardımcı birimlerin daha esnek planlanabilir olması nedeniyle bu mekanların detaylı tefrişlendirilmelerine girilmemiştir. Otel yatak odalarında belirli standartları yakalamak zorunluluğu nedeniyle, Hasan Paşa Hanında yatak odaları için kısmen özel donatı elemanları da kullanılmıştır. Bu odalardan maksimum düzeyde yararlanmayı ifade eden tefrişli planları Tablo 5.3'de daha detaylı sunulmuştur.

Hasan Paşa Hanı yeni bir düzenleme ve eski işlevinin yeniden kazandırılması sayesinde hem korunacak, hem de Diyarbakır ili toplam 65 yataklı, üç yıldızlı tarihi bir otele sahip olacaktır.

BÖLÜM VI: SONUÇ VE ÖNERİLER

Bugün Türkiye’de tarihi kentlerde kültür mirasının geleceğini sağlamak amacıyla ikili bir uyumlaştırmaya gerek vardır. Bunlardan biri kültür mirasının çağdaş yaşama adapte edilmesi, diğeri ise yaşam tarzını ve kentsel düzenleme tekniklerinin bu kültür mirasına adaptasyonudur.

Diyarbakır sur içi, çeşitli medeniyetlerin bıraktıkları eserlerle doludur. Bu eserler yanlış yapılanma ve koruma konusunda halkın yeterince bilinçlenmemiş olması nedeni ile koruma kapsamına genellikle alınmamışlardır. Bu konuda halkın dışında, yerel yönetimlerin de oldukça büyük ihmalleri bulunmaktadır. Oysa koruma yapılacak bina, hem gelecek kuşaklara iletilebilecek hem de turizm potansiyelini oluşturacaktır. Hasan Paşa hanının otele dönüştürülmesi ile birlikte hem korunması sağlanmış olacak, hem de GAP’la birlikte kalkınmakta olan ilin düşük olan yatak kapasitesinin karşılanması sağlanmış olacaktır.

Diyarbakır’ın turizm potansiyeli incelendiğinde, bazı planlama ilkelerinin geliştirilmesi, koruma konusunda kentsel ölçekte düzenlemeler yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu ilkeler,

- Doğal kaynakların geliştirilmesi, mevcut su yüzeylerinin çevresinin ağaçlandırılarak yeşil alanlar yaratılması, çevrede rekreasyona yönelik aktiviteler düzenlenmesi, yapılacak düzenlemelerde havuz, gölcük gibi su ögesine ağırlık verilmesi,
- Su ve kanalizasyon sistemlerinin yapılması, çöp toplama ve imha sistemlerinin geliştirilmesi,
- Mevcut tarihi ve arkeolojik kaynakların günümüzdeki niteliklerine göre korunması ve geliştirilmesi; tarihi eserlere gününbirlik ziyarete uygun nitelikli ulaşım bağlantısı sağlanması, çevre düzenlemelerinin yapılması, yol güzergahlarına yönlendirici, eserlerin üzerine veya yakınına yabancı dilde ve Türkçe yazılmış tanıtıcı tabelalar konulması, sivil mimari değerlerin korunması, yenilenmesi, fonksiyon kazandırılarak turizm amaçlı kullanılması ve bunların toplu olarak buldukları mahalle ve sokakların eski dekor ve atmosfer içinde düzenlenerek turizm fonksiyonlu çekim bölgelikleri oluşturulması, tarihi eserlerin, müzelerin, yıl boyu kesintisiz ziyaretine imkan verecek tedbirlerin alınması, yöresel el sanatlarının, yöre mutfağının geliştirilmesi, giysi ve el sanatlarının, müzik aletlerinin, folklorik ürünlerin sergi ve satışının yapıldığı mekanlar oluşturulması, restoranlarda yöre mutfağına ağırlık verilmesi, sur içini dörde bölen iki ana cadde ve içerilere doğru giden tali yolların asfalt yerine yörenin özellikli malzemesi olan bazalt taşı ile kaplanması,
- Eğitim programları ile koruma ve turizm olgusunun tanıtımına yönelik halkın bilinçlendirilmesi, bu konuda kurs ve seminerler düzenlenmesi,
- Yatırımların nitelik, kapasitesi ve mekansal dağılımlarında minimum maliyetle maksimum yararların sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılması,
- Yatırımların mekansal dağılımında kaynak israfını önleyecek hiyerarşik ilişkilerin kurulması,

- Alt ölçek plan-proje ihtiyacının belirlenmesi, plan ve projesi bulunmayan gelişme alanlarının fiziki plan ve projelerinin yapılması,
- Yatırımların talebin niteliklerine uygun gelişimini sağlayacak kararların alınması,
- Talebin nitelik ve niceliğini yönlendirecek kararların alınması,
- Kentsel mekanların temiz ve düzenli gelişiminin sağlanması, aktif yeşil alanlar düzenlenmesi, yaya bölgeleri tanzimi, dinlenme, eğlence, kültür faaliyetlerine yönelik tesis ve organizasyonlar düzenlenmesi,
- Turizm yatırımlarında; farklı ekonomik seviyelerdeki taleplere cevap verecek şekilde farklı tür ve sınıflarda yatırımlara yer verilmesi,
- Tanıtıma önem verilmesi, yazılı, görsel, işitsel her türlü materyallerin kullanılması, aktiviteler düzenlenmesi,
- Sur içine rahat ulaşılabilmesi için ulaşım sorunlarının çözümlenmesi,
- Sur içinde sonradan yapılmış binaların yıkılarak görsel kirliliğin kaybedilmesi ve mevcut tarihi yapıların ortaya çıkarılması,
- Standart yatak arzının kontrollü olarak artırılması şeklinde özetlenebilir.

KAYNAKLAR

1. Ağaoğlu, O.K., 1992. İşgücünü Verimli Kullanma Tekniklerinin Turizm Sektörüne Uygulanması, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 457, Ankara: 10-29.
2. Ağaryılmaz, İ., Binoğul, E., Can, C., Binan, C., 1991. Diyarbakır Kenti Tarihi Yapısı, Sorunları ve Korunması İçin Temel Yaklaşımlar, Yıldız Üniversitesi Raporu, İstanbul: 14.
3. Akçura, N., 1972. Türkiye ve Eski Eserler, Mimarlık Dergisi. Sayı:8, İstanbul: 39-41.
4. Akın, N., 1992. Koruma Uygulamaları ve Düşündürdükleri, Yapı Dergisi. Yapı-Endüstri Merkezi Yayını, Sayı:124, İstanbul: 40.
5. Akoğlu, T., 1978. Turizmi Geliştirmek veya Geliştirememek Türkiye ve Diğer Ülkeler, Emler Matbaası, İstanbul: 31.
6. Akozan, F. , 1963. Türk Han ve Kervansarayları, Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri 1, I.G.S.A. Yayını, İstanbul: 133-140.
7. Akozan, F., 1977. Türkiye’de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilâtı ve Kanunlar, D.G.S.A. Yayını, Sayı: 47, İstanbul: 24-52.
8. Akpınar, F., 1994. İmar Planı, Koruma Amaçlı İmar Planı Bütünleşmesi Üzerine Bazı Düşünceler, İller Bankası Dergisi. İller Bankası Yayını, Sayı: 2, Ankara: 7.
9. Aktüre, S., 1991. Anadolu Kentinde Türkleşme İslamlaşma Süreci, Mekansal Yapı Değişimi ve "İslam Mimari Mirası", O.D.T.Ü., Ankara: 24-31.
10. Altun, A., 1988. Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet, Arkeoloji ve Sanat Yayınları Deneme, Eleştiri ve Tarih Dizisi: 5, Ufuk Matbaası, İstanbul: 40-62.
11. Arslan, R., 1992. Diyarbakır’da Toprak Mülkiyet Rejimleri ve Toplumsal Değişme, Diyarbakır Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, No:2, Ankara: 40.
12. Aslanapa, O., 1991. Anadolu’da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişmesi, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 43, Ankara: 87-112.
13. Aytuğ, A., 1990. Makro ve Mikro Ölçekte Turizm Planlaması, Y.T.Ü. Matbaası, İstanbul: 4-13.
14. Baki, C., 1988. Tarihi Kervan Yolları Üzerindeki Konaklama Yapıları ve Günümüz Koşullarında Değerlendirilebilme Olanakları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, M.S.Ü., İstanbul: 70-91.
15. Barutçugil, İ.S., 1984. Turizm İşletmeciliği, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa: 5-7.
16. Batur, A., 1990. Bir Tarihçi-Mimar Gözüyle Harikzedegân”dan Ramada’ya, Tasarım Dergisi. Tasarım Yayıncılık, Sayı:8, İstanbul: 49-53.
17. Bayazıt, N., 1978. Otel Yatak Odalarının Sistemli Tasarlanması İçin Bir Yöntem, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İ.T.Ü., İstanbul: 82-86.
18. Bayazıt, N., 1979. Türkiye’de Turizm Potansiyeli, Gelişimi ve Politika ile İlişkileri, Çevre Dergisi. Sayı: 1, İstanbul: 74.

19. Bayazıt, N., 1989. Turizm Konaklama Tesislerinde İşletmelerin Bina Programlarına Etkisi, Türkiye'de Son On Yılda Turizm Yapıları Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul: 54.
20. Bektaş, C., 1992a. Ora'da Doğa ve Çevreye Saygı Üzerine, Tasarım Dergisi. Tasarım Yayıncılık, Sayı: 25, İstanbul: 60.
21. Bektaş, C., 1992b. Koruma Onarım, YEM Yayınları, 1.B., İstanbul: 67.
22. Beysanoğlu, Ş., 1987. Başlangıçtan Akkoyunlulara Kadar Anıtları ve Kitabeleri İle Diyarbakır Tarihi, Diyarbakır Belediyesi Diyarbakır'ı Tanıtma Yayınları: 1, 1. C., Ankara: 62-594.
23. Beysanoğlu, Ş., 1990. Akkoyunlulardan Cumhuriyete Kadar Anıtları ve Kitabeleri İle Diyarbakır Tarihi, Diyarbakır'ı Tanıtma Yayınları No:1, II. C., Ankara: 657.
24. Binan, C.Ş., 1990. 13. Yüzyıl Anadolu Kervansarayları Koruma Ölçütleri Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul: 12-15.
25. Bulca, A., 1979. Turizm, Ya da Ayinesi İştir Kişinin, Çevre Dergisi. Sayı: 1., İstanbul: 66-67.
26. Cezar, M., 1983. Typical Commercial Buildings of The Ottoman Classical Period And The Ottoman Construction System, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 228.
27. Cowan, P., 1962-63. Studies in the Growth, Change and Ageing of Buildings. Transactions of the Bartlett Society, Vol.1, :68-69 .
28. Çakırcı, N., 1988. Ayvalık'ın Ülke Turizmi İçindeki Yeri, Konaklama Tesisleri ve Turizm Gelişim Projeleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü., İstanbul: 51-53.
29. Çetin, F.D., 1993. Çevresel Etkilerin, Eski Diyarbakır Konut Mimarisine Etkileri ve Bu Sonuçlara Bağlı Olarak Yeni Yapılar İçin Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, D.Ü., Diyarbakır: 11-20.
30. Demircioğlu, G., 1993. Kırsal Turizm Nedir?, Anatolia-Turizm ve Çevre Kültürü Dergisi. Sayı: 5, Ankara: 9-10.
31. Dinçer, Z.K., 1988. Belgeli Konaklama Tesisi Gereksiniminin Karşılmasında Otel Olarak Yeniden Kullanılacak Eski Yapıların Seçimi İçin Bir Yöntem Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Y.T.Ü., İstanbul: 24-92.
32. Diyarbakır Albümü, 1978. Kemal Matbaası, Adana: 1.
33. Diyarbakır İl Yıllığı, 1967. İş Matbaacılık, Ankara: 370-381.
34. Dulundu, G., 1987. Tarihi Çevre Koruma, Yenileme Kullanım ve Kuzguncuk Komutları Üzerinde Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., İstanbul: 15.
35. Edhem, H., 1970. Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu, Milliyet Yayınları, İstanbul: 38.
36. Ekinci, O., 1991. Kültür ve Çevre Değerleri Açısından Turizm, Yapı Dergisi. Yapı-Endüstri Merkezi Yayını, Sayı: 117, İstanbul: 38.
37. Eldem, N., 1988. Yeniden Kullanımda Simgesellik, Yapı Dergisi. Yapı Endüstri-Merkezi Yayını, Sayı: 84, İstanbul: 34.

38. Erdmann, K., 1961. Das Anatolische Karavansaray, des 13. Jahr-hundrets, Teil 1-2, Verlag Gebr. Mann, Berlin: 35.
39. Erginbaş, D., 1953. Diyarbakır Evleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul: 5.
40. Eski Eserler Kanunu, 1973. Kanun No:1710, T.C. Resmi Gazete, Madde:1, Sayı 14527, Ankara: 1.
41. Gabriel, A., 1940. Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, Paris: 159-177.
42. Gündoğdu, H., 1986. Dulkadirli Beyliği Mimarisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 657, Sanat Eserleri Dizisi: 8, 1. B. , Ankara: 97.
43. Güner, O., 1992. Konaklama Tesislerinin Verimliliğini Etkileyen Faktörler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. , İstanbul: 12-148.
44. Hagen, V., W. Von, 1974. Kral Yolu, İlgi Dergisi. Sayı:19, Apa Ofset Basımevi, İstanbul: 11-12.
45. Hasol, D., 1990. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 4.B., İstanbul: 292.
46. İİİ Büyük Türkiye Ansiklopedisi, 1991. Milliyet Yayınları, I. C., İstanbul: 330.
47. İncoğlu, N., 1992. Turizm ve Turizm Mimarlığı, Tasarım Dergisi. Tasarım Yayıncılık, Sayı: 25, İstanbul: 102.
48. İslâm Ansiklopedisi, 1994. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayını, 9.C., İstanbul: 140-467.
49. Kahraman, N., 1986. Turizm'de Yatırım Projeleri, Çağlayan Kitabevi, İstanbul: 57.
50. Kalkan, O., 1989. Turizm Mevzuatımız, D.S.İ. Basım ve Foto-Film İşletme Müdürlüğü Matbaası, Ankara: 147-156.
51. Kıran, S., 1993. Anıtsal Yapılara Ek Yapı Tasarımı ve Ek Yapı Tasarımına Etki Eden Etkenler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. , İstanbul: 30.
52. Kırçalı, R.Ö., 1991. Diyarbakır İli Turizm Envanteri ve Geliştirme Planı, T.C. Turizm Bakanlığı, Ankara: 33.
53. Kuban, D., 1990. Geçmiş Ne Yapalım ?, Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu, Tasarım Dergisi. Tasarım Yayıncılık, Sayı:7, İstanbul: 103.
54. Lawson, F., 1976. Hotels, Motels and Condominiums: Design, Planning and Maintenance, The Architectural Press, Boston:25-27.
55. Meydan Larousse, Sabah Yayınları, 11.C., İstanbul: 420.
56. Numan, İ., 1985. İlk Devir Türk Sufi Merkezlerinin Menşei Hakkında, Vakıflar Dergisi. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Sayı: XIX, Ankara: 35-40.
57. Olalı, H., 1990. Turizm Politikası ve Planlaması, İşletme Fakültesi Yayın No:228. İşletme İktisadi Enstitüsü Yayın No:122, İstanbul: 13-163.
58. Olalı, H., Alp T., 1986. Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir: 7-92.

59. Öney, G., 1989. Beylikler Devri Sanatı XIV. - XV. Yüzyıl (1300-1453), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXIV Dizi, Sayı:9, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 26.
60. Özer, B., 1979. Tarihi ve Geleneksel Mimariyle Yaşamak ve Yeniden İnşa Etmek, Yapı Dergisi. Yapı-Endüstri Merkezi Yayını, Sayı:31, İstanbul: 28.
61. Öztan, G., 1976. Diyarbakır İklimi, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara: 12.
62. Parlar, M., 1991. Bursa İnegöl İlçesi Ortaköy Kervansarayı, Mimarlık Dergisi. T.M.M.O.B. Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayın Organı, Sayı:2, Bursa: 53-54.
63. Salman, A., 1976. Taşınmaz Eski Eserlerde ve Etrafında Yapılacak İnşaata Uygulanması Gereken Hükümler, İmar ve İskan Bakanlığı, İstanbul: 51-98.
64. Schaetzing, E.E., 1978. Hotel und Restaurant Managemenet, Verlag Moderne Industrie, Band 1, 2. Auflage, Zürich: 63.
65. Schürmer, W., 1982. Hitit Mimarlığı, Çeviren: B. Madra, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 8.
66. Sédillot, R., 1983. Dünya Ticaret Tarihi, Çeviren: E.N. Erendor, Kültür Matbaacılık, 1. B., İstanbul: 22.
67. Sökmen, P., 1989. Tarihsel Çevre Korumasının Kent Planlaması İçindeki Yeri, Türkiye 11. Dünya Şehircilik Kollokyumu, Tarihi Kentlerde Planlama Düzenleme Sorunları, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, Ankara: 60.
68. Sözen, M., 1971. Diyarbakır'da Türk Mimarisi, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını: 21, 1.B., Gün Matbaası, İstanbul: 24-200.
69. Sözen, M., Tanyeli, U., 1986. Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul: 22.
70. Şener, H., 1977. Geleneksel Konutların Onarım Yenileme Çalışmalarına İhtiyaçsal Değerlendirme Yolu İle Bir Yaklaşım, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul: 24.
71. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı, 1990. Kanun No: 2863, T.C.Resmi Gazete, Madde: 3, Sayı: 18113, Ankara: 3.
72. Turizm Bakanlığı, 1992. Konaklama İstatistikleri Bülteni, Yayın No: 1993/4, Ankara:15-16.
73. Turizm Mevzuatı, 1991. Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı Yayını, Ankara: 1-2.
74. Turizm Yönetmelikleri, 1994. Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara: 145-147.
75. Türkçe Sözlük, 1988. Atatürk Kültür,Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, I.C., Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 549, Ankara: 70.
76. Türküinal, S., 1980. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Jeolojisi, T.M.M.O.B., Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını, Sayı: 8, Ankara: 13.
77. Usta, A., 1994. Anadolu Türk Mimarlığında Form Analizi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, K.T.Ü., Trabzon: 82-88.

78. Usta Keleş, G., 1994. Anadolu Osmanlı Dönemi Mimarisinde Mekan Analizi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, K.T.Ü., Trabzon: 71-78.
79. Yörükoğlu, N., 1981. Manisa'da Hafsa Sultan Hânkahu, Vakıflar Dergisi. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Sayı: XIII, Ankara: 489.
80. Yüce, P.İ., 1980. Medrese Yapıları ve Koruma İlkeleri Doğrultusunda Çağdaş Yaşam İçindeki İşlevleri, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, D.G.S.A., İstanbul: 149-176.

ANKETİN UYGULANDIĞI YER : DİYARBAKIR DELİLLER HANI
ANKETİN AMACI : YENİDEN İŞLEV KAZANDIRILAN YAPILARIN
KULLANIM TALEBİNİN ARAŞTIRILMASI
ANKETE KATILAN KİŞİ SAYISI : 20

ANKET FORMU

1. Tarihi bir yapıda mı, yoksa modern mimarisi olan bir yapıda mı konaklamayı tercih edersiniz ?

a- Tarihi Bir Yapı
% 70

b- Modern Bir Yapı
% 30

2. Tarihi bir yapıda konaklamak size neler hissettiriyor ?

% 90 Nostaljik

% 10 Önemsemiyor

3. Yeni işlev kazandırılarak otele dönüştürülmüş bir yapıda günümüz teknik imkanlarının varolmasını şart koşuyormusunuz ?

a- Evet
% 15

b-Hayır
% 85

4. Tarihi dokuların Yaşatılması sizce önemli mi ?

a- Evet
% 95

b-Hayır
% 5

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi	27 Mayıs 1967
Doğum Yeri	Diyarbakır
Bitirdiği İlk Okul ve Tarihi	Diyarbakır İnönü İlk Okulu, 1977
Bitirdiği Orta Okul ve Tarihi	Diyarbakır Ziya Gökalp Lisesi, 1980
Bitirdiği Lise ve Tarihi	Diyarbakır Ziya Gökalp Lisesi, 1983
Bitirdiği Fakülte ve Tarihi	Dicle Üniversitesi Müh. Mim. Fakültesi, Mimarlık Bölümü 1989
Çalıştığı Yerler	1990 Yılında Dicle Üniversitesi Müh. Mim. Fakültesi Mimarlık Bölümünde Uzman olarak çalışmaya başlamış ve halen bu göreve devam etmektedir.

